

ಕಾವ್ಯವಿಹಾರ

ಸೀತಾವನವಾಸ

ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚೂತವನಚೈತ್ರನ ಕಾವ್ಯಾರಾಮದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಹೃದಯನಾದ ವನವಿಹಾರಿಗೆ ಅನೇಕ ಸುಮನೋಹರ ದೃಶ್ಯಚಿತ್ರಗಳು ಮೈದೋರುತ್ತವೆ. ಕವಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಅಶ್ವಮೇಧ ಪರ್ವವನ್ನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಯೋಚಿಸಿದರೆ, ಆತನ ಕಾವ್ಯದ ಮಹತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಮಗಿನಿತು ಸಂದೇಹ ತಲೆದೋರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಶ್ವಮೇಧಗಳೆಂದರೆ ಕಾಳಗಗಳ ಪರಂಪರೆ. ಬರಿಯ ಸಮರಗಳಿಂದಿಡಿದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕವಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಆತನ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧಮುಖವಾದ ಆವಿಷ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೆಲ್ಲಿ? ಆತನ ಕಲ್ಪನೆಯೆಲ್ಲವೂ ಅಸ್ತಪ್ರತ್ಯಸ್ತ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ, ಭೀಕರ ರಣರಂಗಗಳ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ, ವೀರರ ಬಿಂಕದ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಗೋಳಾಡುವುದರಲ್ಲಿ, ನೆತ್ತರು ನೆಣ ಮಜ್ಜೆ ಮಾಂಸ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಬಣ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಮಹಾಕವಿಯಾದವನು ಈ ಚರ್ವಿತಚರ್ವಣದ ಪರಿಮಿತಿಗೆ ಒಳಗಾದರೆ ಆತನ ಪ್ರತಿಭೆ ವಿಕಾಸಹೊಂದಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮದೆ, ಹಾಸುಗಲ್ಲಿನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಾಳಿ, ಬಿಸಿಲು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಒಂದೂ ಇಲ್ಲದೆ ಕಾಂತಿವಿಹೀನವಾಗಿ ನೋಡಲಸಹ್ಯವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೆ?

ಅದನ್ನರಿತೆ ಕವಿಚೂತವನಚೈತ್ರನು ಸರಸವಾಗಿಯೂ ಭಾವಹುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕೆಲವು ಉಪಕಥೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವಾಹಿನಿಗೆ ಉಪನದಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಮುಖ್ಯನದಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಬೇಗೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬತ್ತಿಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಈ ಪೆರ್ದೋರೆಗಳು ತಮ್ಮ ಮಂಗಳ ಸಲಿಲವನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ ಮುಖ್ಯನದಿಯ ಗಂಭೀರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಕುಂದುಬಾರದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಕಾವ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾರ್ಯಸೌಧ. ಈ ಉಪಕಥೆಗಳು ಆತನ ವಿಹಾರಮಂದಿರಗಳು. ಅಲ್ಲಿ ಕವಿವರನು ತನ್ನ ಆಫೀಸಿನ ಪೋಷಾಕಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ನಿರ್ಬಂದವೂ ಇಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಮನೆಯುಡುಪನ್ನು ಉಟ್ಟು ಆಯಾಸಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ, ಕಾವ್ಯವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ನಾವೆ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ನೋಡದೆ, ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡದೆ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಬಂದರಿಗೆ ನಿರಂತರ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿ ತನ್ನದೆ ಒಂದು ಕಿರುದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪಕ್ಕದ ಸರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿಲ್ಲದೆಯೆ ಬೈಗಿನ ತಣ್ಣಲರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಕಂಡು ವಿರಗಾಗಬಹುದು; ಇಲ್ಲಿ ಅವನೊಡನೆ ಸರಸವಾಡಬಹುದು. ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗದ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ಸಾಧಾರಣ ಕವಿ ಬರೆದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಯದ್ಧ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅಂದಗಡಿಸಿ, ಓದುವವರಿಗೆ ಬೇಸರ, ಚುಗುಪ್ಪೆ, ಆಯಾಸ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಕವಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಗಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಆತನ ಕೃತಿಸಮಸ್ತವೂ ನಿರಂತರಾವೇಶ ಪ್ರೇರಿತವಾದುದೆಂದೂ ನಾವು ಹೇಳಲಾರೆವು. ಆದರೆ ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದ ಸಂಕೋಲೆಗಳನ್ನೆ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಆಭರಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದುವಾಗ ಕೆಲವು ಸಾರಿ, “ಇವನೇನು ಕವಿಯೊ ಕಸರತ್ತುಗಾರನೊ? ಇವನೇನು ಕಲಾಮಂದಿರದ ಪುಣ್ಯನಿವಾಸಿಯೊ, ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ಭುತಾಕಾರವಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಕ್ಷುದ್ರಶ್ರಮಜೀವಿಯೊ” ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಆತನ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ, ಯಮಕ, ಶ್ಲೇಷ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನೋಡಿ, ಅನುಭವಶಾಲಿಯಾದ ವೀರನ ಶರಸಂಧಾನವನ್ನಾಗಲಿ ಕತ್ತಿವರಸೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಕಂಡು ಬೆಕ್ಕಸಪಡುವಂತೆ ಬೆರಗಾಗುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಬೇರೆ; ಆನಂದ ಬೇರೆ!

ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಕವಿಚೂತನವನಚೈತ್ರನು ನಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಗೌರವಗಳಿಗೆ ಅಪಾತ್ರನಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆತನು ರಸಜ್ಞರ ಆರಾಧನೆಯ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಆಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ ಕೆಟ್ಟದಾಗಲಿ ಆತನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಅತಿಯಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ ಮಿತವಾಗಿವೆ. ಈ ಮಿತತ್ವವೇ ಆತನ ಮಹತ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ. ಅಲ್ಲದೆ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ, ಓದುವವರಿಗೆ ವಿವಿಧತ್ವವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ ಬೇಸರ ಕಳೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಬಹು ನಿಪುಣ. ಆತನು ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಣಾಟಕರ ಗೃಹ ಕವಿ. ಹಳ್ಳಿಯ ಬಡ ಗುಡಿಸಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಗರಗಳ ಮಹಾಹರ್ಮ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಪಂಡಿತ ಪಾಮರ ರಂಜಕನಾಗಿರುವ ಪೂಜ್ಯ ಕವಿವರ್ಯನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹೃದಯಪೂರ್ವಕವಾದ ಅಭಿನಂದನ!*

ಆತನ ಕಾವ್ಯಮಹಾರ್ಣವಕ್ಕೆ ಪವಿತ್ರವಾದ ಗಂಗೆಯೆಂದರೆ ಸೀತಾ ವನವಾಸ. ಅಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಜೀವಮಾನದಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜೀವಮಾನಕ್ಕೆ ಅತಿ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಭಾವಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆ ಪುಣ್ಯರಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಒಂದು ನಿರಾಕರಣೆಯ ಕ್ರೌರ್ಯ, ಕಿಂಕರನ ಕಷ್ಟ, ಪ್ರೇಮದ ಪ್ರಲಾಪ, ಧರ್ಮದ ಸಹಾಯ, ಮಾತೆಯ ಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಪುತ್ರರ ಮಾತಾಭಕ್ತಿ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಬಾಲಕರ ಶಕ್ತಿ, ಅದೃಷ್ಟಲೀಲೆ, ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲ, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ, ಸ್ವೀಕಾರ – ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂದರ್ಶಿಸುತ್ತೇವೆ. ಕವಿವರ್ಯನಿಗೆ ಆಧುನಿಕವಾದ ಪ್ರತಿಭಾ ಪ್ರಚೋದನೆಯಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನೇ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕಾವ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಬರೆದು ಕನ್ನಡ ನುಡಿವೆಣ್ಣಿನ ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಆಧುನಿಕರಿಗೆ ಬಗೆಹರಿಯದಷ್ಟು ಅಮಾನುಷವಾಗಿಲ್ಲ. ಶತಮಾನಗಳು ಕಳೆದರೂ ಮಾನವನ ಸಹಜಗುಣ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಸೀತಾವನವಾಸವೆಂಬ ದಿವಿಜನದಿಯಲ್ಲಿ, ವಿಹರಿಸುವ ಕಲ್ಪನಾನೌಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಒಯ್ಯಿಳಿಸುತ್ತದೆ, ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದಿನ ಪುಣ್ಯ ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ!

ಪವಿತ್ರ ಗಂಗಾಮಾತೆ! “ ಸನ್ನತ ರಘೋದ್ವಹನ ಕೀರ್ತಿಯೆನೆ, ಮೂವಟ್ಟಿಯನ್ನಡೆದು, ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಂ ಸೌರ್ದು, ಮೂಜಗದ ಪಾಪಮಂ ಮುರಿದು ಮುಕ್ತಿ, ಮುನ್ನೀರು ಮುಂತಾಗಿ ಮೂದೇವರೊಳಗಾದ ಮುನ್ನುಳ್ಳ ಮೂವತ್ತು ಮೂಕೋಟೆ ವಿಬುಧರಂ ತನ್ನೊಳ್ಳುಕ್ಕುಗಿದರಣಕಿಪ ಪೆಂಪೊದವಿ ಪರಿವ ಬೆಳ್ಳೊನ್ನಲ್ಲಿವಿಜನದಿಯ” ಯುಗಯುಗ ಪೂರ್ವದ ಗಂಗಾತೀರದ ನೀರವ ಗಾಂಭೀರ್ಯ! ಅಲ್ಲಿ ಬಾಂಬೊಳೆಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯನ್ನು ಕಾರುವ ನವನಾಗರಿಕತೆಯ ಯಂತ್ರಗಳಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಂಗಳ ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮಗಳಿವೆ! ವ್ಯಾಪಾರದ ಗಡಿಬಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಪರಲೋಕ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಮಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ತೀರದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ ಸೇವನೆಗಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುವವರ ಬದಲಾಗಿ, ಸ್ನಾನ ಜಪತಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದ ಸಾಧಕರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. ತಳಿತ ಮರಗಳಿಂದ ದಟ್ಟವಾದ ಬನಗಳ ಪ್ರಶಾಂತತೆ ಹೊಳೆಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಒಂದು ವೈಭವದಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ, ಪ್ರಪಂಚದ ಮಾಯಾವರಣವನ್ನು ತಮ್ಮ ಇಂಚರದಿಂದ ಭಂಗಿಸಿ, ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಆ ಅತೀತ ಗಾನಲೋಕದ ಅಲೌಕಿಕ ಅನುಭವವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಕಾಲದ ವಿಹಂಗಮ ಮುಗ್ಧಲೀಲೆ! ತೀರದ ಆ ಹಸುರು, ಗೊಂಚಲು ಗೊಂಚಲಾಗಿ ಮರಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿರುವ ಹಣ್ಣು ಹೂವು, ಆ ಸುರಭಿ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಮಂದಮಾರುತ, ಆ ವಾಹಿನಿಯ ಶುಭ್ರಸೈಕತ — ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಕಲ್ಪನಾ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವ ನಮಗೆ ಪೂಜ್ಯವಸ್ತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕವಿವರ್ಯನಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸಮಾಧಾನವುಂಟಾಗಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ತನ್ನ ಕವಿತಾ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಬಿಜಯಂಗೈದ ಗಂಗಾಮಾತೆಗೆ ಆತನಿಂದ ತಕ್ಕ ಸನ್ಮಾನ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆತನು ತನ್ನ ಎದೆಯ ಹೂದೋಟದಿಂದ ಕೊಯ್ದ ಅರಳೆಮಾಲೆಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಆಕೆಯ ಮಂಗಳಕಂಠದಲ್ಲಿ ಕೃತಕ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಎಸೆದಿರುವನು. ಆ ಹೂಮಾಲೆ ನೋಡಲು ರಮ್ಯವಾಗಿರಬಹುದು; ನೆಯ್ತವನ ಕಲಾಕೌಶಲವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು; ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೀವವಿಲ್ಲ; ಸುವಾಸನೆಯಿಲ್ಲ. ಕವಿಚೂತನಚೈತ್ರನು ತನ್ನ ಕವಿತಾ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದ ಮಹಾತಾಯಿಯಾದ ಗಂಗಾದೇವಿಗೆ ತನ್ನ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಕೃತಕವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಮಾಲೆ ಇದು.

ತರತರದ ಕಲ್ಲೋಲ ಮಾಲೆಗಳ ಲೀಲೆಗಳ

ಬೆರೆಬೆರೆದ ರಾಜಹಂಸಾಳಿಗಳ ಕೇಳಿಗಳ

ಪರಿಪರಿಯ ನೀರ್ವನಿಗಳಾಕರದ ಶೀಕರದ ನೊರೆಯ ಬೊಬ್ಬಳಿಯ ಸುಳಿಯ

ಮೊರೆಮೊರೆದು ಘೂರ್ಮಿಸುವ ಪರಿವುಗಳ ಮುರಿವುಗಳ

ತಿರುತಿರುಗಿ ಸೂಳಿವ ಜಲತಂತುಗಳ ಗೊಂತುಗಳ

ನೆರೆನರೆದು ಮುನಿಜನಂ ಸೇವಿಸುವ ಭಾವಿಸುವ ಗಂಗೆವನಿಜೆ ಬಂದಳು.

ತೆಂಗೆಗಳವುಂಗು ಪುನಸಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಜಂಬು ನಾ

ರಂಗ ಜಂಬೀರ ಖರ್ಜೂರ ಕಿತ್ತಿಳೆ ಮಾತು

ಳಂಗ ತಿಂತ್ರಿಣಿ ಚೂತ ನೆಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ವ ಕಪಿತ್ಥಮೆಂಬ ನಾನಾ ತರುಗಳು

ತೊಂಗುವ ಫಲಾವಳಿಯ ಭಾರಂಗಳಾವಗಂ

ಪಿಂಗವಿವನಿಳಿಗಳಿಪಬೇಕೆಂದು ಬಾಗಿದೊಂ

ದಂಗಮನೆ ಕಣ್ಣೆಸೆದುವಿಕ್ಕಲದೊಳಾ ಜಾಹ್ನವಿಯ ತಡಿಯ ಬನದೆಡೆಯೊಳು.

ಇಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರು ಕವಿಯನ್ನು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ರಸಚೇತನರು ಹಿಂದೆಗೆಯುವರೆಂದೇ ನಮ್ಮ ಭಾವನೆ. ತೆಂಗು, ಪನಸ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಮೊದಲಾದವು ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುವೆ? ಈಗ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆಯೆ? ಅಥವಾ ಬೆಳೆದರೂ ರಸಿಕನಾದ ಕಬ್ಬಿಗನ ಬಣ್ಣನೆ ಮರಗಳ ಹೆಸರಿನ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಹೊಂದಬಹುದೆ? ಈ ವಿಧವಾದ ಕವಿಸಮಯದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಆಕೆ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವಳೆ? ಇವುಗಳನ್ನು ಸಹೃದಯರೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡಲಿ. ಕವಿ ಕಲ್ಪನಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ. ಆತನು ಭಾವಪ್ರಪಂಚದ ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭು. ಅಲ್ಲಿ ಆತನೆ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ. ಆತನ ನುಡಿಯೆ ವೇದ. ಆತನ ನಡತೆಯೆ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ. ಆತನೆ ನಿಯತಿ. ಹೌದು, ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಲಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಕವಿತೆ ಆತ್ಮ ಸ್ವಾನಂದಕ್ಕಾಗಿ ತನಗೆ ತಾನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಅಲೌಕಿಕವಿಚಿತ್ರವಾದ ಪೂಜೆ ಎಂದು ಯಾರು ತಿಳಿಯುವರೋ ಅವರು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂತಹ ಪೂಜೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಲಾರರು.

ನಾವೀಗ ಜಲವಿಹೀನವಾದ ಮಂಗಳ ಗಂಗಾತೀರದ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದೇವೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ನೀರವತೆ ಶಕುನಪೂರ್ಣವಾದ ಮೌನದಂತಿದೆ? ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಆ ಮಹಾಮೌನವನ್ನು ಭೇದಿಸುವ 'ಶಕುನಿಚೇತ್ತಾರ ಘೋಷಣ' ಕೇಳಿಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಸದ್ದು ಬರುವ ಕಡೆಯೆ ನಾವು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಲು ಅನಿಲವೇಗದಿಂದ ಹಾರಿ ಬರುವ ಪೊಂದೇರೊಂದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ, ಒಳಗೊಳಗೆ ಮರುಗಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಬೆಂದು ಬೇಗುದಿಗೊಳ್ಳುವ ರಾಮಾನುಜನು ಕುದುರೆಗಳ ವಾಘೆಗಳನ್ನು ಕೈಲಾಂತು ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳ ಸುಂದರಮೂರ್ತಿ ಯಾರು? ಆಜನ್ಮದುಃಖಿನಿಯಾದ ಸೀತಾಮಾತೆ! ತಪೋವನದ ಋಷಿಯರಿಗೆ ಋಷಿಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಡಲೆಂದು ಬಗೆ ಬಗೆಯ ದಿವ್ಯಾಂಬರಗಳನ್ನೂ ವಿವಿಧ ಮಣಿಭೂಷಣ ಸಮಸ್ತಗಳನ್ನೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಮುಂದೆ ತನಗೊದಗುವ ಕಷ್ಟವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಸಂತಸದಿಂದಿರುವ ಭೂದೇವಿಯ ಮುದ್ದುಮಗಳು! ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಹೃತ್ತಾಪದಂಬುಧಿಯ ಆಳವನ್ನು ಅಳೆಯುವವರಾರು? ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವೆನೆಂಬ ಸೀತಾ ದೇವಿಯ ಸಂಭ್ರಮ ಆನಂದಗಳ ಮೇರೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವವರಾರು?

ಕವಿಗೆ ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ಮೀಯಿಸಿದ ಹೊರತು ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಅವರು ಬಹು ದೂರ ಬಂದುದರ ಆಯಾಸಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೆ? — ಅಥವಾ ಮೈ ಬೆವರನ್ನು ತೊಳೆದು ಶುಚಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೆ? — ಅಲ್ಲ. “ನಿರ್ಮಲತೀರ್ಥದೊಳ್ಳಿಂದು” ಎಂದು ಕವಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಮಲ ಗಂಗಾ ಸಲಿಲ ನಿರ್ಮಲತೀರ್ಥ! ಅದು ಬರಿಯ ದೇಹವನ್ನು ಶುಚಿ ಮಾಡುವುದೊಂದೇ ಅಲ್ಲ, ಆತ್ಮವನ್ನೂ ಪರಿಶುದ್ಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬಳಲಿದರ ಬೇಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುವುದೊಂದೇ ಅಲ್ಲ; ಪಾಪಿಗಳ, ದುಃಖಿಗಳ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರು ರಥದಿಂದಿಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಮೊದಲು ಗಂಗಾಮಾತೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ:

ಇಳಿದು ರಥದಿಂದ, ಮುಂದಾಕಿನಿಗೆ ಮೊಡಮಟ್ಟು,
 ಬಳಿಕ ನಾವಿಕರೊಡನೆ ನಾವದೊಳ್ಳಂಗೈಯಂ
 ಕಳೆದು, ನಿರ್ಮಲತೀರ್ಥದೊಳ್ಳಿದು ಸೌಮಿತ್ರಿ ಮತ್ತೆ ಭೂಜಾತೆ ಸಹಿತ,
 ಒಳಗೊಳಗೆ ಮರುಗಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಚಿಂತಿಸುತೆ, ಮುಂ
 ದಳೆದುಗ್ರಮ್ಯಗಪಕ್ಷಿ ಗಣದಿಂದೆ ಘೂರ್ಮಿಸುವ
 ಹಳುವಮಂ ಪೊಕ್ಕನಡಿಯಿಡುವೊಡಸದಳಮೆಂಬ ಕರ್ಕಶದ ಮಾರ್ಗದಿಂದೆ.

ಕವಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿದ್ದಾನೆ. ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಸಂಭಾಷಣೆ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳದಂತೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅಣ್ಣನ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನ್ನರಿತ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸೀತೆಯೊಡನೆ ಹೇಗೆ ತಾನೆಯೆ ಮಾತನಾಡುವುದು? ಆತನು ಮೌನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ಮನಸ್ಸು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಇದೆ. ಕೆಲಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಯಂತ್ರದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ತಾನು ಯಾರನ್ನು ಜಗನ್ನಾತೆಯೆಂದು ಪೂಜಿಸುವನೋ, ತಾನು ಯಾರನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಂವತ್ಸರಗಳು ಕಿಂಕರನಂತೆ ಸೇವಿಸಿದನೋ, ಅಂಥಾ ಪುಣ್ಯಮಾತೆಯನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬರುವ ಕಾರ್ಯ ತನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ಬಂದಿತಲ್ಲ ಎಂದು ಒಳಗೊಳಗೆ ಕುದಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸೌಮಿತ್ರಿಯ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕವಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಧುರದೊಳಾಂತರನಿರಿದು ಮೆರೆಯಲೇರುವ ರಥಂ
 ತರಳೆಯಂ ಕಾನನಕೆ ಕಳುಹಲಡರ್ವಂತಾಯ್ತು;
 ಧರೆಯೊಳಾರ್ತರನ್ನೆದೆ ರಕ್ಷಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಕೋಮಲೆಯ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಾಯ್ತು:
 ಕರುಣಮಿಲ್ಲದೆ ಹೊರೆವ ಹರಣಮಂ ಸುಡಲಿ! ನಿ
 ಪ್ಪರದೊಳಂತೀ ಕೃತ್ಯಮೆಸಗುವೆನೊ? ರಾಘವೇ
 ಶ್ವರನಂತಿದಕೆ ಬೆಸಸಿದನೊ ತನಗೆನುತ್ತೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಮರುಗುತೆ ನಡೆದನು.

ಮುಂದೆ, ದೇವಿಗೊದಗುವ ಕಷ್ಟದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ, ನಿಬಿಡತರುಗಳಿಂದಿಡಿದ ಗೊಂಡಾರಣ್ಯವೊಂದು ಅಡ್ಡ ಬಂತು. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿ ಪುನಃ ತನ್ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ. ಎಂಟು ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಪದ್ಯಗಳು ಶ್ಲೇಷೆ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿವೆ. ಈ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ನಮಗೆ ಕಾಡಿನ ನೆನಪೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. “ಶಕುನಿ ಚೇತ್ಕಾರ ಘೋಷಣಮಯಂ ತೃಣಮಯಂ” ಎಂಬ ಎಂಟನೆಯ ಪದ್ಯವೇನೊ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತನ್ನ ನಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ನಾದ ಮಹಿಮೆಯೆ ಹೊರತು ಭಾವದ ಪ್ರಭಾವವಲ್ಲ. ಎಂಟು ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಪದ್ಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹತ್ತನೆಯ ಪದ್ಯದ “ಅಟವಿಯ ಮಹಾ ಘೋರಗಹ್ವರಂ ಮುಂದೆ ದುರ್ಘಟಮಾಗೆ ನಡು ನಡುಗಿ ಭೀತಿಯಂ ಸೀತೆ” ಎಂಬ ಎರಡೇ ಪಂಕ್ತಿಗಳು ನಮಗೆ ನಿಜವಾದ ಕಾಡಿನ ಅನುಭವವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತವೆ.

ಯಾವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, “ಅಡಿಯಿಡುವೊಡಸದಳಮೆಂಬ ಕರ್ಕಶದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ” ಹೊರಟನೋ ಆಗ ಸೀತೆಗೆ ಭಯತಟ್ಟಿತು. ಮೊದಲು ಮಾತಾಡಿದ್ದು ಸೌಮಿತ್ರಿಯಲ್ಲ, ಸೀತೆ! ಏನೆಂದು ಕೇಳಿದಳು? ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಯಾಣಿಕನು ಇನ್ನಾವನೋ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕೇಳುವಂತೆ, “ಆವುದೀ ದಾರಿ! ಪೇಳಿತ್ತಲಿದು ಪೋದಪುದು?” ಎಂದು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿಯಾದರೂ ಬರುವುದೆಲ್ಲಿಂದ! ಅವರು ಹೋದುದೇ ಹಾದಿ! “ಎಲೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ, ಕಾನನಮಿದು ಅಟನಕಸದಲಮಪ್ಪುದು; ಇಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮದ ಜಟಿಗಳಂ ವಲ್ಕಲವನುಟ್ಟು ಮುನಿವಧುಗಳಂ ವಟುಗಳಂ ಶ್ರುತಿಘೋಷ ಹೋಮ ಧೂಮಂಗಳಂ ಕಾಣೆನ್ ಎಂದು ಅಳವಳಿದಳು.” ಹಿಂದೆ ರಾಮನೊಡನೆ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಆಕೆ ಅನೇಕ ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ್ದಳು. ಎಲೆವನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಡಿಗಳೊಡನೆ ವಾಸಮಾಡಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮದ ವಾತಾವರಣ ಇನ್ನೂ ಅಚ್ಚಳಿಯದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ಕವಿ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಹೀಗೆಂದು ದೇವಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ:

ಎಲ್ಲಿ ಮುನಿಪೋತ್ತಮರ ಪಾವನದ ವನದೆಡೆಗೆ
 ಳೆಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಶ್ರಮಂಗಳ ಮಂಗಳ ಸ್ಥಳಗ
 ಳೆಲ್ಲಿ ಸುಹವಿಗಳ ಕಂಪೊಗೆದೆ ಪೊಗೆದೆಳೆದಗ್ಗಿ ಹೋತ್ರದ ಕುಟೀರಂಗಳು
 ಎಲ್ಲಿ ‘ಪರಿಚಿತವಾದ’ ವಾದವೇದಧ್ವನಿಗ
 ಳೆಲ್ಲಿಗುಯ್ಯದೆ ದಾರುದಾರುಣದ ಕಟ್ಟಡವಿ
 ಗಿಲ್ಲಿಗೇಕೈತಂದೆ ತಂದೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ, ಹೇಳೆಂದು ಜಾನಕಿ ಸುಯ್ಯಳು.

ಈ ಪದ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಲಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಿದ್ದರೂ ಅವು ಭಾವ ಅರ್ಥ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಹೋಗಿವೆ. “ಪಾವನದ ವನದೆಡೆಗಳು “, “ಆಶ್ರಮಂಗಳ ಮಂಗಳಸ್ಥಳಗಳು “, “ಕಂಪೊಗೆದೆ ಪೊಗೆದೆಳೆದ “, “ಪರಿಚಿತವಾದ ವಾದವೇದ “, “ದಾರುದಾರುಣದ “, “ಐತಂದೆ ತಂದೆ” ಮೊದಲಾದುವು ಭಾವವನ್ನು ಪುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿ ಸೀತಾದೇವಿಯ ಪೂರ್ವಾನುಭವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ “ಪರಿಚಿತವಾದ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆಕೆಯೂ ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಅಣುಗಿಯಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಸೌಮಿತ್ರಿ ಗುಟ್ಟನ್ನು ಹೇಳದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಮುಂದುವರಿಯಲಾರ! “ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದ ನನಗೆ ಈ ವನದೊಳಿನ್ನು ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮ ಗೋಚರಿಸುವುದೆ? ವನಜದರಳನುಳಿದಾರಡಿಗೆ ಬೊಬ್ಬಳಿಯ ಪೂವಿನೋಳ್ಕಧವುಂಟೆ, ಸೌಮಿತ್ರಿ? ಹೇಳು!” ಎಂದು ಭೂಜಾತೆ ದುಃಖಿತೆಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ರಾಮಾನುಜನು ನಿಜವನ್ನು ಹೇಳಲೋ ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿ, ಕಡೆಗೆ

ಉಕ್ಕಿದುವು ಕಂಬನಿಗಳ್, ಅಧರೋಷಮದಿರಿತು, ಅಲ
 ಗಿಕ್ಕಿ ತಿರುಪಿದವೊಲಾಯ್ತೊಡಲೊಳ್, ಎಡವರಿಯದುಸಿ
 ರೊಕ್ಕುದರೆ ಕಂಪಿಸಿದುದವಯವಂ, ಕರಗಿತೆರ್ದೆ, ಸೈರಣೆ ಸಮತೆಗಟ್ಟುದು,
 ಸಿಕ್ಕಿದುವು ಕಂಠದೊಳ್ಕಾತುಗಳ್ ಸೆರೆಬಿಗಿದು
 ಮಿಕ್ಕುಮೀರುವ ಶೋಕದಿಂದೆ ಬೆಂಡಾಗಿ ಕಡು
 ಗಕ್ಕಸದ ಕೆಲಸಮನ್ ಉಸಿರಲರಿಯದವನೊಯ್ಯನವನಿಸುತೆಗಿಂತೆಂದನು

ದೇವಿ, ನಿನಗಿನ್ನೆಗಂ ಪೇಳ್ತುದಿಲ್ಲ; ಅಪವಾದ
ಮಾವರಿಸೆ ನಿನ್ನನೊಲ್ಲದೆ ರಘುಕುಲೋದ್ಧಹಂ
ಸೀವರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಂತಾರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿ ಬಾಯಿಂದನಗೆ ನೇಮಿಸಿದೊಡೆ
ಆ ವಿಭುವಿನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮೀರಲರಿಯದೆ ನಿಮ್ಮ
ನೀ ವಿಪಿನಕೊಡಗೊಂಡು ಬಂದನ್. ಇನ್ನೊಯ್ಯೆಯ್ಯು
ನಾವಲ್ಲಿಗಾದೊಡಂ ಪೋಗು. ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಬಾಷ್ಪಲೋಚನನಾದನು.

ಮುಂದೆ ಕವಿಚೂತನವನಚೇತ್ರನು ತನ್ನ ಬಿರುದಿಗೆ ತಕ್ಕ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆತನ ನಿಜವಾದ ಹೃದಯ ಒಡೆದು ಮೂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಎದೆ ನುಡಿಯುವಾಗ ಬುದ್ಧಿ ಸೇವಕನಾಗುವುದೊಂದು ಕೌತುಕವಲ್ಲ. ಸೀತೆ ಮೈದುನನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೆ ಮೈಮರೆತು ನೆಲಕ್ಕುರುಳುತ್ತಾಳೆ: “ಬರೆಸಿದಿಲ್ಲಾಗೆ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಪುರದ ಗೋಪುರದ ಚೆಲ್ವಾಂತ ಪೊಂಬತ್ತಳಿಯೊ” ಎಂದಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಕವಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು:

ಬಿರುಗಾಳಿ ಪೊಡೆಯಲೈ ಕಂಪಿಸಿ “ಪಲಿತ ಕದಳಿ “
ಮರಿದಿಳಗೊರಗುವಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತು ಕಿವಿ
ದೆರೆಗೆ ಬೀಳದ ಮುನ್ನ ಹಮ್ಮಿಸಿ ಬಿದ್ದಳಂಗನೆ ಧರೆಗೆ ನಡುನಡುಗುತೆ.

ಎಂದು ಅರ್ಥಭಾವಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಕೋಮಲೆಯನ್ನು ಗೋಪುರದ ಚೆಲ್ವಾಂತ ಪೊಂಬತ್ತಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ “ಪಲಿತ ಕದಳಿ “ಗೆ ಹೋಲಿಸುವುದು ಎಷ್ಟೋ ರಸವತ್ತಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಈ ದುಃಖಮಯವೂ ಉದ್ವೇಗಕರವೂ ಆದ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ತನ್ನಿನಿಯನಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ರಮಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಅಳಲಿನಿಂದ ಮೈಮರೆತು ನಿರ್ಜನಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲದ ಮೇಲೊರಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆಕೆಯ ಬಳಿ ಸೋದರನ ಆಣತಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಈ ಘೋರ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಎಸಗಬಂದ ವೀರನೂ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಕರುಣಾಶಾಲಿಯೂ, ಆ ರಮಣಿಯನ್ನು ತಾಯಿಯಂತೆ ಪೂಜಿಸುವ ಭಕ್ತನೂ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಆತನಿಗೆ ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕೋ ತೋರದು. “ಮರುಗಿ, ತಣ್ಣೀರ್ದಳಿದು, ಪತ್ರದೊಳ್ಳೊಡೆವಿಡಿದು, ಸೆರಗಿಂದ ಬೀಸಿ, ರಾಮನ ಸೇವೆ ಸಂದುದೇ ತನಗೆಂದು ರೋದಿಸಿದನು.” ಸೌಮಿತ್ರಿಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿದ ವಿಚಾರತರಂಗಗಳ ಸಾರಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಕವಿ ‘ರಾಮನ ಸೇವೆ ಸಂದುದೇ ತನಗೆ’ ಎಂಬ ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ನಮಗೆ, ಮರಳಿ ಆತನು ತನ್ನಣ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಆತನು ಹಾಗೆ ನಿಶ್ಚಿಸಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು! ಮುಂದೆ

ಒಯ್ಯನರೆಗಳಿಗೆಯೊಳ್ ಕಣ್ಣೆರೆದು, ದೈನ್ಯದಿಂ
ಸುಯ್ಯಲರನುರೆ ಸೂಸಿ, ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂ ನೋಡಿ,
ಕೊಯ್ಯಲೊಲ್ಲದೆ ಕೊರಳನಿಂತು ತನ್ನಂ ಬಿಡಲ್ ಮಾಡಿದಪರಾಧಮುಂಟೆ?

ಕಯ್ಯಾರೆ ಖಡ್ಗಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನರಸಿಯಂ
ಹೊಯ್ಯೆಂದು ಪೇಳದಡವಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಬಾಯೆಂದನ್
ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ರಾಘವಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಎಂದಳಲ್ಲಳಂಭೋಜನೇತ್ರೈ.

ತಾನು ಕಣ್ಣೆರೆದು ನೋಡಿದಾಗ ಸೀತೆ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಸತಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವಳೊ ಒಬ್ಬ ಅನಾಥೆಯಂತಿದ್ದಳು. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ “ದೈನ್ಯದಿಂ ಸುಯ್ಯೆಲರನುರೆ ಸೂಸಿ, ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂ ನೋಡಿ” ಎಂದು ಕವಿ ಹಾಡಿರುವನು. ಭಯಂಕರವಾದ ಏಕಾಂತ ವನವಾಸಕ್ಕಿಂತ ಮರಣವೆ ಲೇಸೆಂದು ದೇವಿಗೆ ತೋರಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ “ಕೈಯ್ಯಾರೆ ಖಡ್ಗಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನರಸಿಯಂ ಹೊಯ್ಯೆಂದು ಪೇಳದೆ ಅಡವಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಬಾಯೆಂದನೆ? ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ರಾಘವಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ” ಎಂದು ಸೀತೆ ಮರುಗಿದಳು. ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಎಂಬ ರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೂ ಆತನು ಈಗ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಎಷ್ಟೊಂದು ಅಂತರ! ಮುಂದಿನ ಹದಿನೆಂಟು, ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು, ಇಪ್ಪತ್ತು — ಈ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಜಾತೆಯ ವಿಲಾಪವನ್ನು ಕವಿ ಸರಸವಾಗಿ, ಆಲಿಸುವವರ ಎದೆ ಕರಗುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜನಕಸುತೆಗೆ ಹಿಂದಿನ ವನವಾಸದ ನೆನಪಾಗಿ, ತನ್ನೆರೆಯನು ತನ್ನನ್ನು ಕಡೆಗೆ ಕಾಡುಪಾಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಕಪಿವೃಂದವನ್ನು ನೆರವಿದನೆ? ಕಡಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನೆ? ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೊಂದನೆ? ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ರೋದಿಸುವಳು. ಆಮೇಲೆ ತನ್ನೆದುರಿಗೆ ಕಂಬನಿ ಕರೆಯುತ್ತ ದುಃಖಾತನಾಗಿ ನಿಂತ ಸೌಮಿತ್ರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಿಂದೆಂದೂ ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯದೆ ತನಗಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಕಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಗಳನ್ನು ಮೌನವಾಗಿ ಸೈರಿಸಿದ ಆತನೂ ಕೂಡ ಇತರರಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗೀಡುಮಾಡಬಹುದೇ ಎಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡುವಳು.

ಸೀತಾದೇವಿ ‘ಪಾವಗಿದ ಪಸುಳವೊಲಿರೆ’ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, “ತಾಯೆ, ನಿನ್ನಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗಲಾರೆಂ, ಪೋಗದೀಯವಸ್ಥೆಯೊಳಿದೊಡಣ್ಣನೇ ಗೈದಪನೊ!” ಎಂದು ಶೋಕ ಗದ್ಗದನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಜನಕತನುಜೆ ಮೈದುನನ “ಅತ್ತ ಪುಲಿ, ಇತ್ತದರಿ” ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಸ್ವಲ್ಪ ಕ್ರೂರ ಪರಿಹಾಸ್ಯವಾಗಿ “ಏಕೆ ನಿಂದಿಹೆ ಪೋಗು, ಸೌಮಿತ್ರಿ.” “ಆರಿದೊಡೇಗೈವರಿದು ತನ್ನ ಮರುಳಾಟ” ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಜ. ಆದರೆ ಸೀತಾಮಾತೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲ. ಭರತಖಂಡದ ರಮಣಿಯರಿಗೆ ಆದರ್ಶಳಾದವಳು. ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ “ಶ್ರೀರಾಮರಂಥಾ ಮಹಾಪುರಷರು ಹಿಂದೆಯೂ ಅನೇಕರಿದ್ದರು. ಮುಂದೆಯೂ ಅನೇಕರು ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸೀತಾದೇವಿ ಸರ್ವಕಾಲಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬಳೇ. ತನಗೆ ಬಂದೊದಗಿದ ಎಡರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೊಣಗುತ್ತದೆ ಸಹಿಸಿದ ಪುಣ್ಯಮಾತೆ ಆಕೆ! ಆಕೆ ಅಪ್ರತಿಮ ಸ್ತ್ರೀ, ಅದ್ವಿತೀಯಳಾದವಳು, ಎಣೆಯಿಲ್ಲದವಳು. ಅಂಥಾ ಮಾತೆಯನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ನಾವು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ; ಮುಂದೆಯೂ ಕಾಣಲಾರೆವು.” ಕಟ್ಟಕಡೆಗೆ ಸೀತೆಯ ಬಾಯಿಂದ ಬಂದ ನುಡಿಗಳಿವು!

ಕಡೆಗೆ ಕರುಣಾಳು ರಾಘವನಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ,
ಕಡುಪಾತಕಂ ಗೈದು ಪೆಣ್ಣಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಿ
ದೂಡಲಂ ಪೊರವುದೆನ್ನೊಳಪರಾಧಮುಂಟು, ಸಾಕು, ಇರಲೈಡ ನೀನು,

ನಡೆ, ಪೋಗು, ನಿಲ್ಲದಿರ್, ನಿನಗೆ ಮಾರ್ಗದೊಳಾಗ!

ಲಡಿಗಡಿಗೆ ಸುಖಂ..... *

ತರುವಾಯ ತನ್ನ ಮಾತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ವಿವಿಧದಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉರ್ಮಿಶಾಲವಲ್ಲಭನೆಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಕವೆಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತು. ವನಸ್ಥಳಗಳು, ವೃಕ್ಷಗಳು, ಮೃಗಗಳು ಇವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆತ್ಮವಿದೆಯೆಂದು ಆತನ ದೃಢವಾದ ನಂಬುಗೆ. ಆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಉಹಿಸಿ ನೋಡಿ. ಆ ಮಂಗಳ ಭಯಂಕರವಾದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಮೈ ರೋಮಾಂಚನವಾಗದಿರದು. ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದುದು ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ? ಕವಿ ಅದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸೂಚಿದಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಭಾವಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನಮಗೂ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ ನಾವೇ ಅದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸೋಣ. ಆಗ ಪ್ರಭಾತ ಪ್ರಭಾಕರನ ಧರ್ಮಜ್ಯೋತಿ ಪವಿತ್ರ ಗಂಗಾತೀರದ ರಮ್ಯವನದ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಭಾವಿಸೋಣವೆ? ಅಥವಾ ಬೈಗಿನ ಹೊತ್ತೆಂದು ಭಾವಿಸೋಣವೆ? ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನವಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಕವಿಯ ವರ್ಣನೆ ಸಪ್ತೆಯಾಗಬಹುದು. “ಮೊರೆಯಲೊಲ್ಲವು ತುಂಬಿ,” “ವೀಸಿದುವು ಬಾಲದೊಳ್ಳಮರಿಗಳ್ಳಮರಮಂ” ಎಂಬ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಕವಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಅದು ನೀರಸ ಸಹಜವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತೆಂದು ಭಾವಿಸೋಣ. ಏಕೆಂದರೆ ಋಷಿಗಳು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಧ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರಬಹುದರಿಂದ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಬಹುದೂರ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿ “ಅನ್ನೆಗಂ ಮುಖಕೆ ಯೂಪವನರಸುತಾ ಬನಕೆ ಸನ್ನುತ ತಪೋಧನಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮುನಿವರಂ ಬಂದನು” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಜೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೆ ಉಚಿತವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಬೈಗಿನ ನೇಸರು ತನ್ನ ಹೊಂಬೆಳಕನ್ನು ಓರೆಯಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಗಂಗೆಯ ಮೇಲೆಯೂ ಇಕ್ಕಲದ ಬನಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಚಿಮುಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಸಂಧ್ಯಾಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಗಂಗೆಯ ಬಿತ್ತರದ ಮರಳುದಿಣ್ಣೆಯ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷ ಸೈಕತ ಕಣಗಳು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ ಮಿರುಗುತ್ತಿವೆ. ಆ ಸಾಯಂಕಾಲದ ಪ್ರಶಾಂತತೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯ ಸಲಿಲದ ಮಂಜುಳ ನಾದದೊಡನೆ ಬಣ್ಣ ಗಣ್ಣದ ಗರಿಯ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಹಾಡಿ ಹಾರಾಡುತ್ತಿವೆ. ಸಮಸ್ತ ವನವೂ ಧ್ಯಾನಾರೂಢನಾದ ಯೋಗೀಶ್ವರನಂತಿದೆ. ಸಂಧ್ಯಾಸಮೀರನು ಒಯ್ಯೊಯ್ಯನ್ನೆತಂದು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸೀತಾದೇವಿ ನೆಲದ ಹಸುರಿನಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾಳೆ. ಸೌಮಿತ್ರಿ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ವಿವಿಧದಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನು ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ:

ಎಲೆ ವನಸ್ಥಳಗಳಿರ, ವೃಕ್ಷಗಳಿರ, ಮೃಗಂ

ಗಳಿರ, ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳಿರ, ಪಕ್ಷಗಳಿರ, ಲತೆ

ಗಳಿರ, ತೃಣಗುಲ್ಮಗಳಿರ, ಪಂಚಭೂತಗಳಿರ, ದೆಸೆಗಳಿರ, ಕಾವುದು.

ಎಲೆ ಧರ್ಮದೇವತೆ, ಜಗಜ್ಜನನಿ, ಜಾಹ್ನವಿಯೆ,

ಸಲಹಿಕೊಳ್ಳುದು ತನ್ನ ಮಾತೆಯಂ ಜಾನಕಿಯನ್

ಎಲೆ ತಾಯಿ, ಭೂದೇವಿ, ನಿನ್ನ ಮಗಳಿಹಳ್ ಎಂದು ಸೌಮಿತ್ರಿ ಕೈಮುಗಿದನು.

ತರುವಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಬೈದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ “ದೇವಿಯಂ ಬಲವಂದು, ನಮಿಸಿ ಬಳಿಕ” ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. “ತಾಯನೆಳಗರು ಬಿಚ್ಚುವಂತೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ” ಎಂಬುದು ಕವಿಯ ಉಕ್ತಿ! ಪಾಪ, ಆತನ ಮನಸ್ಸು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಅಲೆದಾಡಿ “ತೂಗುಯ್ಯಲೆವೊಲಾದನು.” ಸೌಮಿತ್ರಿ ಅಮರ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಸಾಗಿದನು. ಇತ್ತ ಸೀತಾದೇವಿ “ಹಾಯೆಂದೊರಲ್ಪು ಭಯಶೋಕದಿಂದಸವಳಿದು ಕಾಯಮಂ ಮರೆದವನಿ ಗೊರಗಿದಳ್ಳೇಗೊಯ್ಯು ಬಿಸುಟೆಳೆಯ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ!” ಸೌಮಿತ್ರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ನಿಷ್ಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿ ತನ್ನ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದಳು. “ಜಗದೊಳುತ್ತನುರ ಹಾನಿಯಂ ಕಂಡು ಸೈರಿಸುವರುಂಟೆ!” ಮುವತ್ತೆರಡನೆಯ ಪದ್ಯವನ್ನೊಳಕೊಂಡು ಮೂವತ್ತೇಳನೆಯ ಪದ್ಯದವರೆಗೂ ಕವಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. “ಜಗದೊಳುಪಕಾರಿಯಾದವಂ ತನ್ನ ನೋವಂ ನೋಳ್ವನೆ?” ಇದನ್ನೇ ಹೋಲುವ ಇನ್ನೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಚಂದ್ರಹಾಸನನ್ನು ಕೊಲೆಪಾತಕರು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಾಗ ನೊಡುತ್ತೇವೆ.

ಮುಂದೆ ಸೀತೆಗಿನ್ನು ಗತಿಯಾವುದು? ಎಂದು ನಾವು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತರಾಗುವಾಗಲೆ ಧರ್ಮವೇ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿ ಬಂದಂತೆ ಆದಿ ಕವಿಯೂ, ಪೂಜ್ಯನೂ, ಋಷಿತಿಲಕನೂ ಆದ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯವೆರಸಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವನು. ಇದೊಂದು ಅದೃಷ್ಟಲೀಲೆ! ಯಾರು ತನ್ನ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಕಥಾನಾಯಕಿಯಾಗುವಳೋ ಅಂತಹ ಮಹಾ ಪತಿವ್ರತೆಯೇ ತನ್ನ ಎದೆಯೆರೆಯನಿಂದ ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅನಾಥಳಂತೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾಳೆ. ಆ ಶಾಂತ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ದೇವಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಆನಂದವಾಯಿತೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು? “ಎಲೆ ತಾಯಿ ನೀನಾವಳೆ? ಕಂಡ ಕುರುಪಾಗಿಪುದು. ಹೆದರಬೇಡ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ನಾನು. ಭೂರಿಶೋಕಾರ್ತರಾಗಿದರಂ ಕಂಡು ಸುಮ್ಮನೆ ವೋಪನಲ್ಲ” ಎಂದು ಋಷಿ ನುಡಿದೊಡನೆ ಸೀತೆಗೆ, “ಹರುಷಮೊತ್ತರಿಸಿದುದು; ಶೋಕವಿಮ್ಮಡಿಸಿದುದು; ಬೆರಸಿದುದು ಲಜ್ಜೆ “. ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ವಾಲ್ಮೀಕಿ, “ದೇವಿ, ಬಿಡು ಶೋಕಮಂ, ಜನಕಂಗೆ ನಾವನ್ಯರಲ್ಲ” ಎಂದು ತನ್ನಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆತರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮುನಿವಧುಗಳೊಡನೆ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕಾಲ ಕಳೆದಳು. ಅಲ್ಲಿಯೆ ಲವಕುಶರು ಹುಟ್ಟುವುದು; ಅಲ್ಲಿಯೆ ಋಷಿ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಬರೆಯುವುದು; ಅಲ್ಲಿಯೆ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು, ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಾರೂ ಓದುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು, ಲವಕುಶರಿಂದ ಹಾಡಿಸುವುದು. ಎಂತಹ ಆನಂದಮಯವಾದ ಪವಿತ್ರ ಸನ್ನಿವೇಶ!

೩

ಶ್ರೀರಾಮನ ತಪ್ಪಿಗೆ ಆತನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಪರಾಜಯ ಹೊಂದುವುದೇ ಲೌಕಿಕಋತಾರ್ಹವಾದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಯಾರಾದರೇನು, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಲ್ಲ. ಸೀತೆಯನ್ನು ಪುನಃ ರಾಮನು ಇನ್ನಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಇಷ್ಟು ರಸಭರಿತವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೇ ಸೀತೆಯನ್ನು ಆಕೆಯ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಪುನಃ ರಾಮನ ಬಳಿಗೆ

ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಮಚಂದ್ರನೇ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಸುತರಿಂದ ಸೋತು, ತರುವಾಯ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಮಾತಿನಂತೆ ತಾಯಿಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಧರ್ಮಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಅದೊಂದು ಪುಣ್ಯದಿನ. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಹರ್ಷಿ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ವರುಣ ಲೋಕಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದಿನಂತೆ ಲವನು ಮುನಿಸುತರೊಡನೆ ಹೂದೋಟದಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಕುಶನು ಮಾತ್ರ ಅಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ, ಧರ್ಮವೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡುಬಂದಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಜನ್ಮಗುಹರೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿತು. ಲವನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡುವನೆ?

ಎತ್ತಣ ತುರಂಗಮಿದು? ಪೊಕ್ಕು ಪೂದೋಟಮಂ
ತೊತ್ತಳದುಳಿವುದು! ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮುನಿನಾಥನೇ
ಪೊತ್ತಮಾರ್ಯವುದೆಂದೆನಗೆ ನೇಮಿಸಿ ಪೋದನಬಿಡಪಂ ಕರೆಸಲಾಗಿ
ಮತ್ತ ಮರುಣನ ಲೋಕದಿಂ ಬಂದು ಮುಳಿದಪನ್ ಎ
ನುತ್ತೆ ಹಯದೆಡೆಗೆ ನಡೆತಂದು ನೋಡಲ್ಪುದರ
ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಳೆರವ ಪಟ್ಟವ ಲಿಖಿತಮಂ ಕಂಡು ಲವನೋದಿಕೊಳುತಿರ್ದನು

ಪಟ್ಟದ ಲಿಖಿತವನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ, “ರಾಮನೋರ್ವನೇ ವೀರನಾತನ ಯಜ್ಞತುರಂಗಮಿದು; ನಿರ್ವಹಿಸಲಾರ್ಪರಾರಾದೊಡಂ ತಡೆಯಲಿ” ಎಂದಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸ್ವಾಭಿಮಾನೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಲವನು

ಗರ್ವಮಂ ಬಿಡಿಸದಿದೊಡೆ ತನ್ನ ಮಾತೆಯಂ
ಸರ್ವಜನಮುಂ ಬಂಜೆಯೆನದಿದಪುದೆ? ತನ್ನ
ಗುರ್ವ ತೋಳ್ಳಳಿವೇತಕೆಂದು ಸಲೆ ವಾಸಿಯಂ ತೊಟ್ಟು.....

ಉರಿದೆದ್ದನು. ಈ ಮುದ್ದು ಕುವರನ ಬಲೈಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಮಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಅಗಡುತನದ ಪರಿಣಾಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ನಾವೂ ಸಂತಸದಿಂದ ಉಬ್ಬುತ್ತೇವೆ. ಆಗ ಲವನು “ತೆಗೆದುತ್ತರೀಯಮಂ ಮುರಿದು ಕುದುರೆಯ ಗಳಕೆ ಬಿಗಿದು ಕದಳೀ ದ್ರುಮಕ್ಕೆ” ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಸಾತ್ವಿಕದ ನೆಲವೀಡಾದ ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಮುನಿಸುತರು ಮಿಗೆ ಬೆದರಿ “ಬೇಡ ಬೇಡ; ಅರಸುಗಳ ಪಾಜಿಯಂ ಬಿಡು; ಬಡಿವರೆಮ್ಮಂ” ಎನಲು ಲವನು ನಗುತ್ತ “ಪಾರ್ವರ ಮಕ್ಕಳಂಜಿದೊಡೆ ಜಾನಕಿಯ ಮಗನಿದಕೆ ಬೆದರುವನೆ? ಪೋಗಿ ನೀವ್” ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಗದರಿಸಿ ಬಿಲ್ದಿರವನೇರಿಸಿ ತೀಡಿ ಜೀಗೈದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಣ್ಣ ಹುಟ್ಟುಗ ಮಹಾಪಟುಭಟನಂತೆ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬಿಲ್ಲುಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಆ ಬನದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ನಮಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಮುಗುಳು ನಗೆ ಮುಡುುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕುದುರೆಗಾವಲಿನವರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿಗೂ ಲವನಿಗೂ ಆದ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಕವಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಭಟರು — ಎಲೆ ಎಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿರ, ವಾಜಿಯನೇಕೆ ಬಿಗಿದಿರ?

ಬ್ರಹ್ಮ — (ಹದರಿ) ನಾವಲ್ಲ. (ಲವನನ್ನು ತೋರಿಸಿ) ಇವಂ ಬೇಡ ಬೇಡ ಎನೆ ಬಂಧಿಸಿದಂ.

ಭಟರು — ಈತಂ ತರುಳಂ. ಅರಿಯದೆನಗಿದಂ, ಬಿಡಿ!

ಲವ — ವಿಕ್ರಮವಿದೇಕೆ! ಬಿಡೆನಶ್ಚಮಂ. ಮೇಣ್ಣೆಡಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ ವರ್ಗಳ ಕರವನರಿವೆಂ.

ಆ ಕುದುರೆಗಾವಲಿನವರು ಹುಡುಗಾಟವೆಂದು ತಿಳಿದರು. ಇದುವರೆಗೂ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳಾದ ರಾಜರು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಆಶ್ರಮನಿವಾಸಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗ ಕಟ್ಟುವುದು ಅವರಿಗೆ ಅಣುಗತನವೆಂದು ತೋರಿತು. ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಕುದರೆ ಬಿಚ್ಚುವದಕ್ಕೆ ಹೋದರು! ತಕ್ಕ ಮರ್ಯಾದೆಯೂ ಆತಯಿತು. ಅಗ ಸೈನ್ಯವೆಲ್ಲ ಲವನ ಮೇಲೆ ಕವಿಯುವುದು. ನಮಗೆ 'ಇದೇ ರಾಮನ ಸೈನ್ಯವೇ ರಾವಣನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋದುದು?' ಎನಿಸುವುದು. ಆಮೇಲೆ "ಮಕ್ಕಳಾಟವು ಮಾರಿಯಾದುದು" ಎಂಬ ಹಾಗಾಯ್ತು. ಶತ್ರುಷ್ಣನೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸೊಗಸಾದ ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಕವಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ:

ದುರಿಗಣಮಿರ್ದಪುದೆ ಗೌತಮಿಯೊಳಾಳ್ಕಂಗೆ?

ಪರಮಯೋಗಿಗೆ ಭವದ ಬಂಧನಂ ಬಂದಪುದೆ?

ಪರಸೈನದುರಬೆ ರಘುಕುಲಜರ್ಗೇ ತೋರುವುದೆ?

ಶತ್ರುಷ್ಣನು ಆಕಸ್ಮಿಕದ ಪಸುಳೆಯ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಯಾನ್ವಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಉದ್ಧದಲ್ಲಿ ಲವನು ಮೂರ್ಛೆಹೋದ ಕೂಡಲೆ ಶತ್ರುಷ್ಣನು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು "ಕರುಣದಿಂ ತರುಳನಂ ನೋಡಿ, ಕಾಮಕೃತಿವೊಲಿರೆ ಮೋಹದಿಂ ತನ್ನ ರಥದ ಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು," "ಕದಳಿಯೊಳ್ಕಟ್ಟಿದ ಕುದುರೆಯಂ ಬಿಡಿಸಿ ನಗರದ ಕಡೆಗೆ ಪಡೆವೆರಸಿ" ತಿರುಗುತ್ತಾನೆ ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಭಯಗೊಂಡ ವಟುಗಳು ಓಡಿಹೋಗಿ ಸೀತೆಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆಕೆಯಾದರೂ ಮಾಡುವುದೇನು? ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೂ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಗೋಳಾಡುವಳು. ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಮಿತ್ತುಷ್ಣಗಳನ್ನು ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಕುಶನು ಬಂದು ತಾಯಿಯನ್ನು "ಇದೇನದ್ಭುತಪ್ರಕಾಪ" ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಾಯಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಕುಶನು.

ಶೋಕಮೇಕಿದಕೆ? ಹರಣವನೊಯ್ಯೊಡಂತಕನ

ಲೋಕಮಂ ಸಡುವೆನ್. ಅಲ್ಲಹುದೆಂದೊಡಜ ಹರಿ ಪಿ

ನಾಕಿಗಳನುರಿಪುವೆನ್. ಮಿಕ್ಕರಸುಗಿರಸುಗಳ ಪಾಡಾವುದೀಗ ನತಗೆ?

ಆ ಕವಚ ಶರ ಧನುಃಖಡ್ಗ ಮಕುಟಗಳಂ

ತಾ: ಕಳವಳಿಸದಿರ್.

ಎಂದು ತಾಯಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳಿ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ.

ಇನ್ನು ಸಮರ! ಅದರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹಚ್ಚೇನು ಹೇಳಬೇಕು? “ಎಲ್ಲಾ ನರಿಗಳ ಕೂಗೂ ಒಂದೇ” ಎಂಬಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಳಗಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಒಂದೇ! ಕುಶನು ಲವನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಶತ್ರುಷ್ಣನು ಮೈಮರೆಯಲು ಭಟರು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವರು. ರಾಮನು ಮೊದಲು ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ನಂಬಲಾರದೆಹೋದನು. ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಸೈನ್ಯಸಮೇತವಾಗಿ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವನು. ಅವನು ಸೋತು ಮೈಮರೆಯುವನು. ಆಮೇಲೆ ಭರತನೂ, ಜಾಂಬವ, ಸುಷೇಣ, ಅಂಗದ, ಹನುಮಂತ, ನಳ, ನೀಲ, ಕುಮುದ, ಶತಬಲಿ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾವೀರರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಲವಕುಶರ ಮೇಲೆ ಕೋಳಗುಳಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವನು. ಭರತನು ಕುಶನನ್ನು ನೋಡಿ ಆತನ ರೂಪು ಲಾವಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ರಾಮಾಕೃತಿಯನ್ನೂ ಕಂಡು ಮೋಹಗೊಂಡು ಘನ ಸ್ನೇಹದಿಂದ

ವತ್ಸ ನೀನಾರವಂ? ನಿನಗೀತನೇನಹಂ?

ಮತ್ಸಹೊದರರನುರೆ ಘಾತಿಸಿದಿರಮ್ಮಯ ಮ

ಹತ್ಸೈನ್ಯಮಂ ಕೊಂದಿರಿನ್ನಾದೊಡಂ ಕುದುರೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗಿ; ಬರಿದೆ

ಮತ್ಸರಿಸಬೇಡ; ನಿಮ್ಮಂ ಪಡೆದ ತಾಯ ಬಳಿ

ಗುತ್ಸವದೊಳ್ಳೈದಿ ಸುಖಮಿಹುದು.

ಎನಲು, ಕುಶನು ನಸುನಗುತ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾದ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ:

ಕಟ್ಟಿದ ತುರಂಗಮಂ ಬಿಡುವನಲ್ಲ. ಈತನೊಡ

ಹುಟ್ಟಿದಂ ತನಗೆ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮುನಿವರನವರ್.

ನೆಟ್ಟನೆ ರಣಾಗ್ರದೊಳ್ಳಿನ್ನನುಂ ನಿನ್ನನುಜರಂತೆ ಘಾತಿಸಿದ ಬಳಿಕ

ಮುಟ್ಟದುತ್ಸವದಿಂದೆ ತಾಯಂ ಬಳಿಗೈದಿ ಪೊಡ

ಮಟ್ಟಲ್ಲಿ ಸುಖದೊಳಿರ್ಪೆವು.

ಭರತನೂ ಇಳೆಗೊರಗಿದ ತರುವಾಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಕೈಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಾನೆ. ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗುವ ಸಂವಾದವನ್ನು ಕವಿ ಸರಸವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ:

ಶ್ರೀರಾಮ — ಎಲೆ ಪಸುಳೆಗಳಿರ, ನಿಮಗೀ ಧನುರ್ವೇದಮಂ ಕಲಿಸದವನಾವಂ? ಆವುದು ನಿವಾಸ ಸ್ಥಳಂ? ಸಲಹಿದವನಾವಂ? ಆವಂ ತಂದೆ? ತಾಯಾವಳ್? ಅಶ್ವಮಂ ಕಟ್ಟುವಿನಿತು ಛಲಮ್ ಇದೇತಕೆ? ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯಂ ಜಯಿಸುವೀ ಬಲಂ ಏತರಿಂದಾದುದು?

ಕುಶ — ರಾಜೇಂದ್ರ, ನೀನೆಮ್ಮೊಳಾಹವಕೆ ಬಿಲ್ಲೊಂಡು ವಾಜಿಯಂ ಬಿಸಿಕೊಳ್, ಅಲ್ಲದೊಡೆ, ಮರಳ್! ಅಪ್ರಯೋಜಕದ ಮಾತಿದೇತಕೆ?

ಲವ — ನಿರುಪಮ ಕ್ಷಾತ್ರ ಪೌರುಷವನುಳಿದು ಬರಿದೆ ಸೋಜಿಗದೊಳಮ್ಮ ಜನದ ಸ್ಥಿತಿಗಳಂ ಕೇಳೊಡೆ ಈ ಜಗಂ ಮೆಚ್ಚಿದು? ಎಚ್ಚಾಡಿ ನೋಡು.

ಶ್ರೀರಾಮ — ಶಿಶುಗಳಾಗಿಹ ನಿಮ್ಮೊಳ್ ಎನಗೆ ಕಾಳಗವೆ? ಪರವಶರಾಗಿ ಬಿದ್ದ ಅನುಜರಂ ಕಂಡು ಖತಿಯೊಳಾಂ ವಿಶಿಖಮಂ ತುಡುವೆನೆಂದೊಡೆ ಮನಂ ಒಡಂಬಡದು! ನಿಮ್ಮ ಜನನ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ವಿಶದ ವಿಸ್ತರವಂ ಒರೆದೊಡೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೆಂ!

ಕುಶ — ಈ ತಪೋವನದೊಳ್ ಎಮ್ಮಿರ್ವರಂ ಅವಳಿಯಾಗಿ ಸೀತಯೋರ್ವಳ್ ಪಡದಳ್, ಅನು ದಿನದೊಳಾರೈದು ಜಾತೋಪನಯಾನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಂ ಮಾಡಿ ನಿಗಮಾಗಮ ಸ್ಮೃತಿ ಗಳ ವ್ರಾತಮಂ ಬರಿಸಿ, ಕಾರ್ಮುಕವೇದಮಂ ಕಲಿಸಿ, ನೀತಗಳನರುಹಿ ರಾಮಾಯಣ ನೋದಿಸಿ, ಮಹಾತಿಬಲರೆನಿಸಿದಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮುನಿಪಂ!

ಲವ — ರಾಮಚಾರಿತ್ರ ಪಠನಾಭ್ಯಾಸಯೋಗದಿಂ ಕ್ಷೇಮ ಸುಪುಷ್ಟಿ ನಿಶ್ಚಲ ಮತಿ ನಿರಾಲಸ್ಯಂ ಈ ಮಹಾಸೈನ್ಯಮಂ ಗೆಲ್ಲದಟು ತಮಗಾದುದು.

ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾತಯಿತು ಎಂದರೆ ಅವನು ಪುನಃ ಆ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಆಲಿಸುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ

ಕಪಿರಾಜ, ಕೇಳೈ ಕುಮಾರಕರ ನುಡಿಗಳಂ.

ನಿಪುಣರಿವರ್! ಆವ ಪುರಷಂಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದರ್?

ವಿಪಿನಚಾರಿಗಳನ್ನೊಮ್ಮೆ ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳ್.

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ನಿಜಾಂಶ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಯದ್ಧ ಮಾರಾಮಾರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು ಅಸಂಭವ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ನಾವು ನಗಬಹುದಾದ ಕೆಲವು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಕವಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಮಧ್ಯೆ ನೀಲನು (ಪಾಪ ಬಹಳ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ, ಆಶ್ರಮದ ವಾತಾವರಣದಿಂದ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಸಾತ್ವಿಕಭಾವ ಉಂಟಾಯಿತೋ ಏನೋ?) ಸುಮ್ಮನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ನೆತ್ತರನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವುದು ಏಕೆ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು, ಇನ್ನೇನು ಅವನಿಗೆ ಎಂದೂ ಇಲ್ಲದ ಧೈರ್ಯ! ಲವಕುಶರು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮಕ್ಕಳಷ್ಟೆ! ಕುಶನು ಫಕ್ಕನೆ ನೀಲನ ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೋಪದಿಂದ ಎಚ್ಚನು. ಒಟ್ಟು ಗ್ರಹಚಾರ! ಅವನ ನೆತ್ತರು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಬಿಂದುವಿಗೊಂದರಂತೆ ಶತಕೋಟಿ ನೀಲರಾಗಿಬಿಟ್ಟರು! ಬಾಲಕರು ಬೆದರಲಿಲ್ಲ ನೀಲವಾನರಸೈನ್ಯವನ್ನು ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಉರುಳಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. ತರುವಾಯ ಶ್ರೀರಾಮನೂ ತನ್ನವರ ಸಹಾಯಾರ್ಥವಾಗಿ ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣರನ್ನು ಕೊಂದ ಮಹಾಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಾಲಕರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. “ಈ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ವನವಾಸಿಗಳದಂತೋ” ಎಂದು ಕವಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ರಾಮನ ಬಾಣಾವಳಿಯ ಹಾವಳಿಯ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕುಶ ಲವರು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೂರ್ಛಗೊಳಿಸುವರು. ಅಂತೂ ಯುದ್ಧ ಮುಗಿಯಿತು. ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಸಂತೋಷ. ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಸ್ಯವಿದ್ದರೇನಂತೆ. ಲವನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಪೊಂದೇರನ್ನು ಹತ್ತಿ ಅರಸು ಮಕ್ಕಳ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಹನುಮಂತ ಜಾಂಬವರು ನಟನೆಗಾಗಿ ಬರಿದೇ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಗೊಣಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಯುದ್ಧದ ಗೋಚಿಗೆ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೋದವರಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದು ಪರಿಹಾಸ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡಿತೋ? ಏನೋ? ತೇರನ್ನು ಅಡರಿ ಬರುವ ಲವನನ್ನು ನೋಡಿದ ಹನುಮನು ಜಾಂಬರೊಡನೆ ಇಂತೆಂದನು:

ಕಂಡಿರೇ ಜಾಂಬರೇ? ರಾಮಾದಿ ವೀರರಂ
 ದಿಂಡುಗೆಡಹಿದ ಬಳಿಕ ರಣದೊಳುಸಿರಿದರಂ
 ಮಂಡೆ ವಿಡಿದೆಳೆದುಯ್ಯೆನೆಂದಾ ಸೀತಾಸುತಂ ಬಂದಪಂ. ನಾವಿವನೊಳು
 ದಂಡಿಗಾರೆವು. ನಮ್ಮನೀ ಬಾಲಕಂ ಪಿಡಿದು
 ಕೊಂಡು ಪೋಗಲಿ ಜಾನಕಿಯ ಪೋರೆಗೆ; ದೇವಿ, ಕೃಪೆ
 ಯಿಂ, ಡಿಂಗರಿಗೆರೆಂದು ಪಾಲಿಸಲಿ ಮೇಣುಳಿಯಲಿ.

ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಿಡುಕಿ ಮಾತಾಡುವ ಈ ದಾಂಡಿಗರಿಬ್ಬರನ್ನು ಕಂಡು ಲವನು ಅವರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೌತುಕದ ಕಪಿಗಳೆಂದು ತನ್ನಣ್ಣನಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದಿನ ಕಥೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೆ ಆಗಿದೆ. ಕವಿ ಮಹರ್ಷಿಯ ದಯೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಮೈತಿಳಿದು ಮೇಲೇಳುವರು. ತರುವಾಯ ಲವಕುಶರು ಶ್ರೀರಾಮನ ಮುಂದೆಯೇ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಸರಸವಾಗಿ ಓದಿ, ರಣರಂಗವೆ ರಾಮಾಯಣ ಪಠನಕ್ಕೆ ವೇದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

೪

ಕಥಾವಸ್ತು ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳಿವೆ. ರಾಮನಿಗೆ ಲವ ಕುಶರೇ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿಯೂ ರಸಭರಿತವಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನ

ಮಕ್ಕಳೆಂದು ತಿಳಿದಮೇಲೆಯೂ ರಾಮನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು ಅಷ್ಟೇನು ಸಹಜವಾದುದಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳೆಂದು ಅರಿತಕೂಡಲೆ ತಂದೆಗಾಗಬಹುದಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಸಂತೋಷಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊರಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮ್ಯಾಥ್ಯೂಆರ್ನಾಲ್ಡ್ ಕವಿಯ “ಸೋಹ್ರಾಬ್ ಮತ್ತು ರುಸ್ತುಮ್” ಎಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿದವರು ಅಲ್ಲಿ ಕವಿ ಹೇಗೆ ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳ ಯುದ್ಧವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ, ರಸ್ತುಮನಿಗೆ ಸೋಹ್ರಾಬನು ತನ್ನ ಮಗನೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ, ಎಂಥಾ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಹೊರಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಕೆಲವು ಪಂಕ್ತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಮಗನಾದ ಸೋಹ್ರಾಬನಿಂದ ರುಸ್ತುಮನು ಕದನದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅವಮಾನ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ, ಮರಳಿ ‘ರುಸ್ತುಮ್!’ ಎಂದು ತನ್ನ ವೀರನಾಮವನ್ನೇ ಆವೇಶದ ಆವಾಹನೆಗಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸೋಹ್ರಾಬ್ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳಿ ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ರುಸ್ತುಮನ ಈಟಿ ಸೋಹ್ರಾಬನನ್ನು ಇರಿದು ಕೆಡಹುತ್ತದೆ.

Then Rustum raised his head; his dreadful eye
 Glar'd and he shook on his menacing spear,
 And shouted "Rustum!" Sohrab heard that shout
 And shrank amazed; back he recoiled one step
 And scanned with blinking eyes the advancing form:
 And then he stood bewilderd: and he dropp'd
 His covering shield, and the spear pierc'd his side.
 He reeled, and staggering back, sank to the ground.

.....
 Then with a bitter smile Rustum began:

.....
 "Fool, thou art slain and by an unknown man!
 Dearer to the red jackals shalt thou be
 Than to thy friends and to thy father old!

And with a fearless mien Sohrab replied:
 "Unknown thou art! yet thy fierce vaunt is vain.
 Thou dost not slay me, proud and boastful man!
 No! Rustum slays me and this filial heart.
 For were I matched with ten such men as thou,
 And I were he who till today I was,
 They should be lying here, I standing there!

.....
 The mighty Rustum shall avenge my death:
 MY father, whom I seek through all the world
 He shall avenge my death, and punish thee! "
 But with a cold, incredulous voice he (Rustum) said:

“What prate is this of fathers and revenge?

The mighty Rostum never had a son! “

And with a falling voice Sohrab replied:

“Ah! yes, he had! and that lost son am I..... “

ಕವಿ ಎಷ್ಟು ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ಎಂಥಾ ಭಯಂಕರ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳಿಗೂ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಭಾರ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಅತಿಯಾಗಿ ಇರದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆಯೇ, ಇದಕ್ಕಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ, ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ನಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆ. ಕವಿಚೂತವನಚೈತ್ರನು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಬರೆದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು.*

ಸೀತಾವನವಾಸದಲ್ಲಿ ಮೊದಮೊದಲು ಕಂಡುಬಂದ ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭಾಜ್ಯೋತಿ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸೀತಾಪರಿಗ್ರಹದಂತಹ ಮಹದ್ ವಿಷಯವೂ ಕವಿಯ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಹಿರವಾದಂತಿದೆ. ತ್ಯಜಿಸಿದ ಸಹಧರ್ಮಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇನು, ಕವಿತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಘಟನೆಯಲ್ಲ! ಆದರಿದು ಉಪಖ್ಯಾನವಷ್ಟೆ?

* ಆದರೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮನ್ನಣೆ ಇಳಿಮುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಬಹುಶಃ ಅದು ಕಾವ್ಯ ಸಾಧಾರಣಕ್ಕೆ ಒದಗಿರುವ ಔದಾಸೀನ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯದ ಒಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿರಲು ಸಾಕು.

* ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ನೊಂದ ಹೆಣ್ಣೆದೆಯ ಕಟುವ್ಯಂಗ್ಯವೂ ಧ್ವನಿತವಾಗುವುದನ್ನು ವಾಚಕರು ಗಮನಿಸಬೇಕು. “ಏಕೆ ನಿಂದಿಹೆ? ಪೋಗು, ಸೌಮಿತ್ರಿ “ ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಸುವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* ಕಥೆಯನ್ನು ದುರಂತವಾಗಿ ಕೊನೆಗಾಣಿಸಬೇಕಿತ್ತು ಎಂಬುದಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಆಶಯ.

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ದುರಂತ ಕರ್ಣ [೧ - ೩]

೧

ಮಹಾಭಾರತ ಅನೇಕ ಮಹಾಪುರುಷರ ಜೀವನವಾಹಿನಿಗಳು ದಾನ ಮಾಡುವ ಮಹಿಮಾಮಯ ಸಲಿಲದಿಂದ ಪರಿಪೋಷಿತವಾಗಿ, ರಸಪೂರ್ಣ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಮಹಾ ಕಲ್ಲೋಲಗಳ ರುದ್ರರಮಣೀಯ ವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಮಹಾ ವಿಶಾಲ ವಾರಿಧಿ. ಅದು ವೀರರ, ರಮಣಿಯರ, ರಾಜರ, ರಾಜತಂತ್ರ ವಿಶಾರದರ, ದುರ್ಜನರ, ಸಜ್ಜನರ, ಋಷಿಗಳ, ಕಾಗಿಗಳ, ಮಾನವರ, ದಾನವರ, ಅಮರರ, ಅಸುರರ ಜೀವಮಾನಗಳೆಂಬ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ನೆಯ್ದು ಮಾಡಿದ ಕಲೆಯ ಬಲೆ. ಅದು ಮನುಷ್ಯನ ಎದೆಯ ಬಾಳ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದು, ಸುಳಿದು, ಹೊಮ್ಮಿ, ಚಿಮ್ಮಿ, ನಲಿದಾಡುವ, ಮೂಡುವ, ಬಾಡುವ ಕರುಣೆ, ಶೋಕ, ಭಕ್ತಿ, ಪ್ರೇಮ, ರಾಗ ದ್ವೇಷ, ಭಲ, ಬಲ ಮೊದಲಾದ ಭಾವರತ್ನಗಳನ್ನು ಒಳಕೊಂಡು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಣಿಯ ಗಣಿ. ಅದು ಮಹಾ ಶಕ್ತಿಗಳ ಸಂಗಮಸ್ಥಾನ; ಸಹೃದಯದ ಉದ್ಯಾನ. ಅದು ಸನಾತನ ಬಾರತ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಪುಣ್ಯನಿಧಿ; ಪುರಾಣಪಾವನ ಪ್ರತಿಬಿಧಿ.

ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪರ್ವತ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ, ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಋಜುಕುಟಿಲ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸಿ ಬರುವ ಆ ಜೀವನವಾಹಿನಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸರ್ವತ್ರ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಂಗಮ ಸ್ಥಾನದವರೆಗೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ನಮಗೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವ ತರಂಗಿಣಿಗಳೆಂದರೆ ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೆರಡು ಮಾತ್ರ. ಉಳಿದ ಹೊಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹುಟ್ಟುವಾಗ ತೋರಿ, ನಡುವೆ ದಟ್ಟ ಬನಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಅಥವಾ ತಮಗಿಂತ ಹಿರಿಯ ತೊರೆಗಳ ಹೆಮ್ಮೆಯಾಟೋಪದ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಮರೆಯಾಗಿ, ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿ, ಸಮಯ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪುನರಪಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡು, ಅವಶ್ಯಬಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿ, ಕಡಲಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ನದಿಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುವೋ, ಎಂತು ಬೆಳೆಯುವುವೋ, ನಮಗೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅರಣ್ಯದಿಂದ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ಚಿಮ್ಮಿ ನಮ್ಮ ಗಮನವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಅಂತೂ ಆ ನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹಪಥಜಾಲ ಕೌತುಕಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಈ ಕಲೆಯ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾರರೋಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವಮಾನವನ್ನು ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೂ ನೋಡಬೇಕಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿ, ಮರೆಯಾಗಿ, ಇಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ, ಅಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿ, ಕಾಲಜಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಸಂಚರಿಸುವ ಜೀವನ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಬಹು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ, ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ಸಿಕ್ಕುಬಿಡಿಸಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ದಾರಿ ಗೋಚರಿಸದ ತಾಣದಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಅದರ ಅಂದ ಚಿಂದಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅದರ ಪೂತಸುಂದರ ಯಾತ್ರೆಯೇ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ನಿವೇದಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವೂ ಸಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಕೃತಿಕಾರನಿಗೂ ಅನ್ಯಾಯಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮದು ವ್ಯಷ್ಟಿದೃಷ್ಟಿ; ಬರೆದವನದು ಸಮಷ್ಟಿದೃಷ್ಟಿ. ಕಲೆಯ ಬಲೆಯನ್ನು ನೆಯ್ಯವನಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ದಾರಗಳು ಸಾಧನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೆ ಹೊರತು ಅವು ಸಿದ್ಧಿಯ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯಬಾರದು. ಆದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಅದೇನೆಂದರೆ,

ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅದರ ಕಲಾಮಯವಾದ ಆವರಣ ಸನ್ನಿವೇಶದಿಂದ ನಾವೆಂದಿಗೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಬಿಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇರುವ ಮೈತ್ರಿ ಸಮುಚ್ಚಯ ಸಂಬಂಧವಾದರೂ ಕಲಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ರತ್ನಕಂಬಳಿಗೂ ಅದರ ನರಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸ್ನೇಹ ಸಮವಾದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಜನಗಳು ಸಮರಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದರೆ ಅದು ಸೈನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬೃಂದಾವನದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಗೋಪಿಯರ ಪ್ರೇಮಮಯ ಸಮ್ಮೇಳನ ಸೈನ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಕಣ್ಣಿಯೂ ಸೂತ್ರ ಸಮ್ಮೇಳನ; ರತ್ನಕಂಬಳಿಯ ಸೂತ್ರ ಸಮ್ಮೇಳನ. ಅದರೆ ಮೊದನೆಯದು ಹಗ್ಗಗಳ ಬಲೈಯ ಕಟ್ಟು, ಎರಡನೆಯದು ಅವುಗಳ ಒಲೈಯ ಗುಟ್ಟು!

9

ಕನ್ನಡ ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ಕಲಾಜಾಲವನ್ನು ನೆಯ್ದು ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ವೀರಕವಿ. ಆತನ ಲಾಲಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಒರಟುತನವೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆತನ ದಾರಗಳು ದಡಿಗವಾದವು; ಆತನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಣ್ಣಗಳು ಭೀಮನಂಥವು. ಆತನ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವ ತುಂಬಿತುಳುಕುತ್ತಿದೆ, ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಕೋಮಲ ರುಚಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಎಡೆಯಿಲ್ಲ. ಕೋಪಬಂದರೆ ಹೊಡೆದೇಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ದುಃಖವಾದರೆ ಅತ್ತೇಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಕರುಣೆ ಮೂಡಿದರೆ ಎದೆಗರಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಆತನ ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಯಮಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶಕ್ತಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿದೆ. ಒಂದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಿಡುವುದಾದರೆ, ಆತನ ಪಾತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಭಾಗವತರಾಟದ ಧಿಮಿಧಿಮಿ ಕುಣಿತದ ವೀರ್ಯವತ್ತಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ಭಾಗವತರಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ನಯ, ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ, ಲಲಿತರುಚಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಲಗಾಮಿಲ್ಲದ ನಾರಣಪ್ಪನ ಕುದುರೆಯ ನಾಗಾಲೋಟದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸರಸನರ್ತನ ಗತಿಗಳು ಮೂಡಬಹುದು.

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಕ್ತಕವಿ. ಮಹಾಭಾರತ ಪುರಾಣ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅವತಾರಪುರುಷ, ಭಗವಂತ, ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಆತನು ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣ. ನಾರಣಪ್ಪನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯೆ ಪ್ರಧಾನ ರಸ; ಧರ್ಮವೆ ಮುಖ್ಯ. ಕಲೆ, ಲಲಿತಕಲೆ, ಗೌಣ: ಧರ್ಮಬೋಧೆಗೆ ಸಹಾಯಕ ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಆತನ ಇಷ್ಟದೈವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ಆತನ ಕಥಾನಾಯಕನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ಭಗವಂತ ಬಂದನೆಂದರೆ ಕೃತಿವಿಸ್ತಾರನಿಯಮನನ್ನು ಕೂಡ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಆತನ ಆಗಮನವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬಾಯಿ ತುಂಬ ಮನದಣಿಯೆ ಹಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ಸಂಧಿಯಿಲ್ಲ ಪೂರೈಸಿದರೂ ಸರಿಯೆ, ಸದಸ್ಯರಿಗೆ ಬೇಸರವಾದರೂ ಸರಿಯೆ, ಭಕ್ತಾಗ್ರಣಿಗಳು ಕೂಡ ಬೇಸರದಿಂದ ರೇಗಿಬಿದ್ದರೂ ಸರಿಯೆ, ದೇವರಿಗೆ ಕೂಡ ಮುಖಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ರೇಜಿಗೆ ಹಿಡಿದರೂ ಸರಿಯೆ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಮಾತ್ರ ಕೈ ಮುಗಿದುಕೊಂಡು, ಆನಂದಬಾಷ್ಪಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತ, ಭಾವಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಹಾಡಿಯೇ ಹಾಡುವನು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡುವನು; ಭಕ್ತ, ಭಾಗವತ, ಭಗವಾನ್ ಈ ಮೂವರೂ ಆ ಕಂಬನಿಯ ತೊರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಹನ್ನೆವರಂ! ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ವೀರಕವಿ, ಭಕ್ತಕವಿ!

ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಯಾರಿಗಾಗಿ ಭಗವಂತ ಅವತಾರಮಾಡಿದನೋ, ಯಾರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದನೋ, ಯಾರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡಾದರೂ ಸುದರ್ಶನವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಾಂತ ತೇರಿನಿಂದ ಧುಮುಕಿ ಪ್ರಳಯೋಲ್ಲೋಪಮ ಕೋಪದಿಂದ ರಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿದನೋ ಅಂಥ ಪಾಂಡವರೆ ನಾರಣಪ್ಪನಿಗೆ ಗೌಣವಾಗಿರುವಾಗ ಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದವನಾದ ಕರ್ಣನಿಗೆ ಕವಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ತಾನೆ ಪ್ರಾಧ್ಯಾನ್ಯ ದೊರಕಿತು? ನಾಯಕನನ್ನು ಮೇಲೇರಿಸಬೇಕಾದರೆ ನಾಯಕನಿಂದ ಹತನಾಗುವ ಪ್ರತಿನಾಯಕನನ್ನು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಎತ್ತಬೇಕೋ ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕರ್ಣನನ್ನು ಮೇಲೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕುರಿಯನ್ನು ಕೊಬ್ಬಿಸುವುದು ಕುರಿಯ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕಲ್ಲ, ಕುರುಬನ ಉದರ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ!

ಆದರೂ ಕರ್ಣನು ಕವಿಯಿಂದ ಇನ್ನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠತರವಾದ ಆದರಣೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಲು ಅರ್ಹನಾಗಿರುವ ಮಹಾಪುರಷನಾದರೂ, ಆತನಿಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ತೇಜಸ್ಸು ದೊರಕದೆಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ; ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ಅಪ್ರತಿಮವೀರನನ್ನಾಗಿ ಕವಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಧರ್ಮಗುರುತ್ವವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಕೆಲವು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆತನ ಕಬ್ಬಿಗತನ ಆತನ ಧರ್ಮಗುರುತ್ವವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ತುಳಿದು ಸುರಂಜಿತವಾಗಿ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿದೆ.

ಕರ್ಣ ದುರಂತವ್ಯಕ್ತಿ. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಕರ್ಣನೂ ದುರಂತವ್ಯಕ್ತಿ. ಎಂದರೆ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅಕಾಲಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾದ ಜೀವವಾತನದೊ; ಅಷ್ಟೆ ಹೊರತು ಅ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಕೊನೆಗಂಡ ಜೀವನವಲ್ಲ. ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ, ಮಿತ್ರನ ಮೇಲೆಗಾಗಿ, ಮೂರು ಲೋಕಗಳೂ ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮೀರ್ಯದಿಂದ ಸಮರರಂಗದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಅರ್ಜುನರಂಥ ಪ್ರತಿವೀರರ ಭೀಷಣ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ, ಮಾರಾಂತವರ ಕೈಬ್ಯವೂ ಹೃದಯ ದೌರ್ಬಲ್ಯವೂ ತಂದೊಡ್ಡಿದ ಅನಾರ್ಯವೂ ಅನ್ಯಾಯವೂ ಅಧರ್ಮವೂ ಆದ ಕೈತವಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದ ಮೀರಮೂರ್ತಿ ಸ್ನೇಹಮೂರ್ತಿ ದಾನಮೂರ್ತಿ ಉದಾರ ಕರ್ಣನ ಅಂತ್ಯ ಹೇಗೆತಾನೆ ಅಮಂಗಳವಾದೀತು?

೩

ಪ್ರಾಚ್ಯರಲ್ಲಿ ರುದ್ರಕಾವ್ಯ, ಲಲಿತಕಾವ್ಯ, ದುರಂತನಾಯಕ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯತತ್ವಗಳು ಪಾಚೀನವಾದುವಲ್ಲ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬಂದುವು. ಅವರಲ್ಲಿ ದುರಂತವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ, ಮೊದಲು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಅನೇಕ ಸುಗುಣ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು, ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅಲ್ಪ ದೋಷದಿಂದ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕ ದುರ್ಬಲತೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಗುಣದ ಅತ್ಯಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ದೋಷಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿಹೀನನಾಗಿ ಕಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಅಧೋಗತಿಗಿಳಿದು ಮರಣಹೊಂದುವ ಅಥವಾ ಮರಣ ಸದೃಶವಾದ ದುರವಸ್ಥೆಗುರುಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಅವರ ದುರಂತನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ದೋಷಗಳೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದರಾಶೆ, ಅನಿಶ್ಚಯತೆ, ಸಂಶಯ, ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳೆಂದರೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಅಥವಾ ಪಿತೂರಿ. ಅವರು ಜನ್ಮಾಂತರ, ಕರ್ಮಫಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಂಬದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಪಾರ್ಥಿವ ಕಾರಣಗಳ

ಬೇಕು; ಮಾನುಷವಾದ ಉಪಪತ್ತಿಗಳ ಬೇಕು. ಈ ಕಾವ್ಯತತ್ವಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕರ್ಣ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ದುರಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುವನೆಂದು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನೋಡೋಣ.

ಕರ್ಣ ಮೊದಲು ಉನ್ನತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ತರುವಾಯ ಅಧೋಗತಿಗಿಳಿದವನಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಧೀವರಪುತ್ರತ್ವದಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವಕ್ಕೆ ಏರಿ, ಅಂಗಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ, ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯ ಪ್ರಚಂಡಜ್ಯೋತಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಆ ಜ್ವಾಲೆಯ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಭಸ್ಮೀಭೂತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಆತನ ದೋಷವೆಂದರೆ ಗುಣದ ಅತ್ಯಾಧಿಕ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ದಾನದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜೀವವನ್ನೆ ತ್ಯಜಿಸಿದನು. ಆತನಲ್ಲಿ ದುರಾಶೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ಅನಿಶ್ಚಯವೂ ಇಲ್ಲ; ಸಂಶಯ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆತನು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ. ಆತನ ಮರಣಕ್ಕೆ ಹೇಡಿಗಳ ಅಥವಾ ಮಚ್ಚರವುಳ್ಳವರ ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯೂಹವೂ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೇಲೆ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ಕಾವ್ಯತತ್ವಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕರ್ಣ ದುರಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಅದೃಷ್ಟ, ಕರ್ಮಫಲ, ವಿಧಿಲೀಲೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಗುಣಕಥನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ಅವರ ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸಮಷ್ಟಿದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಚ್ಯುತರಾಗಿಬಿಡಬಾರದು ಎಂದು ನಾವು ಹಿಂದೆಯೆ ಸೂಚಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಮಹಾಭಾರತದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿಯಾದ ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿಪ್ರವಾಹವೊಂದು ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಆ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಮಹಾ ಮಹಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲರೂ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲರೂ, ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣ, ಕರ್ಣ, ಕೌರವ, ಯುಧಿಷ್ಠಿರ, ಭೀಮ, ಅರ್ಜುನ, ದ್ರೌಪದಿ ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿರುವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೊಬ್ಬನನ್ನು ನಾವು ಹೊರಗಿರಿಸಬೇಕು; ಏಕೆಂದರೆ ಆತನಿಗೂ ಆ ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೂ ಸಾಯುಜ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಆ ಅವ್ಯಕ್ತಶಕ್ತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ವಿಗ್ರಹ ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಳಿದು ಇನ್ನಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣರಚನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದರೂ ಈ ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಇರಬೇಕು. ಭೀಷ್ಮ, ಕರ್ಣ, ಕೌರವ, ಅರ್ಜುನ, ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೇನೂ ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದೆ; ಆದರೆ ಅದು ತೊರೆಯ ಹೊಯ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಜಹಜಿನ ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. ಪ್ರವಾಹದ ವೇಗ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಬಲ ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ದೊಡ್ಡ ಜಹಜುಗಳ ಹೋರಾಟ ವಿನಾಶಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯಾದರೂ ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿದೆ ಎಂದು ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದು. ಉಳಿದೆಲ್ಲರಂತೆ ಕರ್ಣನ ನೌಕೆಯೂ ಅಂತಹ ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ನೌಕೆಯ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೊದಗುವ ಅಂತ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಬದಲು, ಅದರ ಧೈರ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೋರಾಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಮೇಲು. ನಾವು ಬಾಳುಗಳೆಂದರೆ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳು. ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಆತ್ಮದ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

ಕರ್ಣನ ದುರಂತತೆಯಿರುವುದು ಆತನ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲ; ಆತನ ಮರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಆತನ ಜನನ ಜೀವನ ಮರಣಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣತಕ್ಕ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಮರ್ಮಭೇದಿಯಾದ ಮನೋವ್ಯಥೆಯಲ್ಲಿ. ಆತನ ಜೀವಮಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದನ್ನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ, ನಾವು ಹೆಮ್ಮೆಪಡುವೆವೆ ಹೊರತು ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆತನ ಜೀವನಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಆ

ಸ್ನೇಹಮೂರ್ತಿಯ ರುದ್ರಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಾಗ ಮಾತ್ರ ನಮಗೇನೂ ಒಂದು ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ ಹೃದಯವೇಧೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಮಗನಾಗಿ, ಕುಂತಿಯ ಪುತ್ರನಾಗಿ, ಪಾಂಡವನಾಗಿ, ಧರ್ಮಜನ ಅಗ್ರಜನಾಗಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯನೆ ಆಗಿ, ವೀರನಾಗಿ, ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಾಯಿತೆ ಎಂದು ಮಮ್ಮಲ ಮರುಗತ್ತೇವೆ.

ಕರ್ಣನ ದುರಂತತೆಗೆ ಯಾವ ದೋಷ ಕಾರಣ? ಯಾರ ಕರ್ಮ ಕಾರಣ? ಯಾರ ಶಾಪ ಕಾರಣ? ದಾನಿಯಾಗಿದ್ದುದು ಆತನ ದೋಷವೆ? ಇರಬಹುದು. ಪರುಶುರಾಮನ ಶಾಪದಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಹಾಗಾಯಿತೆ? ಇರಬಹುದು. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಜ್ರಕವಚವನ್ನು ಭಿಕ್ಷೆಯಿತ್ತುದು ತಪ್ಪೆ? ಮುರಾರಿಗೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಅಮೃತಕಲಶಗಳನ್ನು ಈಡಾಡಿದುದು ಶಾಪವೆ? ಇರಬಹುದು. ತಾಯಿಗೆ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟುದು ದೋಷವೆ? ಅದೂ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲ ಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳಲ್ಲ. ಆತನ ಬಾಳಿನ ಹಾದಿಯನ್ನೇ ಬೇರೆಯೆಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಕಾರಣ ಬೇರೊಂದಿದೆ. ಅದಾವುದೆಂದರೆ ಕನ್ಯೆಯಾದ ಕುಂತಿ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ತಪ್ಪು. ತಾಯಿಯ ತಪ್ಪಿಗೆ ಮಗನು ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಬೇಳಿದನು. ಕರ್ಣನ ದುರಂತತೆಗೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಥಮ ಕಾರಣವನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕಾದರೆ ನಾವು ಕುಂತೀದೇವಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ತಪ್ಪಿನ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು.

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ದುರಂತ ಕರ್ಣ [೪ - ೬]

೪

ಅದೋ ಅಲ್ಲಿ! ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ! ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳು ಹುಡುಗಾಟದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾಳೆ! ಎಂತಹ ಹುಡುಗಾಟ?

ಕರ್ಣನೆ ಜೀವಮಾನದ ದೃಶ್ಯಚಿತ್ರಗಳು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚೆದರಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಆತನ ಜನ್ಮಾಂಕುರದ ಚಿತ್ರ ಆದಿಪರ್ವದ ಮೂರನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಸೂಚನಾಪದ್ಯ ಹೀಗೆಂದಿದೆ:

ಚಂಡಮುನಿಮಂತ್ರಾಹ್ವಯದಿ ಬರೆ ಚಂಡಕರ ತತ್ತೇಜನಾ ಹವ
ಚಂಡವಿಕ್ರಮನವನಿಯಲಿ ಜನಿಸಿದನು ಕಲಿಕರ್ಣ.

ಕವಿ ಹೆಚ್ಚು ವಿಳಂಬಮಾಡದೆ ಬೇಗಬೇಗನೆ ಕತೆಗೆ ಹಾರಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ನಾರಣಪ್ಪನು ಕಥೆಗಾರ ಕಬ್ಬಿಗ. ಕಥೆಗಾರನಿಗೆ ವರ್ಣನೆ ಮೊದಲಾದ ದೀರ್ಘ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಸರಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಥೆಗಾಗಿ ವರ್ಣನೆಯ ಹೊರತು ವರ್ಣನೆಗಾಗಿ ಕಥೆಯಲ್ಲ. ಕಥೆಯ ಕಡಲಾದ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ಈಜಿ ದಾಟಲು ಹೊರಟ ಕವಿಹಂಸವು ಕಿರಿಯ ಅಥವಾ ಹಿರಿಯ ತೆರೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದರೆ ದಾರಿಸಾಗುವುದೆಂತು? ಕೈಕೊಂಡ ಕಜ್ಜ

ಕೈಗೂಡುವುದೆಂದು? ಸಣ್ಣ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ತೇಲುವ ನೀರ್ವಕ್ಕಿ ಕಿರುದರೆಗಳ ನಡುವೆ ತೇಲಾಡುತ್ತಾ ದಿನದ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ಕಳೆದರೂ ಅದರ ಭಾಗಕ್ಕೆ ದಡ ದೂರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಯಾವಾಗಬೇಕಾದರೂ ಬೇಗನೆ ದಡ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಪಾರಾವಾರವನ್ನು ಹಾರ ಹೊರಟ ಅರಸಂಚೆ ಹಾಗೆ ತಳುವಿದರೆ ಕಜ್ಜಿಗೇಡು, ಪ್ರಾಣಾಪಾಯ. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಅಂತಹ ಅರಸಂಚೆಯಂತೆ. ಅವನಿಗೆ ಕಥೆಯೆ ಕಡಲಿರುವಾಗ ಬಣ್ಣನೆಗೆಲ್ಲಿ ತಾವು? ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಿಯ ಕವಿಗಳಿಗೆ “ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಪ್ರಾತಃಕಾಲವಾಗಿ ಸೂರ್ಯನು ಮೂಡಿದನು” ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಕಡೆಯಪಕ್ಷ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಾದರೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ನಾರಣಪ್ಪ “ಜಾಳಿಸಿತು ತಮ ಮೂಡಣದ್ರಿಯ ಮೇಲೆ ಮೈದೋರಿದನು ರವಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮುಂದೆ ಕಥೆಗೆ ಹಾರಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಆತನ ಕಥಾವಾಹಿನಿ ಮುಗ್ಗರಿಸದೆ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಹದಿನೈದೆ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂತಿಯ ಬಾಲ್ಯ, ದೂರ್ವಾಸರ ಆಗಮನ, ಅವರು ಕೋಪಗೊಂಡು, ಶಾಂತರಾದುದು, ಐದು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟುದು, ಹುಡುಗಿ ಆಟದ ಗೊಂಬೆಗಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರದ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ರವಿಯನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ಪಡೆದು ಅಪವಾದ ಭೀತಿಯಿಂದ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದುದು, ಸೂತನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಸಾಕಿದುದು, ಮೊದಲಾದ ಘಟನೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನ ಮುಂದೆ ಚಿತ್ರಗಳು ನರ್ತಿಸಿ ನಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

“ಮಗಳೆ ಬಾ, ಕಳ್ಳೈದು ಮಂತ್ರಾಳಿಗಳನು; ಇವು ಸಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗವು. ಸೊಗಸು ದಿವಿಜರೊಳ್ ಆರ ಮೇಲುಂಟು ಅವರ ನೆನೆ, ಸಾಕು; ಮಗನು ಜನಿಸುವನು” ಎಂದು ಮುನಿವರ್ಯ ದುರ್ವಾಸನು ನಿಜಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು. ತರುವಾಯ ಲಲನೆ ಕುಂತಿ

ಮಗುವುತನದಲಿ ಬೊಂಬಿಯಾಟಕೆ ಮಗುವನೇ ತಹನೆಂದು ಬಂದಳು;

ಗಗನ ನದಿಯಲಿ ಮಿಂದಳುಟ್ಟಳು ಲೋಹಿತಾಂಬರವ.

ವಿಗಡ ಮುನಿಪನ ಮಂತ್ರವನು ನಾಲಗೆಗೆ ತಂದಳು; ರಾಗರಸದಲಿ

ಗಗನಮಣಿಯನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿದಳು ಯೋಗದಲಿ!

ಎಷ್ಟು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ, ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಲೆಯ ಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ! ಭಗವಾನ್ ಸೂರ್ಯದೇವನು ಬಂದು “ಎನ್ನ ತೊಕದ ಮಗನಹನು ನೀನಂಜಬೇಡ” ಎನುತ ಕನ್ನಿಕೆಯ ಮುಟ್ಟಿದನು. “ಮುನ್ನಿನ ಕನ್ನತನ ಕೆಡದಿರಲಿ” ಎನುತ, ತನ್ನ ತೇರಿದ್ದೆಗೆ ತಿರುಗಿದನು ವಹಿಲದಲಿ. ಆಮೇಲೆ “ತಾವರೆಯ ಮಿತ್ರನ ಕರಗಿ ಕರುವಿನೊಳೆರೆದರೆಂದೆನೆ ಧಳಧಳಿಸಿ ತೊಳಗುವ ತನುಚ್ಚವಿಯ” ಮುದ್ದುಮಗನನ್ನು ಕಂಡು “ಬೆರಗಿನೊಳಿರ್ದಳಾ ಕುಂತಿ!” ಅರಿಯದ ಅಣ್ಣಿ ಮಗುವನ್ನು ಹಡೆದರೆ ಬೆರೆಗಾಗದೆ ಮತ್ತೇನು? ಒಂದೆಡೆ ಸಂತೋಷ; ಮಗುವನ್ನು ಹೆತ್ತ ಸಂತೋಷವಲ್ಲ, ಚೆಲುವಿನ ಗೊಂಬೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷ. ಒಂದು ಕಡೆ ಲಜ್ಜೆ; ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಕುಲದ ನಿರಿ ತಪ್ಪುವುದೆಂಬ ಭಯ. ತರಳೆ ಸರ್ವಲೋಕದ ತಾಯಿಯಾದ ಜಾಹ್ನವಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಮಗುವನ್ನು “ಗಂಗಾಜಲದೊಳಗೆ ಹಾಕಿದಳು ಜನದಪವಾದ ಭೀತಿಯಲಿ!” ಎಂತಹ ಘೋರಕರ್ಮ! ಕರ್ಣಜನನದ ಭಯಂಕರವಾದ ಸತ್ಯ ಕರುಣಾಮಯವಾದ ಪುರಾಣದ ಹದುಳ ತಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಮಂಗಳ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಆ ಮಳೆಬಿಲ್ಲಣ್ಣದ ಜವನಿಕೆಯ ಹಿಂದಿರುವ ನನ್ನ ಅಸಹ್ಯ ಕರೋರ!

ತಾಕೆ ಬಲ್ಲಂದದಲಿ ಕಂದನ ಕಾಯಿ ಮೇಣ್ ಕೊಲ್ಲೆನುತ ಕಮಲ ದ—

ಳಾಯತಾಕ್ಷಿ ಕುಮಾರಕನ ಹಾಕಿದಳು ಮಡುವಿನಲಿ!

ರಾಯ ಕೇಳೈ ಸಕಲ ಲೋಕದ ತಾಯಲಾ ಜಾಹ್ನವಿ? ತರಂಗದಿ

ನೋಯಲೀಯದೆ ಮುಳುಗಲೀಯದೆ ಚಾಚಿದಳು ತಡಿಗೇ!

ಮಹಾಭಾರತದ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿಯಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಅದೃಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರವಾಹವು ಸೂತನೊಬ್ಬನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಎಳೆದು ತಂದಿತು. ಆತನು ಮಂಗಳ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು “ಒದರುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಶುಗಳರಸನ” ಕಂಡನು. ಆತನಿಗೆ ಲೋಕಾಪವಾದದ ಭೀತಿಯಲ್ಲಿ? ಸುಂದರ ಅರ್ಭಕನನ್ನು ಅಪ್ಪಿ ತೆಗೆದೊಯ್ದು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ರಾಧೆಯ ಕೈಲಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಅಲ್ಲಿ, ಬಡ ಗುಡಿಸಲಲ್ಲಿ, ಹಳ್ಳಿಯ ಹುಡುಗರ ಸಂಗದಲ್ಲಿ, ದುರ್ವಾಸಮುನಿಯ ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ಕುಂತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯದೇವನಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದ ಗುರುಪರಾಕ್ರಮಿ ರವಿನಂದನನು ರಾಧೆಯ ನಾಮದಲಿ “ಬೆಳೆವುತಿರ್ದನು ಸೂತಭವನದಲಿ! “

ಈ ಮಧ್ಯೆ ವಿಧಿ, ಸೂತ್ರಧಾರನಾದ ವಿಧಿ, ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲೆಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಮಹಾ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂಗ್ರಾಮವೆಂಬ ತನ್ನ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪಾತ್ರಗಳ ಜೋಡಣೆಯ ಸನ್ನಾಹ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿತ್ತು. ಪಿತ್ತೂರಿ ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾಲಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಒಳಸಂಚು ಹೂಡಿ ನಿರ್ದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭವಿಷ್ಯತ್ತನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೆಣಕುತ್ತಿತ್ತು. ಮಹಾಭಾರತ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆಯುತ್ತಿತ್ತು!

ಪುನಃ ರಾಧೆಯನನ್ನು ನಾವು ನೋಡುವುದು ಆದಿಪರ್ವದ ಆರನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ. ಶಿಶು ಸೂತಭವನದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಾಲಕನಾಗಿ, ಉಪಾಯದಿಂದ ಕೊಡಲಿಗೊರವನಾದ ಪರುಶುರಾಮನಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ, ತರುಣನಾಗಿ, ಹಸ್ತಿನಾಪುರದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಪಂಡಿತ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯನ ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ಣನು ಪರುಶುರಾಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿತನೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕವಿ ಆತನ ಬಾಯಿಂದಲೆ ಕರ್ಣಪರ್ವದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರವಿತನಯನು ತನಗೆ ಸಾರಥಿಯಾದ ಶಲ್ಯನೊಡನೆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಕತೆಯಿದು:

ಝಳದ ಜೋಡಿಗೆ ಹೆದರಿ ಸೂರ್ಯನನುಳುಹುವನೆ ಕಲಿರಾಹು? ದಾವಾ

ನಳನ ದಳ್ಳುರಿಗಂಜುವುದೆ ಜೀಮೂತ ಸಂದೋಹ?

ಫಲುಗುಣನ ಕಣೆಗಣೆಯ ಪವನಜನಳಿಬಲವ ಕೈಕೊಂಬ ಕರ್ಣನೆ?

ತಿಳಿಯಲಾ ಮಾದ್ರೇಶ, ತನ್ನಯ ಬೆತೆಯ ಕೇಳೆಂದ:

ಪರುಶುರಾಮನ ಕಂಡು ಹೊಕ್ಕನು ಗರುಡಿಯನು ದ್ವಿಜನೆಂದು. ಕಲಿತನು

ವರಧನುವಿದ್ಯೆಯನು. ಪಡೆದನು ದಿವ್ಯಮಾರ್ಗಣವ.

ಸುರಪತಿಯ ಬೇಳಂಬವನು ವಿಸ್ತರಿಸಲೇತಕೆ? ವಜ್ರಕೀಟೋ

ತ್ಯವ ಕಳುಹಿದರೆನ್ನ ತೊಡೆಗಳನುಗಿದವವು; ಬಳಿಕ
ಅರುಣಜಲವುಬೆದ್ದು ಮಗ್ಗುಲನುರವಣಿಸಲಾ ರಾಮಾ ನಿದ್ರಾ
ಭರದಲಿದ್ದವನೆದ್ದು ನೋಡಿದನೆನಗೆ ಕಡುಮುಳಿದು
'ಧರಣಿಸುರ ನೀನೆಂದು ರಕ್ತಿಸಿ ಶರವ ಬೇಡಿದೆ. ಕಾಳಗದೊಳೀ
ಶರ ನಿರರ್ಥಕವಾಗಲೆಂ'ದನು ಶಾಪಹಸ್ತದಲಿ.

ನೀತಿಜಡರಾದವರು ಕರ್ಣನು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿ ಅಸ್ತವಿದ್ಯೆ ಕಲಿತುದು ಅಧರ್ಮವೆಂದು ವಾದಿಸಬಹುದು. ತುದಿಯಲ್ಲಿ
ಕರ್ಣನಿಗಾದ ಅಪಜಯ ಮರಣಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಶಾಪದ ಮಹಿಮೆಗೆ ಎರಡರಲ್ಲ
ಮೂರು ಕೋಡುಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಬೆಳೆಯಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ತರುಣ ಕರ್ಣನ ಎದೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು, ಅಲ್ಲಿ
ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ಷಾತ್ರ ಗುಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನನ್ನಿ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಮಹಿಮೆ ಎಷ್ಟು ದಿನ ತಾನೆ
ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರಬಲ್ಲದು? ಧರ್ಮದಿಂದಲೂ ಅಧರ್ಮದಿಂದಲೂ ಹೇಗೂ ಅದು ಮೈದೋರಲೇಬೇಕು. ಸಿದ್ಧಿಯ ಮಂಗಳವೆ
ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಪಾವನಗೈಯುತ್ತದೆ. ಧೈಯದ ಪುಣ್ಯವೆ ಮಾರ್ಗದ ಪಾಪವನ್ನು ತೊಳೆದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಪರುಶುರಾಮನು
ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಕರ್ಣನನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲವೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಗುರುವಿನ ಅಧರ್ಮವನ್ನು
ಶಿಷ್ಯನು ಅಧರ್ಮದಿಂದಲೆ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕಾಯಿತು.

ಕವಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿರುವ ರಾಧೇಯನ ಬಾಲ್ಯಜೀವನವನ್ನು ಓದುಗರು ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು
ಹಸ್ತಿನಾಪುರದ ಗರುಡಿಗೆ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಬರಲಿ. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು

ರಾಯ ಬಲ್ಲೆ ಮುನ್ನ ಶಿಶುವನು ತಾಯಿ ಬಿಸುಟಳು ಗಂಗೆಯಲಿ; ರಾ
ಧೇಯನಾದನು ರಾಧೆಯೆಂಬವಳೊಲಿದು ಸಾಕಿದೊಡೆ.
ಆಯತಾಕ್ಷನು ಪರುಶುರಾಮನೊಳಾಯುಧದ ಶ್ರಮಗಲಿತು ಬಳಿಕದು
ವಾಯವಾದೊಡೆ ಬಂದನಾ ಗಜಪುರಿಗೆ ಕಲಿಕರ್ಣ.

ಎಂಬ ಒಂದೆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನ ಪೂರ್ವಕಥೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಗಜಪುರಿಗೆ ಬಂದ ಕಲಿಕರ್ಣನು
ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಹೋಗಿ ಕಂಡನು. ಮಿಂಚು ಗುಡುಗಿಗೆ ಕೆಳೆಯಾಗಿ ಸಿಡಿಲು ಮೂಡಿದ ಕತೆಯನ್ನು ಕವಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ
ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಬಂದ ಹಸ್ತಿನಪುರಿಗೆ ರಾಧಾನಂದನನು. ದುರ್ಯೋಧನನ್ನೆ
ತಂದು ಕಂಡನು, ಕೌರವೇಶ್ವರ ಹಿರಿದು ಮನ್ನಿಸಿದ.
ಅಂದು ಮೊದಲಾಗವರ ಸಖ್ಯಕೆ ಸಂದ ಕಾಣೆನು; ಕರ್ಣ ಕುರುಪತಿ
ಗೊದೆ ಜೀವನವೊಂದೆ ಮನ ಮತವೊಂದೆ ಕೇಳೆಂದ.

ಬೇಟೆ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ, ಹಗಲಿರಳಾಟ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ, ಷಡುರಸ
ದೂಟ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ, ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸವವಗೊಡೆ.
ತೋಟಿ ಮನದಲಿ, ನಗೆಯ ಮಧುರದ ನೋಟ ಕಣ್ಣಿನೊಳುಳಿದವರ ಕೂ
ಡಾಟಗಳು; ತಾವಿಬ್ಬರೊಂದೆನಿಸಿದರು ಜಗವರಿಯೆ!

ಸಾಕು. ಈ ಮುದ್ದಾದ ಎರಡೇ ಭಾಮಿನಿ ಷಟ್ಪದಿಗಳು ಸಾಕು. ನಮ್ಮ ಹೃದಯಕ್ಕೆ, ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕರ್ಣ ಕೌರವರ
ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಸ್ನೇಹದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ.

ಹಸ್ತಿನಾಪುರದ ಗರುಡಿಗೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂಗ್ರಾಮ
ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಆ ವ್ಯಾಯಾಮರಂಗವೆ ಅಭ್ಯಾಸರಂಗವಾಯ್ತು. ಮುಂದೆ ರಾಜ್ಯ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಮಾಡಿದ
ವೈರವಕ್ಕಿಗೆ ಅಂಕುರಸ್ಥಾಪನೆಯಾದುದೂ ಆ ಗರುಡಿಯೆ! ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ನಮ್ಮನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡೇನೊ
ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅದರೆ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆತನು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ನಾವೂ
ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ದಿನದಿನವೂ ಭೀಮ ದುರ್ಯೋಧನರಿಗೆ ಕಚ್ಚಾಟ! ಕುಲಗೋತ್ರವರಿಯದ ಕರ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು
ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಿಲ್ವಿದ್ಯೆಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಮೀರಿಸುವ ಕರ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಯಿರಿ.
ಪಾಪ, ಆಚಾರ್ಯ ದ್ರೋಣನಿಗೆ ಬಹುಕಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು ಆ ಪ್ರಚಂಡಶಕ್ತಿಗಳ ಧಕ್ಕಾಧಿಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ! ಅಂತೂ ಸಮರಕ್ಕೆ
ಬೇಕಾದ ಸಿಡಿಗುಂಡುಗಳನ್ನು, ಮಾಡುವಾಗಲೆ ಸಿಡಿಯದಂತೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ತಯಾರುಮಾಡಿದನು.

೫

ಮತ್ತೊಂದು ದೃಶ್ಯ. ಆಚಾರ್ಯನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದ ಮರಿಗಳು ಬೆಳೆದುವು; ನಖಗಳು ಬಲಿತವು. ಇನ್ನು ಕಲಿತ
ವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗಬೇಕು. ಪರೀಕ್ಷೆಯಾಗಬೇಕು. ಒಂದು ದಿನ ಗುರು ಒಡ್ಡೋಲಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ
ಗಂಗಾಸೂನು ವಿದುರರಿಗೆ “ಇಂದು ಪರಿಯಂತರವು ನಿಮ್ಮಯ ನಂದನರನೋದಿಸಿದನವರಭಿನಂದನೀಯರೊ
ನಿಂದ್ಯರೋ ನೀವ್ ನೋಡಬೇಕೆಂದ.” ಆಚಾರ್ಯನ ಇಷ್ಟದಂತೆ ಹೊಳಲಿನ ಹೊರವಳಯದ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಗರುಡಿಬಿಜ್ಜೆಯ
ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶಾಲವಾದ ವ್ಯಾಯಾಮರಂಗ ಸಮೆದುದು. ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗಾಗಿ “ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳ
ಹಂತಿಗಳನಂತಃಪುರವ ತತ್ಪಾರ್ಶ್ವದಲಿ ಭಾರಿಯ ಭದ್ರಭವನಿಕೆಯ” ವಿರಚಿಸಿದರು. ಆ ದಿನ ಗಜಪುರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ
ನೋಡಿದರೂ ಗಜಿಬಿಜಿ. ಸಹಸ್ರ ಸಹಸ್ರ ಪುರಜನರು ತಂಡೋಪತಂಡವಾಗಿ ತಮ್ಮ ರಾಜಪುತ್ರರ ಜಾಣ್ಮೆ ಬಲೈಗಳನ್ನು
ನೋಡಲೋಸುಗ ವ್ಯಾಯಾಮರಂಗದ ಬಳಿ ನೆರೆದರು.

“ಸಂದಣಿಸಿ ನೃಪರಾಣಿವಾಸದ ಗೊಂದಲದ ದಂಡಿಗೆಗಳಿಳಿದುವು.” “ಬಂದರಾ ಗಾಂಧಾರಿ ಕುಂತಿಗಳೆಂದು ಮುಖಿಯರ
ಮೇಳದಲಿ.” “ನಡೆತಂದುದಗಣಿತಪುರವದೂ ನಿಕುರುಂಬವೊಗ್ಗಿ ನಲಿ!” ಆ ದೃಶ್ಯದ ವೈಭವ ಗಲಭೆ ಅಟ್ಟಹಾಸಗಳನ್ನು
ಕವಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರೇಕ್ಷಕವೃಂದ ನೆರೆದಮೇಲೆ ಕೌರವ ಪಾಂಡವ ರಾಜಪುತ್ರರು ವಂದಿಮಾಗಧ

ಕೈವಾರಿಗಳ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ನೀಳ್ಕನಿಯ ಘೋಷಣದೊಡನೆ ಬಹು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಯಾಮರಂಗ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಕತ್ತೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣರಳಿ ಕಾದುಕೊಂಡಿದ್ದರು ನೋಟಕರು. ಪ್ರದರ್ಶನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಹೋರಾಟದ ನಡುವೆ ಭೀಮ ದುರ್ಯೋಧನರಿಗೆ ಹೋರಾಟ ಹುಟ್ಟಿತು. “ಎಲೆಲೆ ಹಿಡಿ ಹಿಡಿ ಭೀಮನನು ತೆಗೆ ಕೆಲಕೆ ದುರ್ಯೋಧನನ” ಎಂಬ ಬಲ್ಲುಲಿ ನೋಟಕರ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಟಿತು. ಕೃಪ ಗುರುಸುತರು ವಹಿಲದಿಂದ ನಡುವೆ ನುಗ್ಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ತರುವಾಯ “ಮೊಳಗಿದುವು ಕಲ್ಪಾಂತವನೆ ವಾದ್ಯತತಿ. ಕಳಕಳದೊಳರ್ಜುನ ದೇವನೆದ್ದನು ಮುನಿಯ ಸನ್ನೆಯಲಿ. ಈತನೇನರ್ಜುನನೆ? ಹೋ! ಹೋ! ಮಾತು ಮಾಣಲಿ, ಮಾಣಲಿ ಎಂಬೀ ಮಾತು ಹಿಂಚಿತು ಮುನ್ನ, ಮೌನದೊಳಿರ್ದುದಾಸ್ಥಾನ.” ಮುಂದೆ ಕವಿ ಅರ್ಜುನನ ಅಸ್ತಶಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗ ಕೌಶಲವನ್ನು ಬಹಳ ವೀರ್ಯವತ್ತಾಗಿ ಆಗ್ರಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೊಗಳಿ ಹಾಡಿ ತುದಿಯಲ್ಲಿ —

ಇವರ ಮುಖವರಳಿದುವು ಗಂಗಾಭವ ಕೃಪದ್ರೋಣಾದಿಗಳ. ಬಳಿ

ಕವರ ತಲೆವಾಗಿದುವು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾದಿ ಕೌರವರ.

ಇವರ ಜನನಿಯ ಮುಖದ ಸುಮ್ಮಾನವನು ದುರ್ಯೋಧನನ ಜನನಿಯ

ಜವಳಿದುಮ್ಮಾನವನು ಬಣ್ಣಿಸಲರಿಯೆ ನಾನೆಂದ.

ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿ ಕುಂತಿಗೆ ಹೆಮ್ಮೆ ನೂರ್ಮಡಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ಹೆಮ್ಮೆ, ಆ ಸಮ್ಮಾನ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೆ ದುಮ್ಮಾನವಾಗುವುದನ್ನು ನಾವೆ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡುತ್ತೇವೆ.

ಯಾವಾಗ ಅರ್ಜುನನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿ ಬೆರಗುವಟ್ಟು ಜನವೃಂದ ತನ್ನ ಅಭಿನಂದನವಾಣಿಯನ್ನು ಬೀರತೊಡಗಿತೋ ಆಗ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಎದೆಯುರಿ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಭೀಮನಿಗೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾಗಿ ತಾನೆ ನಿಂತು ತಮ್ಮವರ ಮಾನವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ್ದನು. ಈಗ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಎಣೆಯಾದ ಕರ್ಣನು ತನ್ನೊಡನೆ ಇರುವನೆಂಬುದನ್ನು ಬಲ್ಲ ಆತನು ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಸ್ನೇಹಿತನ ಕಡೆ ನೋಡಿದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಗೆಳೆಯನ ಕಣ್ಣರಿತ ಕರ್ಣನು

ಬಾಯ ಹೊಯ್ ಫಲಗುಣನ ಹೊಗಳುವ ನಾಯಿಗಳನೇನಾಯ್ತು ಕೌತುಕ

ವಾಯಕಿವದಿರ ಪಕ್ಷಪಾತವ ನೊಡು ನೋಡೆನುತ.

ಸಾಯಕವ ತೂಗುತ್ತಲಾಕರ್ಣಯತಾಂಬಕನೆಡಬಲದ ಕುರು

ರಾಯನನುಜರ ಮೇಳದಲಿ ಹೊರವಂಟನಾ ಕರ್ಣ.

ನೆರೆದ ಜನಗಳಿಗೆ ಈತನ ಗುರುತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ಅವರು “ಇವನಾರ್ ? ಈತನಾರ್?” ಎಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಆ ಅಗಣಿತ ಜನಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೆ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಮೂರ್ತಿ ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಕುಂತಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರಬೇಕು. “ಕಣ್ಣರಿಯದೊಡಂ ಕರುಳರಿಯದೆ?” ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ತಪ್ಪನ್ನು ನೆನೆದು ಮನನೊಂದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು.

ಹೋದ ಮಗನ್ನನ್ನು ಮರಳಿ ಕಂಡು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಹರ್ಷದುಃಖಗಳ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕಂಬನಿಗರೆದಿರಬೇಕು.

ಆವ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥ ತೋರಿದನಾವ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಪಂಚವ
ಪಾವಕಾನಿಲ ವಾರುಣಾದಿಯನ್ನೆದೆ ವಿರಚಿಸಿದ
ಆ ವಿಧಾನದಲಾ ವಿಹಾರದಲಾ ವಿಬಂಧದಲರ್ಜುನನ ಬಾ
ಣಾವಳಿಯ ಬಿನ್ನಾಣವನು ತೋರಿದನು ಕಲಿ ಕರ್ಣ

ತರುವಾಯ ಪುನಃ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರಿಗೂ ಹೋರಾಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣ ಕೌರವರ ಮೈತ್ರಿಯ ಬಂಧನ ಮತ್ತಿನಿತು ಬಿಗಿಯಾಗುವಂತಹ ಪ್ರಸಂಗ ಜರುಗಿತು. ಕೃಪಾಚಾರ್ಯನು ಕರ್ಣನನ್ನು ಕುಲಗೋತ್ರವಿಲ್ಲದವನೆಂದು ನಾಯಕತನವಿಲ್ಲದವನೆಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಲ್ಲವೆಂದು ಮೂದಲಿಸಿ, ಅವನು ಅರ್ಜುನನೊಡನೆ ಕಾಳಗವಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಬಿಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಂತಿ ಮೂರ್ಛಾಪನ್ನೆಯಾದಳು. ಎಷ್ಟೆಂದರೂ ಹಡೆದ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲವೆ?” ಖಿನ್ನನಾದನು ಕೃಪನ ನುಡಿಯಲಿ ದುಗುಡ ಮಿಗೆ ಕರ್ಣ. “

ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕುಂತಿ ನಿಜವನ್ನು ಸಾರಿ ಹಡೆದ ಮಗನ್ನನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ರಾಧೇಯನನ್ನು ಕೌಂತೇಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಲೋಕಾಪವಾದ ಭೀತಿಯೆಂಬ ಭೂತ ತಾಯ್ತನವನ್ನು ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮುರಿದು ನುಂಗಿತು. ಆಕೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಳು. ಆದರೇನು? ಕರ್ಣನಿಗಾದ ಮುಖಭಂಗವನ್ನು ಕೌರವನು ತನ್ನದೆಂದೆ ಭಾವಿಸಿ

ಈತನರಸಲ್ಲೇಂದು ಕೃಪ ಪಳಿವಾತನೇ! ತಪ್ಪೇನು? ರಾಜ್ಯದೊ
ಳೀತನರಸೆನಿಸುವೆನು ಕರೆ, ನಮ್ಮಯ ಪುರೋಹಿತರಃ
ಶಾತಕುಂಭಾಸನವ ಮಂಗಳಜಾತವಸ್ತುವ ತರಿಸು ತರಿಸೆಂ
ದಾ ತತುಕ್ಷಣದಲಿ ಸುಯೋಧನನೆದ್ದು ರಭಸದಲಿ.
ತರಿಸಿ ಭದ್ರಸದೋಳೀತಂಗಸುಪದವಿಯೊಳಂಗದೇಶದ
ಸಿರಿಯನಿತ್ತನು; ರಚಿಸಿದನು ಮೂರ್ಛಾಭಿಷೇಚನವ!

ಸೂತಪುತ್ರನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದನು; ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ರಾಜನಾದನು! ಆಮೇಲೆ ಭೀಮ ದುರ್ಯೋಧನರಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಮಾತುಗಳಾದುವು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಗಡಿಬಿಡಿಯಿದ್ದಿತು. “ಗುರು ಕೃಪರುಲುಹ ಕೇಳುವರಿಲ್ಲ; ಕೈದೊಳಸಾಯ್ತು ಕಳನೊಳಗೆ. “

ಕೆಲರು ಭೀಮನನರ್ಜುನನ ಕೆಲಕೆಲರು ಕರ್ಣನ ಕೌರವೇಂದ್ರನ
ಕೆಲರು ಹೊಗಳುತ ಬಂದು ಹೊಕ್ಕರು ಹಸ್ತಿನಾಪುರವ!

ಕರ್ಣ ಕೌರವರಿಬ್ಬರೂ ಕೆಳತನದ ತಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಸ್ನೇಹದ ಪಾವನತೆ ಅನನ್ಯ ಸಾಧಾರಣವಾದುದು. ನರಕವೂ ಕೂಡ ಆ ಮೈತ್ರಿಯ ಮಂಗಳತೆಯಿಂದ ಪುನೀತವಾಗದಿರದು. ಕೌರವನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸೆ ಕರ್ಣನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಯಿತು. ಕರ್ಣನ ಸುಖವೆ ಕೌರವನ ಸುಖವಾಯಿತು. ಆ ಕೆಳತನದ ಕಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಬಿಗಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ, ಮುಳುಗಿದರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಮುಳುಗಬೇಕು; ಬದುಕಿದರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಬದುಕಬೇಕು; ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಾದರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಹೋಗಬೇಕು; ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಾದರೂ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಹೋಗಬೇಕು.

ಮುಂದೆ ಕರ್ಣನ ಜೀವನವಾಹಿನಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಮಹಾಘಟನೆಗಳ ಗೊಂಡಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಿಂಚಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಆ ವಾಹಿನಿ ಹಿರಿದಾಗಿ ವೈಭವಯುಕ್ತವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದು ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವದ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಎನಿತೆನಿತೂ ಸಂಗತಿಗಳು ಜರುಗಿದುವು. ಕಥಾಮಯವಾದ ಸಭಾಪರ್ವ ಅರಣ್ಯಪರ್ವ ವಿರಾಟಪರ್ವಗಳು ಮಿಂಚಿಹೋದುವು. ಕೌರವಪಾಂಡವರ ವೈರದ್ರುಮ ಬೆಳೆಯಿತು. ಕೌರವನ “ಅನ್ಯಾಯ” “ಅಧರ್ಮ” ಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನೂ ಮನಮುಟ್ಟಿ ಮುಳುಗಿದನು. ದುರ್ಯೋಧನನ ಇಷ್ಟವೆ ರವಿತನಯನ ಇಷ್ಟವಾಯಿತು. ಆತನ ಅನಿಷ್ಟವೆ ಈತನ ಅನಿಷ್ಟವಾಯಿತು. ಸುಯೋಧನನ ಶತ್ರುಗಳೆ ರಾಧೇಯನ ಶತ್ರುಗಳಾದರು; ಅವನ ಮಿತ್ರರೆ ಇವನ ಮಿತ್ರರಾದರು ಕೌರವನು ಕರ್ಣನನ್ನು ನೆಮ್ಮಿ ತೇಲಿದನು. ಕರ್ಣನೂ ಕೌರವನನ್ನು ನೆಮ್ಮಿ ತೇಲಿದನು. ತೇಲುತ್ತ ಹೋದಹಾಗೆಲ್ಲ ಅವರಿಬ್ಬರ ತಕ್ಕೆ ಬಿಗಿಯಾಯಿತು. ಅವನು ಇವನಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳಿದನು; ಇವನು ಅವನಿಗೆ ಧೈರ್ಯವಾದನು. ಅವನ ಕೆಚ್ಚು ನೆಚ್ಚುಗಳು ಇವನ ನೆಚ್ಚು ಕಚ್ಚುಗಳಾದುವು. ತೇಲಿದರು, ತೇಲಿದರು, ಇಬ್ಬರೂ ಸ್ನೇಹವೆಂಬ ವಜ್ರನೌಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು. ವಿಧಿ ದಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಕ್ರೂರ ಪರಿಹಾಸ್ಯದ ಜಯಗಾಥವನ್ನು ಉದ್ಯೋಷಿಸಿ “ಹೆದರಬೇಡಿ; ನುಗ್ಗಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ!” ಎಂದು ವಿಕಟಾಟಹಾಸಮಾಡಿತು.

೬

ಆ ದಿನ ಸಂಧಿ ವಿಸಂಧಿಯಾದ ದಿನ. ಹಸ್ತಿನಾಪುರದಲ್ಲಿ ಗಜಿಬಿಜಿ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ರಾಯಭಾರವಂತೆ. ಮುರಿದುದಂತೆ. ಕೌರವನು ಹಿರಿಯರ ಧರ್ಮವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಕರ್ಣ ದುಶ್ಯಾಸನರು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಭಗವಂತನು ಡೊಂಬವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರೂ ಘಣಿಕೇತನನು ಮಣಿಯಲಿಲ್ಲವಂತೆ ಆ ದಿನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗಲಭೆಯಂತೆ! ಗಡಿಬಿಡಿಯಂತೆ! ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಕೌರವನು.

ಎನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಿರ್ದು ಮುರಿವನು ಗನ್ನದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಯನು, ರಿಪುಗಳೊ
ಳಿನ್ನು ತನ್ನವರವರೊಳಿರ್ದು ನುಡಿವನೀ ಹದನ:
ಭಿನ್ನನಂತಿರೆ ತೋರಿ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾನಂತಿರೆ ಮರೆವೆ, ತಿಳಿಯಲ
ಭಿನ್ನನೈ ಮುರವೈರಿ. ನಾವಿನ್ನಂಜಲೇಕೆಂದ?
ಹಳಚುವುವು ಹಾಹೆಗಳು ಸೂತ್ರವನಲುಗಿದೊಡೆ, ತತ್ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಾ
ವಳಿಗಳಾ ಹಾಹೆಗಳಿಗುಂಟೇ ಸೂತ್ರಧರನಿರಲು?

ಕೊಲುವನನ್ಯರನನ್ಯರಿಂದವೆ; ಕೊಲಿಸುವನು ಕಮಲಾಕ್ಷನಲ್ಲದೆ
 ಉಳಿದ ಜೀವವ್ರಾತಕೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲೆಂದ.
 ಇಳಿದನವನಿಗೆ ಧಾರುಣೆಯ ಹೊರೆಗಳೆಯಲೋಸುಗವಿಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೊಳ
 ಗೊಳಗೆ ವೈರವ ಬಿತ್ತಿ ಬರಿಕೈವನು ಮಹಾಬಲವ.
 ಛಲಕೆ ಮಣಿಯದೆ ರಾವಣಾದಿಗಳಳಿದರಿದಲಾ ಕೀರ್ತಿ! ಕಾಯವಿ
 ದಳಿವುದಗ್ಗದ ಕೀರ್ತಿಯುಳಿದಿರಲಂಜಲೇಕೆಂದ?
 ನಾವು ಸಂಧಿಯನೊಲುವೆಮ್ಮಯ ಭಾವದಲಿ ಹುಳುಕಿಲ್ಲ; ಸಂಪ್ರತಿ
 ದೇವನಭಿಮತವಲ್ಲ, ಬಲ್ಲೆನು ಮುರಹರನ ಬರವ!
 ನೀವು ಮೇಗರಯರಿತದವರೀ ರಾವಣಾರಿಯ ಬಗೆಯ ಬಲ್ಲೆನು;
 ಸಾವನೀತನ ಕೈಯ ಬಾಯಲಿ; ಭೀತಿ ಬೇಡೆಂದ.
 ಮಣಿದು ಬದುಕುವನಲ್ಲ; ಹಗೆಯಲಿ ಸೆಣಸಿ ಬಿಡುವವನಲ್ಲ. ದಿಟ! ಧಾ
 ರುಣಿಯ ಸಿರಿಗಳಸುವವನಲ್ಲಳುಕಿಲ್ಲ ಕಾಯದಲಿ;
 'ರಣಮಹೋತ್ಸವವೆಮ್ಮ ಮತ!' ಕೈದಣಿಯೆ ಹೊಯ್ದಾಡುವೆನು. ಕೃಷ್ಣನ
 ಕಣಕಿದಲ್ಲದೆ 'ವಹಿಲದಲಿ' ಕೈವಲ್ಯವಿಲ್ಲೆಂದ.

ಗದುಗಿನ ಭಾರತದ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರಗಳು ನೇಪಥ್ಯಮಂದಿರದಿಂದ ರಂಗಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದ ಆಭಿನಯ ಚತುರರಂತೆ
 ತೋರುತ್ತಾರೆ. ರಂಗಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನೇಪಥ್ಯಗೃಹವನ್ನು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನೋಡುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ
 ಭ್ರಾಂತಿದಾಯಕ! ಸರಿ, ಸೂತ್ರಧಾರನು ಸಂಧಿ ಮುರಿದುದೆಂದು ಬಹಳ ವ್ಯಸನವನ್ನು ನಟಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಆತನ
 ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಮರ್ಯಾದೆಯಂತೆ ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತ ಭೀಷ್ಮ ಕರ್ಣ ಮೊದಲಾದವರು ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ.
 ಕೃಷ್ಣನು ಕುಂತಿಯನ್ನು ಕಂಡು

ಇಂದು ಮುರಿದುದು ಸಂಧಿ; ನಿನ್ನಯ ಕಂದ ಕರ್ಣನ ಬೇಡಿಕೊಳು. ನೀ
 ನೆಂದು ನೇಮಿಸಿ, ಮರಳಿದನು ಮುರವೈರಿ 'ಹರುಷದಲಿ!'

ಮುರವೈರಿ "ಹರುಷದಲಿ" ಮರಳಿದನು. ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಹೋದ ಮೇಲೆ ತನ್ನನ್ನು ಓಲೈಸುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನು
 "ಉಚಿತೋಕ್ತಿಯಲಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು," ಅದರೆ ಕರ್ಣನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಬರುವಂತೆ ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಎಂದು ಗಾಂಗೇಯಾದಿಗಳನರವಿಂದಭನು ಬೀಳುಕೊಟ್ಟನು;
 ನಿಂದನಾ ರವಿಸುತನ ಕರೆದನು ರಥದ ಹೊರೆಗಾಗಿ.
 ಬಂದು ಕಿರಿದೆಡೆಗಾಗಿ ಕಳುವುದೆಂದು ನೇಮಿಸಿ, ಬಳಿಕ ತಾಪಸ
 ವೃಂದವನು ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಕಳುಹಿದ ತಪೋವನಕೆ.

ಉದ್ಯೋಗವರ್ವದ ಹತ್ತನೆಯ ಸಂಧಿ ಕಾವ್ಯಕಲಾಖನಿಯಾದ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಾಯಕರತ್ನ. ರಾಜತಂತ್ರಜ್ಞ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬೇದೋಪಾಯಕ್ಕೆ ಅದೊಂದು ಒರೆಗಲ್ಲು; ಅಂಗಾಧಿಪತಿಯ ಸ್ನೇಹವನ್ನೂ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪುಡಿಮಾಡಲೆಳಸಿದ ಒಂದು ಅರೆಗಲ್ಲು. ರಾಧೇಯನ ಸ್ನೇಹಶಕ್ತಿಯ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಮುರವೈರಿಯ ಕುಯುಕ್ತಿ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಲು ನೆರವಾದ ಅಡಿಗಲ್ಲು. ಕರ್ಣನ ಸ್ನೇಹಪರೀಕ್ಷೆಯಾಗುವುದೂ ಆತನು ಉತ್ತೀರ್ಣನಾಗುವುದೂ ಹತ್ತನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ! ಹತ್ತನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಮಹಾಭಾರತವೆಂಬ ರುದ್ರಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತು ಸಂವಿಧಾನದ ಉತ್ತುಂಗ ಶಿಖರ, ಹತ್ತನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಕರ್ಣನ ಮಾತೃಭಕ್ತಿಗೂ ಪರಾರ್ಥತೆಗೂ, ಮಾತೆಯಾದ ಕುಂತಿಯ ಪಕ್ಷಪಾತಕ್ಕೂ ಸ್ವಾರ್ಥತೆಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತೆಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿರುವ ಸ್ಮಾರಕ ಸ್ತಂಭ. ಹತ್ತನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಕೌರವಮಿತ್ರ ದುರಂತ ಕರ್ಣನ ಕೀರ್ತಿಸ್ತೂಪದ ಮೇಲೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವ ಗಗನಚುಂಬಿತ ವೈಜಯಂತಿ!

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಲೋಭನಕಾರ್ಯದ ಕಥೆಯನ್ನು, ಮುರಮಥನ ರಾಧೇಯರೆ ಸಂವಾದವನ್ನು, ಸುರಮ್ಯ ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕವಿಪ್ರತಿಭೆಯೆಂಬ ವೈದ್ಯುತ ಮಣಿದೀಪಜ್ಯೋತಿಯಿಂದ ಪ್ರದೀಪ್ತವಾದ ಶತಮಾನಗಳ ಪೂರ್ವದ, ದ್ವಾಪರಯುಗದ, ಆರ್ಷೇಯಕಾಲದ ತಿಮಿರ ಗರ್ಭದಲಿ ಆ ದೃಶ್ಯಚಿತ್ರ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನ ಮುಂದೆ ನಲಿಯುತ್ತದೆ. ಅವರ ಅಭಿನಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಅವರಾಡುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಅವರೆದೆಗಳ ಭಾವತರಂಗಗಳೊಡನೆ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತೇವೆ. ಅವರ ನೋವಿನಲ್ಲಿ ನೋಯುತ್ತೇವೆ. ಅವರ ಸಂತಸದಲ್ಲಿ ನಲಿಯುತ್ತೇವೆ.

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ದುರಂತ ಕರ್ಣ [೭ - ೯]

೭

ಇನತನೂಜನ ಕೂಡೆ ಮೈದುನತನದ ಸರಸವನೆಸಗಿ ರಥದೊಳು
ದನುಜರಿಪು ಬರಸೆಳೆದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು ಪೀಠದಲಿ

ಕರ್ಣನಿಗಾಗಲೆ ಸಂಶಯ. ಮುರಾರಿಯ ಪೂರ್ವಜರಿತ್ರೆ ಆತನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ದಿನ ಕೌರವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಗಲಭೆ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಸುರಾಗಿಯೇ ಇತ್ತು. ಪಾಂಡವರ ಮಂಗಳಕ್ಕಾಗಿ ಮುರಾರಿ ಏನನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡಲು ಹೇಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. 'ಮುರಾರಿಗೆ ಮೂರನೆಯ ದಾರಿ' ಎಂಬುದೂ ಆತನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆ ದಿನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ "ಕೈತವದ ಶಿಕ್ಷಾಗುರು" ಎಂಬ ತಕ್ಕ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನೂ ಕೇಳಿದ್ದನು. ಹಗೆಯ ಕಡೆಯ ರಾಯಭಾರಿಯೂ ಹಗೆ ಎಂಬ ರಾಜನಿತಿಯನ್ನು ಕರ್ಣ ತಿಳಿದಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಆ ದಿನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ,

ಹಗೆಯನೊಳಗಿಡಲಾಗದದು ವೈರಿಗಳ ನಿಳಯದಲನ್ನ ಪಾನಾ
ದಿಗಳನುಣಲಾಗದು ನಿಧಾನಿಸೆ ರಾಜನೀತಿಯಿದು;
ಬಗೆಯೆ ನೀ ಪಾಂಡವರಿಗಹಿತನು, ವಿಗಡ ಪಾಂಡವರನ್ನ ಜೀವನ,
ಹಗೆಯ ನಂಬುವೆನೆಂತು? ಹೇಳೈ! ಕೌರವರಾಯ.

ಎಂಬ ನಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಣನು ಮುರಾರಿಯ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಉಪಚಾರದಲ್ಲಿ ಕುಟಿಲತೆಯ ಹೊಳಹನ್ನು ಕಂಡು ನಸು ಹಿಂಜರಿದು “ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಲಿ ಸಮಸೇವನೆಯೆ, ದೇವ? ಮುರಾರಿ, ಅಂಜುವೆ” ಎಂದನು. ‘ಕೈತವದ ಶಿಕ್ಷಾಗುರ’ವಿಗೆ ಅಂಜಬೇಕಾದುದೆ! ಕರ್ಣ ಇಂತನಲು ಅವನೆಯೆ ಸಂದೆಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ನಂಬುಗೆಯನ್ನು ನೆಡಲು “ತೊಡೆ ಸೋಂಕಿನಲಿ ಸಾರಿದು ಶೌರಿಯಿಂತೆಂದ “: ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತ ಕವಿ “ದಾನವಸೂದನನು ರವಿಸುತಗೆ ಕಿವಿಯಲಿ ಬಿತ್ತಿದನು ಭಯವ” ಎಂದು ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಬೆಸ್ತನು ಬೀಸುವ ಬಲೆ ಅತಿ ಮನೋಹರ; ಅತಿ ದಾರುಣ. ಸಾಧಾರಣವಾದ ಮೀನಾಗಿದ್ದರೆ ಗತಿ ಪೂರೈಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ — ಭೇದವಿಲ್ಲೆಲೆ ಕರ್ಣ, ನಿಮ್ಮೊಳು ಯಾದವರು ಕೌರವರೊಳಗೆ. ಸಂವಾದಿಸುವೊಡನೆಯದ ಮೊದಲೆರಡಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನಾಣೆ, ಮೇದಿನೀಪತಿ ನೀನು? ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಆದುದರಿವಿಲ್ಲ.

ಕರ್ಣ — ದಾನವಾಂತಕ, ಬಸಸು: ವಂಶವಿಹೀನನನು ನಿಮ್ಮಡಿಗಳೊಡನೆ ಸಮಾನಿಸುವರೆ? ಸಾಕು! (ಎನುತ ರವಿಸೂನು ಕೈಮುಗಿಯೆ)

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ — ಮಾನನಿಧಿ, ನಿನ್ನಾಣೆ! ಬಾರೈ; ನೀನು ನಮ್ಮೆಲರ ಹವಣೆ? ಭಾನವಂಶ ಲಲಾಮ. ನೀ ರಾಮಂಗೆ ಸರಿ! (ಕಳೆದುಕೊಂಡನು ವೀಳೆಯವನಂಜುಳಿಯಲಾತಂಗಿತ್ತು ಕರ್ಣನ ಕೆಲಕೆ ಬರಸಳೆದವನ ಕರದೊಳು ಕರವ ತಳಕಿಕ್ಕಿ) ಎಲೆ ದಿವಾಕರತನಯ! ನಿನ್ನಯ ಕುಲವನರಿಯೆಯಲಾ! ಸುಯೋಧನನಲಿ ವೃಥಾ ಸೇವಕತನದಲಿಹುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಲಲನೆ ಪಡೆದ ಈ ಐದು ಮಂತ್ರಗಳಲಿ ಮೊದಲಲಿ ನೀನು, ಅನಂತರದಲಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರದೇವ, ಮೂರನೆಯಾತ ಕಲಿಭೀಮ, ಫಲಗುಣನು ನಾಲ್ಕನೆಯಲಿ, ಬಳಿಕ ಐದನೆಯಲಿ ನಕುಲ ಸಹದೇವರಾದರು ಮಾದ್ರಿಯಲಿ; ಒಂದು ಮಂತ್ರದೊಳಿಬ್ಬರುದಿಸಿದರು. ಆದರಿಂ ಆ ಪಾಂಡವರಲಿ ಐವರ ಮೊದಲಿಗನು ನೀನಿರಲು ಧರಣಿಯ ಕದನ ಇತ್ತೆಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತವಲ್ಲ, ನೀನಿರಲು. ಇದು ನಿಧಾನವು, ಕರ್ಣ. ನಿನ್ನ ಅಭ್ಯುದಯವನೆ ಬಯಸುವೆನು, ನಿನ್ನಯ ಪದಕೆ ಕೆಡಹುವೆನ್ನೆವರನು ನಡೆ ನನ್ನ ಸಂಗಾತ! ನಿನಗೆ ಹಸ್ತಿನಪುರದ ರಾಜ್ಯದ ಘನತೆಯನು ಮಾಡುವೆನು. ಪಾಂಡವ ಜನಪ ಕೌರವ ಜನಪರು ಓಲೈಸುವರು ಗದ್ದುಗೆಯ. ನಿನಗೆ ಕಿಂಕರವೆರಡು ಸಂತತಿ ಎನಿಸಲೊಲ್ಲದೆ, ನೀನು, ದುರಿಯೋಧನನ ಬಾಯ್ಬಂಬುಲಕೆ ಕೈಯಾನುವರೆ? ಹೇಳು! — ಎಡದ ಮೈಯಲಿ ಕೌರವೇಂದ್ರರ ಗಡನ! ಬಲದಲಿ ಪಾಂಡುತನಯನ ಗಡಣ? ಇದಿರಲಿ ಮಾದ್ರ ಮಾಗಧ ಯಾದವಾದಿಗಳು! ನಡುವೆ ನೀನು ಓಲಗದೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಡು ವಿಳಾಸವ ಬಿಸುಟು. ಕುರುಪತಿ ನುಡಿಸೆ, ‘ಜೀಯ’ ‘ಹಸಾದ’ ಎಂಬುದು ಕಷ್ಟ. ನಿನಗೆ ಶೌರಿಯದಲಿದಿರಿಲ್ಲ. ಕುಲದಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಮಗನು.

ಒಡನೆ ಹುಟ್ಟಿದ ವೀರರೈವರು ಪಾಂಡುತನಯರು! ನಿನ್ನ ವೈಭವಕ್ಕೆ ಆರು ಸರಿಯ್ಯಿ, ಕರ್ಣ? ನಡೆ, ನಡೆ, ಧಾರುಣೀಪತಿಯಾಗು? ನೀನಿರೆ, ವೈರವಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಬಳಿಕಿಲ್ಲ.

ಮಾತನಾಡದೆ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ಣನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಭಾವಗಳು ಮೂಡಿದವು? ಮುರಾರಿಯ ವಿಷಮಯವಾದ ಕೈತವದ ಅಗಾಧತೆಯನ್ನು ಅರಿತು:

ಕೊರಳ ಸೆರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು. ದೃಗುಜಲವುರವಣಿಸಿ ಕಡುನೊಂದನು. “ಅಕಟಾ!

ಕುರುಪತಿಗೆ ಕೇಡಾದುದು” ಎಂದನು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ.

“ಹರಿಯ ಹಗೆ ಪೊಗೆದೋರದುರುಹುದೆ ಬರಿದೆ ಹೋಹುದೆ? ತನ್ನ ವಂಶವ ನರುಹಿ ಕೊಂದನು! ಹಲವು ಮಾತೇನು” ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ.

“ಕಾದಿ ಕೊಲುವಡೆ, ಪಾಂಡುಸುತರು ಸಹೋದರರು. ಕೊಲಲಿಲ್ಲ, ಕೊಲ್ಲದೆ ಕಾದನಾದೊಡೆ, ಕೌರವಂಗವನಿಯಲಿ ಹುಗಲಿಲ್ಲ!

ಭೇದದಲಿ ಹೊಕ್ಕಿರಿದನೋ ಮಧುಸೂದನನಕಟಕಟೆ” ನುತ ಘನ ಚಿಂ

ತೋದಧಿಯಲ್ಲದ್ದವೊಲು ಮೌನದೊಳಿದ್ದನ ಕರ್ಣ!

ಕರ್ಣನ ಮೌನದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತ ಕೃಷ್ಣ ಮರಳಿ ತೊಡಗಿದನು:

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ — ಏನು? ಪೇಳ್ಯೆ, ಕರ್ಣ! ಚಿತ್ತಗ್ಲನಿಯಾವುದು ಮನಕೆ? ಕುಂತೀ ಸೂನುಗಳ ಬೆಸಕೈಸಿಕೊಂಬುದು ಸೇರದೇ ನಿ ನಗೆ? ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ, ಎನ್ನಾಣೆ, ನುಡಿ, ನುಡಿ! ಮೌನವೇಕೆ? ಮರುಳತನ ಬೇಡ! ಅನು ನಿನ್ನಪದಶೆಯ ಬಸುವನಲ್ಲ! ಕೇಳು. ಕರ್ಣ — ಮರಳು, ಮಾಧವ, ಮಹಿಮ ರಾಜ್ಯದ ಸಿರಿಗೆ ಸೋಲುವನಲ್ಲ. ಕೌಂತೇಯರು ಸುಯೋಧನರು ಎನಗೆ ಬೆಸಕೈವ ಲ್ಲಿ ಮನವಿಲ್ಲ! ಹೊರೆದ ದಾತಾರಂಗ ಹಗೆವರ ಶಿರವನರಿದೊಪ್ಪಿಸುವ ಭರದೊಳಿದೆನು. ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಕೊಂದೆ ನೀನು! ಒಡನೆ ಹುಟ್ಟಿದವು ಎಂಬ ಕಥನವನು ಎಡೆಗುಡದೆ ಬಣ್ಣಿಸಿದೆ.

‘ಪಾಂಡವರ ಅಡುಗು ಬಾಣಕೆ ಬಲಿ’ ಎನಿಪ್ಪ ಈ ಭಲವ ಮಾಣಿಸಿದೆ. ನುಡಿದು ಫಲವೇನು? ಇನ್ನು ಕೇಳು: ಎನ್ನೊಡೆಯನಾ ದಂತಹನು. ಬಾರೆನು. ಪೊಡವಿಯಲಿ ನೀ ಹರಹಿಕೊಳು! ನಿನ್ನವರ ನಿಲಿಸು! ವೀರಕೌರವರಾಯನೇ ದಾತಾರನು? ಆತನ ಹಾಗೆಯೆ ಹಗೆ! ಕೈವಾರವೇ ಕೈವಾರ! ಆದಂತಹನು ಕುರುನೃಪತಿ! ಶೌರಿ, ಕೇಳ್ಯೆ: ನಾಳೆ ಸಮರದ ಸಾರದಲಿ ತೊರುವೆ ನು ನಿಜಭುಜಶೌರಿಯದ ಸಂಪನ್ನತನವನು ಪಾಂಡುತನಯರಲಿ, ಹಲವು ಮಾತೇನು? ಅಖಿಳಜಗಕೆ ಎನ್ನುಳಿವು ಸೊಗಸ ದು ಕೌರವೇಶ್ವರನೊಲುಮೆ ತಪ್ಪಿಸು! ಭುವನದೊಳಗೆನಾಗಾಪ್ತ ಜನವಿಲ್ಲ! ಸಲಹಿದನು, ಮುನ್ನಣೆಯಲಿ ಎನಗೆ ಅಗ್ಗಳಿಗೆಯ ಲ್ಲದೆ ಹೀನವೃತ್ತಿಯ ಬಳಸಿ ನಡೆಸನು. ಕೌರವೇಂದ್ರನನಂತು ಮರೆದಪೆನು? ನೋಡಿ ದಣಿಯನು, ಬಿರುದು ಹೊಗಳಿಸಿ ಹಾ ಡಿ ತಣಿಯನು, ನಿಚ್ಚಲು ಚಿತವ ಮಾಡಿ ತಣಿಯನು, ಮಾನನಿಧಿಯನದೆಂತು ಮರೆದಪೆನು? ಕಾಡಲಾಗದು, ಕೃಷ್ಣ, ಖಾತಿ ಯ ಮಾಡಲಾಗದು. ಬಂದೆನಾದರೆ ರೂಢಿ ಮೆಚ್ಚಿದು. ಕೌರವನ ಬಗೆ ಹರಿಬ ನನಗೆ! ಹಲವು ಮಾತೇನು? ಕೇಳಯ್ ಶೌರಿ ! ಅರುಣಜಲದಾಜ್ಯದಲಿ, ಬಂಬಲುಗರುಳ ಚರುವಿನಲಿ, ಎಲುವಿನೊಟ್ಟಿಲ ಬೆರಳ ಸಮಿಧೆಯಲಿ, ಅಡಗಿನಖಿಳಾಹುತಿಯ ರ

ಚನೆಯಲಿ, ನರಕಪಾಲದ ಪಾತ್ರಗಳ ತಿಲದೊರತೆಗಳ ಕೇಶೌಘ ದರ್ಭಾಂಕುರದಲಿ ಅಹವಯುಜ್ಜದೀಕ್ಷಿತನಹೆನು! ಮಾರಿ
ಗೌತಣವಾಯ್ತು ನಾಳೆ ಈ ಭಾರತವು. ಚತುರಂಗಬಲದಲಿ ಕೌರವನ ಋಣ ಹಿಂಗೆ ರಣದಲಿ ಸುಭಟಕೋಟಿಯನು ತೀರಿಸಿ
ಯೆ, ಪತಿಯವಸರಕೆ ಶರೀರವನು ನೂಕುವೆನು! (.)

. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮೌನವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಿ ದೃಢಚಿತ್ತನಾಗಿ ಹೇಳಿದನು.) ನಿನ್ನಯ ವೀರರೈವರ ನೋಯಿಸೆನು (
ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯದೇವನನ್ನು ನೋಡಿ) ರಾಜೀವ ಸಖನಾಣೆ!

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ —

(ಎನಲು ಕರ್ಣನು ದೃಢವ ಕಂಡನು ಮನದೊಳುತ್ತಾಹಿಸಿದನು) ಆದೊಡೆ ತನಯರೈವರ ಹದನು ನಿನ್ನದು! ಬಲುಹು ಮಾ
ಡುವಡೆ ಮನಕೆ ಖತಿಯಹುದು; ಆರುಹದಿದಡೆ ನನಗೆ ಗುಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣವಿನಿತ ನೊಡ್ಡೈಸಿದೆನು. ನೀ ಸುಖಿಯಾಗು
ಹೋಗು! ಬಂದರೊಳ್ಳಿತು. ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಕಂದ ಕೇಳಯ್, ಮಧುರವಚನದಿ ಮಂದಮತಿಯನು ತಿಳುಹಿ ತಮ್ಮಂದಿರಿಗೆ
ರಾಜ್ಯವನು ಇಂದು ಕೊಡಿಸುವುದುಚಿತ, ಸಂಪ್ರತಿಗೆ ಇಂದು ಸೇರಿಸು. ನಿನ್ನ ಮಾತನು ಹಿಂದುಗಳೆಯನು ಕೌರವೇಶ್ವರನು

ಕರ್ಣ — ಮನೆದುದಿತ್ತಂಡಲಿ ಮತ್ತರ, ಪಸರಿಸಿತು. ನಾನೀಗ ನೀತಿಯನುಸರಿದರೆ ಮನಗಾಣನೇ ಕೌರವ ಮಹೀಶ್ವರನು:
ಮಿಷಮವದು! ಕಟ್ಟಾಳು ಮಂತ್ರದೊಳೆಸೆಗಲಾಗದು. ತನ್ನ ವೀರತೆ ಮುಸುಳಹುದು. ಮುರವೈರಿ, ಸಂಧಿಯನರಿಯೆ ನಾ
ನು ಕಳುಹಬೇಹುದು, ದೇವ, ದಿನಪತಿಯಿಳಿದನಪರಾಂಬು ಧಿಗೆ. ಸಂಪ್ರತಿಯಿಳಿದ ಹೊತ್ತಿಂದು. ಈಗ, ನೀವು ನೆಟ್ಟನೆ
ಪಾಂಡವರು. ಹುಲುಸರವಿ ಹಾವಹುದು ಹುತ್ತಿನ ತಲೆಯಲಿರಲು. ಅಜ್ಞನಿಗೆ ಹಿಸುಣರ ಬಳಕೆ ಹೋಗುವುದು. ಕಳುಹಬೇಹು!
(ಎಂದೆರೆಗಿದನು ಕರ್ಣ.)

ಕೃಷ್ಣ ಕರ್ಣರ ಮಹಾ ಸಂವಾದ ಇಂತು ಕೊನೆಗಂಡಿತು. ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂಗ್ರಾಮವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು!

ಮೇಲಿನ ದೃಶ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಿರಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾದುದು. ಅಂಗಾಧಿಪತಿಯ ವೀರ ವಾಕ್ಯಗಳ ಆತನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಒಂದು
ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ! ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಕರ್ಣನಿಗೆ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ. “ತನ್ನ ವಂಶವನರುಹಿ ಕೊಂದನು!”
“ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಕೊಂದೆ ನೀನು!” “ಕೌರವೇಂದ್ರನನೆಂತು ಮರೆದಪೆನು!” “ವೀರ ಕೌರವರಾಯನೇ ದಾತಾರನ!”
“ಅದಂತಹೆನು ಕುರುನ್ಯಪತಿ!” “ಅಹವಯುಜ್ಜದೀಕ್ಷಿತನಹೆನು!” “ಕೌರವನ ಋಣ ಹಿಂಗೆ ರಣದಲಿ ಶರೀರವನು
ನೂಕುವೆನು!” “ನಿನ್ನಯ ವೀರರೈವರ ನೋಯಿಸೆನು!” ಸೂತ್ರಪ್ರಾಯವಾದ ಈ ಮಾತುಗಳು ಆತನ ಮನದಲ್ಲಿ
ಮೊರೆದುವು; ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಮೊಳಗಿದುವು; ಜೀವವನ್ನೆ ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸಿದುವು. ಅಂತೂ ತನಗೂ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗೂ ಮುಂದೆ
ಬಂದೊದಗುವ ‘ಅಮಂಗಳ’ವು ಕರ್ಣನ ಬಹೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿತು:

ಬೀಳುಕೊಂಡನು; ಮನೆಗೆ ಬಂದು ವಿಶಾಲಮತಿ ಚಿಂತಿಸಿದನಾ ಸಿರಿ

ಲೋಲ ಮಾಡಿದ ಮಂತ್ರ ಮನದಲಿ ನಟ್ಟು ಬೇರೂರಿ

ಕೇಳು ಮಾಡಿದನಕಟ! ಕೌರವ ಬಾಳಲರಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟನೀ ಗೋ

ಪಾಲ ಬರಿದೇ ಬಿಡನು; ಜೀವನ ಕೊಳ್ಳದಿರನೆಂದ

ಕರ್ಣನ ಸುಲಿಗೆಯ ಕತೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಲಿಲ್ಲ. ವಿಧಿ ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಕವಿ ಹತ್ತನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಉಪದೇಶದಂತೆ ಕುಂತಿ ತನ್ನ ಮಗನಾದ ರಾಧೇಯನನ್ನು ಕಂಡು ಸರಳನ್ನು ಬೇಡಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಸನ್ನಿವೇಶವೇನೂ ರಸಪೂರ್ಣವಾದುದು. ಆದರೆ ವೀರಕವಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಅದರ ಕೋಮಲತೆಯನ್ನು, ಅದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು, ಅದರ ಶೋಕರಸವನ್ನು, ಅದರ ದುರಂತತೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ, ಭಾವಿಸುವ ಅಥವಾ ಬಣ್ಣಿಸುವ ಮಹಿಮೆಯಿಲ್ಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ; ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ. ಭೀಮನು ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಿಸ್ಮಯಕರವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸಬಲ್ಲೆನೆ ಹೊರತು, ಹೂವುನ ಚೆಂಡಾಟದ ಲಾಲಿತ್ಯ ರಮಣೀಯತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲಾರನು. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಅರಬ್ಬೀ ಟಾಕಣವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಕಿ ಸವಾರಿ ಮಾಡಬಲ್ಲನೆ ಹೊರತು, ಮುದ್ದಾದ ಮೊಲದ ಮರಿಯನ್ನು ಪೊರೆದು ಸಲುಹಿ ಆಡಿಸಲರಿಯನು. ಆತನ ರುಚಿ ಉಜ್ವಲವಾದರೂ ಸ್ಥೂಲವಾದುದು; ಆತನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಹತ್ತಾದುದಾದರೂ ಒರಟಾದುದು. ಆತನ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿ ದ್ರೌಪದಿಯಂಥಾದ್ದು; ಸೀತೆಯಂಥಾದ್ದಲ್ಲ. ಆತನು ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಳೂಳದ ಗೋಮಟೇಶ್ವರನನ್ನು ಕೆತ್ತಬಲ್ಲನು; ಆದರೆ ಬೇಲೂರಿನ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರನ್ನು ಕಡೆಯಲರಿಯನು. ಬಿರುಗಾಳಿಯಂತೆ ಹೆಮ್ಮರಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಬಲ್ಲನು; ಮೆಲ್ಲೆಲರಿನಂತೆ ತಳಿರಿಡಿದ ಕೊನರೊಡೆದ ಎಳೆಯ ಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಮುದ್ದಿಸಿ ತಲೆದೂಗಿಸಲರಿಯನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕರ್ಣರ ಸಂವಾದವನ್ನು ನಿರುಪಮವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಆತನು ತೊರೆದ ಮಗನನ್ನು ತಾಯಿ ಮರಳಿ ನೋಡಿದ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಲರಿಯದೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಕಥೆ ಸಾಗಲು ಎಷ್ಟು ಹೇಳಬೇಕೋ ಅಷ್ಟನ್ನೆ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ರವಿಸುತನು ಒಂದು ದಿನ ಭಾಗೀರಥಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ತಾತನಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರಲು ಕುಂತಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು. ಮಗನು ತಾಯಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತಾಯಿ ಮಗನನ್ನು ಬಿಗಿದವುತ್ಸಾಳೆ. ಗಂಗಾಮಾತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಳಾಗಿ ಕುಂತೀದೇವಿಗೆ “ಕೈಯೆಡೆಯ ಕಂದನನ್ನು ಒಪ್ಪುಗೊಳು ನೀನು” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ರವಿಯೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಪುತ್ರನನ್ನು ಎಕ್ಕಟಿ ಕರೆದು “ಎಲೆ ಮಗನೆ ಕುಂತೀದೇವಿ ನಿನಗೆ ತಾಯಿಹುದು. ಮುರಹರನ ಮತದಿಂದ ನಿನ್ನ ಯ ಸರಳಬೇಡಲು ಬಂದಳು; ಅಂದಿನ ಹರಿಗೆ ಕವಚವನಿತ್ತವೊಲ್ ಮರುಳಾಗಬೇಡ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟುಹೋಗುವನು. ತಂದೆಗೆ “ಹಸಾದ” ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿ ತಾಯಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ “ಒಸೆದು ಬಿಜಯಂಗೈದ ಹದನನು ಉಸುರಬೇಹುದು ತಾಯೆ” ಎನಲು “ಶೋಕಿಸುತ ನುಡಿದಳು ಕುಂತಿ ಕರ್ಣನು ತೆಗೆದು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ.” ಮೊತ್ತಮೊದಲು “ಮಗನೆ ತಮ್ಮಂದಿರನು ಪಾಲಿಸು” ಎಂಬ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನೆ ಹೇಳಿ, ತರುವಾಯ ಇಂತೆಂದಳು:

.... ವಿಗಡತನವನು ಮಾಣು; ಪರರೋಲಗವ ನೀ ಮಾಡುವರೇ?

ನಿನಗಿತ್ತಂಡವನುಜರಲೆ!

ಸೊಗಸು ತಾನೆಂದುದನು; ಹಿಸುಣರ ಬಗೆಯ ನೀ ಕೇಳದಿರು.

ನೀ ಮನ ಬಿಗಿಸದಿರು; ಸಲಿಸೆನ್ನ ವಚನವನ್

ಅದಕ್ಕೆ ಕರ್ಣನು:

ತಾಯಿಹುದು ಬಲ್ಲೆನ್. ಎನಗೆ ಆ ಕಾಯಜನ ಪಿತನರುಹೆ ತಿಳಿದೆನು,
ರಾಯರಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟದ ಹಿರಿಯ ತಾನಹುದು. ರಾಯನ್ ಎನ್ನನು ನೆಚ್ಚಿ
ಹೊರೆದನು. ಸಾಯಲಳುಕುವನೇ? ಸುಡು! ಏತರದೀಯಿಳೆಯ ಬಾಳಿಕೆ?
ಕೃತಷ್ಣತೆಗಿಲ್ಲ ಗತಿ! ಇಂದು ನೀವ್ ಅರುಹಿದ ಬಳಿಕ ರವಿನಂದ
ನನು ಎಂದರಿದೆನ್. ಅಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೆ ದುರಿಯೋಧನನ್ ಅದಾವುದ ನೋಡಿ
ಸಲುಹಿದನು? ಬಂದು ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಕೂಡುವ ಅದೊಂದು ಶೌರಿಯ
ಮಾತು ಅದಂತಿರಲಿ. ಇಂದು ನಿಮ್ಮಡಿ ಬಂದ ಕಾರ್ಯವ ಬೆಸಸಿ ನೀವ್.

ಕುಂತಿ ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ನೋಡದೆ, ತಾನು ಬೇಡುವ ವರವೆ ಮಗನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾಗಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೂಡ ಬಗೆಯದೆ,
ಸಂದರ್ಭ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದೆ ಸಾಕು ಎಂದು ಬಗೆದಳೊ ಎಂಬಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ:

“ಆದಡ್ಯೆವರು ಮಕ್ಕಳನು ತಲೆಗಾದು ತೋರೈ, ತಂದೆ! ನಿನಗಿ
ನ್ನೀ ದುರಾಗ್ರಹವೂಪ್ಪುವುದೆ ಕೌರವನ ಸೇವೆಯಲಿ?
ಹೋದ ಬಾನದ ಮರಳಿ ತೊಡದಿರು, ಮಾದು ಕಳೆ ವೈರವನೆ” ನಲ್ಲೆ “ಹ
ಸಾದ “ವೆಂದನು, ಬೀಳುಕೊಟ್ಟನು, ಬಂದನರಮನಗೆ.

ಮುಗಿದೇ ಹೋಯಿತು ತಾಯಿ ಮಕ್ಕಳ ಭೇಟಿಯ ಕಥೆ! ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಒಬ್ಬನು ತನ್ನೊಬ್ಬ ಮಿತ್ರನ ಅಂಗಡಿಗೆ
ಸಾಮಾನು ಕೊಳ್ಳಲು ಹೋದಾಗಲೂ ಇಷ್ಟು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ, ಇಷ್ಟು ಲೆಖ್ಯಾಚಾರವಾಗಿ ಮಾತಾಡಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕುಂತಿ
ಮಾತ್ರ ಕರ್ಣನ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ತಾಯ್ತನವೆಂಬ ನಗದು ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು “ಸರಳಿನ ಭಿಕ್ಷೆ”ಯನ್ನು
ಕೊಂಡುಕೊಂಡೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಳು!

೯

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಥಮಾರ್ಧ ಕೊನೆಗಂಡಿತು. ಕೌರವ ಪಕ್ಷದ ‘ಅನ್ಯಾಯ, ಅಧರ್ಮ’ಗಳೂ ಪಾಂಡವ ಪಕ್ಷದ
‘ನ್ಯಾಯ ಧರ್ಮ’ಗಳೂ ಮುಕ್ತಾಯವಾದುವು. ಶಾಂತಿದೇವತೆಗೆ ಸಮರನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ನಿವೇದಿಸಲು
ರಕ್ತರಣಮಹೋತ್ಸವ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಂಡವರ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಿದನು; ಆತನ ಸೈನ್ಯ ಕೌರವರ
ಕಡೆಗಾಯಿತು. ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ ಪಾಂಡವರಿಗಾಯಿತು; ದೇಹಬಲ ಕೌರವರಿಗಾಯಿತು. ಭೀಷ್ಮನು ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿ
ರಣನಾಟಕಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದನು. ಯುದ್ಧಮಾಡಿ, ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಕಡೆಗೆ ತನ್ನ ಮರಣದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ
ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಸರಳ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟನು. ತರುವಾಯ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಸೇನಾ ನಾಯಕರಾದರು.
ಅವರೂ ಕೃಷ್ಣನ ಕೈತವಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾದರು.

ಭೀಷ್ಮನು ಮಡಿದುದೆ ಕೌರವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದು ಆಘಾತವಾಗಿತ್ತು. ದ್ರೋಣರ ಮರಣ ಸಿಡಿಲೆರಗಿದಂತಾಯ್ತು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೆಯೂ ರವುಕುಳ ಹಬ್ಬಿತು. “ಬೆದರಿತಾಯಾಸ್ಥಾನ. ಧಿಗಿಲೆಂದುದು ಧರಾಧೀಶನ ತಂದೆಯ ಹೃದಯದಲಿ. ಕುದಿದುದಂತಃಕರಣವರಸನ ಕದವು ಕೈಯಲಿ ಕೀಲಿಸಿತು “; ಸಂಜಯನು “ಕಲಿಕರ್ಣನೇಳ್ಳೆಯ ಮಾಡ ಹೇಳೆಂದ.” ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಸಂಜಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಕರ್ಣಂಗಾಯಿತೇ ಕಡೆ? ಸಾಕದನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳು

ಸರಳ ಕೊರತೆಯೋ? ಸಾರಥಿಯ ಮತ್ಸರವೋ? ರಥದ ವಿಘಾತಿಯೋ?
ದುರ್ಧರ ಧನುರ್ಭಂಗವೋ? ಮಹಾಸ್ತ್ರವ್ಯಥೆಯೋ? ರವಿಸುತನ
ಹುರುಳುಗೆಡಿಸಿದರೆಂತು? ರಿಪುರಾಯರಿಗೆ ನಾವ್ ಗೋಚರವೆ? ದುರಿತೋ
ತ್ವರುಷವೈಸಲೆ ನಮ್ಮ ಕೆಡಿಸಿತು? ಶಿವ ಶಿವಾ!..

“ಸಾಕದಂತಿರಲಿ, ಕರ್ಣಾಹವದ ಕರ್ಣಾಮೃತವ ಸುರಿ ಇನ್ನು” ಎಂದನು. ಸುಯೋಧನನು “ಎಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಹರಿದರೆ ವೀರಭಟರಿದ್ದೇನು ಮಾಡುವರು?” ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರಲು;

“ಜೀಯ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ; ಗುರು ಗಾಂಗೇಯರಳಿದೊಡದೇನು? ಕಲಿ ರಾ
ಧೇಯನೇ ವಜ್ರಾಂಗಿಯಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಮೋಹರಕೆ!.
ರಾಯನೀತನ ಪತಿಕರಿಸು. ಚಕ್ರಾಯುಧದ ಚಾತುರ್ಯಕೊಳ್ಳದು,
ಜೀಯ, ಕರ್ಣನ ಕೊಡೆ” ಎಂದುದು ನಿಖಿಳ ಪರಿವಾರ.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕರ್ಣನು ವೀರನಿಗೆ ತಕ್ಕ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ,

ಬೇರೆನಮಗ್ಗಲ್ಲಿಗೆಯೊಲೆಯಕಾರತನವೇ? ರಾಯ, ಮನದಲಿ
ಯೀರಿಸಿದರೇರುವುದು ದೆಸೆ, ಮನಮುರಿಯೆ ಕುಂದುವುದು;
ತೋರಿ ನುಡಿದರೆ ಭೀಷ್ಮಗುರುವನು ಜಾರಿಸಿದ ರಣವೆಮಗೆ ಸದರವೆ?
ದೂರುವವರಾವಲ್ಲವೆಂದನು ಭಾನುನಂದನನು.

ತರುವಾಯ ಕೌರವನು ತನ್ನ ನೆಚ್ಚಿನ ಭಟನಾದ ಕರ್ಣನಿಗೆ ವೀರಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು.

ವಿರಚಿಸಿತು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕೋತ್ಸವರುಷ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯ ಮಳೆಗಳು
ಕರೆದವಮಳದ್ವಿಜರ ಜಯರವ ಮೇಘಘೋಷೆಯಲೆ!
ಗುರುಸುತಾದಿ ಮಹಾವ್ರಥಾನರು ದರುಶನವ ನೀಡಿದರು; ಕರ್ಣನ
ಬಿರುದಿನುಬ್ಬಟಲಹರಿ ಮಸಗಿತು ವಂದಿಜಲಧಿಯಲಿ.
ಅರಳಿತರಸನ ವದನ; ಶಕುನಿಗೆ ಹರುಹ ಮಿಗೆ, ದುಶ್ಯಾಸನುಲಿದು

ಬೃರಿಸೆ, ರೋಮಾವಳಿ ವಿಕರ್ಣಾದಿಗಳ ಮನವರಿಯೆ,
ಗುರುಜ ಕೃಪ ಕೃತವರ್ಮ ಶಲ್ಯಾದ್ಯರಿಗೆ ಸೂಸಕ ಸೊಗಸು ಮಿಗಲಾ
ಯ್ತುರುಳು ಕರ್ಣನ ಪಟ್ಟವಾಯಿತು ನೃಪತಿ ಕೇಳೆಂದ |

ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಕರ್ಣನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಷ್ಟು ನೆಚ್ಚು ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣರಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕುರುಕುಲ ಪಿತಾಮಹನು ಪಾಂಡವರ ಕಲ್ಯಾಣಾಕಾಂಕ್ಷಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನಿರರ್ಶನ ದೊರೆತ್ತಿದ್ದವು. ಆತನ ಮನಸ್ಸು, ಆತನ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ, ಆತನ ಆಶೀರ್ವಾದ ಬಲ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿದ್ದವು. ಆತನ ಮೈ, ಆತನ ಮೈಬಲೆ, ಆತನ ಜೋಳದ ಪಾಳಿಯ ಹಂಗು ಇವು ಮಾತ್ರ ಕೌರವನ ಕಡೆಗಿದ್ದವು. ದ್ರೋಣರು ಕೂಡ ಪಾಂಡವರ ಪರವಾಗಿಯೆ ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯತಮ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದ ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಅಭಿಮಾನವಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಂದ ತನ್ನ ಹರಿಬ ಪೂರಯಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೌರವನಿಗೆ ಸಂಶಯವಿದ್ದೆ ಇತ್ತು. ಅದರಂತೆಯೆ ಆಗಿಯೂ ಆಯಿತು! ಮೊಂಡ ದುಶ್ಯಾಸನನು ತನ್ನ ಮೇಲೆಗಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಕಾದುವನೆಂದು ನಂಬುಗೆ ಇದ್ದರೂ ತಮ್ಮನ ಮೃಗೀಯ ಬಲದಲ್ಲಿ ಕುರುಕುಲ ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ನೆಚ್ಚಿರಲಿಲ್ಲ. ಆತನ ನೆಚ್ಚಿಲ್ಲ ಕರ್ಣನ ಕೆಚ್ಚಿನಲ್ಲಿತ್ತು. ಕರ್ಣನೇ ತನ್ನ ಹಣೆಗಣ್ಣು ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದನು.

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಕರ್ಣಪರ್ವವನ್ನು ಓದಿದರೆ ವಿಲಯಭೈರವನು ಸಿಡಿಲ್‌ಮಿಂಚುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಾಂಡವಗೈಯುತ್ತ ಕೋಲಾಟವಾಡುವ ಚಿತ್ರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಕ್ತಿಯೊಡನೆ ಶಕ್ತಿ ಸಂಘಟಿಸಿ ಮಿಂಚಿನ ಕಿಡಿಯೊಡನೆ ಸಿಡಿನ ಪುಡಿಯನ್ನು ಬೀರಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತೂರಾಡುವ ಕರಾಳ ದೃಶ್ಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ:

ಆ ಕುರುಭೂಮಿಯು ತೋರುವುದು;
ಆ ರಣರಂಗದಲಿ,
ಆ ಸಂಗ್ರಾಮದಲಿ,
ಪಟು ಭಟರಾರ್ಭಟ ಕೇಳುವುದು!
ಮೈ ನವಿರೇಳುವುದು!
ಹೊಳೆಯುವ ಕೈದುಗಳಾಟದಲಿ,
ಕಲಿಗಳ ಕದನದ ಕೂಟದಲಿ,
ತಾಗುವ ಗದೆಗಳ ಸಂಘಟ್ಟಣೆಯಲಿ,
ರಥಚಕ್ರದ್ವನಿ ಚೀತ್ಕಾರದಲಿ,
ಸಾಯ್ವರ ಶಾಪದಲಿ,
ಬೀಳ್ಕರ ತಾಪದಲಿ,
ನಸು ಸೋತಿರುವರ ಕೋಪದಲಿ,
ನೆರೆ ಗೆದ್ದಿಹರಾಟೋಪದಲಿ,

ನುಗ್ಗುವ ಸೈನ್ಯದ ಹಾಹಾರವದಲಿ,
ಕೆನೆಯುವ ಹಯಗಳ ಹೇಷಾರವದಲಿ,
ಕಿವಿ ಬಿರಿಯುವುದು!
ಎದೆ ಮುರಿಯುವುದು!

ವೀರ ರವಿಸುತನ ಸೇನಾಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ದಿನದ ಭೈರವ ಸಮರ ಮುಗಿಯಿತು. ಅ ದಿನ ಪಾಂಡವರ ಕೈ ಮೇಲಾಯಿತು. “ತಿಮಿರದ ತಾಯವನೆ ತಾನೆಂಬವೋಲ್ ನಿರ್ದಾಯದಲಿ ನುಂಗಿದುದು ಕತ್ತಲೆ ನಿಮಿಷದಲಿ ಜಗವ!” ಎರಡು ಪಕ್ಷದವರೂ “ಬಹು ವಿಧದ ವಾದ್ಯವಿಡಾಯಿ ಮಿಗೆ ನಲವಿಂದ ಹೊಕ್ಕರು ಪಾಳೆಯಂಗಳನು!” ತರುವಾಯ ಇರುಳೊಲಗೆ ನೆರೆಯಿತು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ “ಇಂದಿನಾಹವದೊಳಗೆ ಕುಂತೀನಂದನರ ಬೊಬ್ಬಾಟ ಬಲುಹಾಯ್ತೆಂದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮಾತು ತೆಗೆದನು ಕೌರವರ ರಾಯ! “

ಬಲುಹಲೇ! ಬಳಿಕೇನು? ಹಗೆಯಗ್ಗಲಿಕೆ ಮೆರೆಯದೆ? ಮುರವಿರೋಧಿಯ
ಬಲುಹ ನೋಡಾ ಪಾರ್ಥನೆಂಬವನಾವ ಮಾನಿಸನು?
ಬಲುಹ ಸಾರಧಿಯಿಂದ! ರಿಪುಗಳ ಗೆಲುವು ಸಾರಧಿಯಿಂದ! ಸಾರಧಿ
ಯೋಲಿದಡೆನಗಹುದೆಂದು ಕರ್ಣನು ಕೌರವನೊಳೆಂದ!

ತರುವಾಯ ಕೌರವೇಶ್ವರನು ಕರ್ಣನ ಅಭಿಲಾಷೆಯಂತೆ ಶಲ್ಯನನ್ನು ಸಾರಧಿಯಾಗಲು ಬೇಡುವನು, “ಮಾವ,
ಸಾರಧಿಯಾಗಿ ಕರ್ಣನ ನೀವು ಕೊಂಡಾಡಿದಡೆ ಫಲಗುಣನಾವ ಪಾಡು?” ಎನಲು ಶಲ್ಯನು ಕೋಪದಿಂದಲೂ
ಪರಿಹಾಸ್ಯದಿಂದಲೂ

“ಋಳನೆಂಬೆನೆ? ನೀನು ನಿಪುಣನು. ಬಾಲನೆಂಬೆನೆ? ಸಕಲ ಪ್ರೌಢಿಕೆ!
ಮೇಲೆ ಫಲಿತದ ಬಿಡು ಬಿಟ್ಟಿದೆ; ಹಾ ಮಹಾದೇವ!
ಹೇಳು, ಹೇಳಿನ್ನೊಮ್ಮೆ! ನುಡಿ, ನುಡಿ! ಕೇಳುವೆನು ಕಿವಿಯಾರ! ಕರ್ಣನ
ಕಾಳೆಗೆ ನಾವ್ ಸಾರಧಿಗಳೇ? ಶಿವಾ ಶಿವಾ!” ಎಂದ.

ಕ್ಷತ್ರಿಯವಂಶಜನೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಬೀತುಹೋದ ಶಲ್ಯನಿಗೆ ಸೂತಪುತ್ರನಾದ ಕರ್ಣನಲ್ಲಿ ತೇರೆಸಗುವುದು
ಅವಮಾನಕರವಾಗಿ ತೋರಿದುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ! ಆದರೆ, ಕೌರವನು ಹರನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಾರಧಿಯಾದ ಕಥೆಯನ್ನೂ,
ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸಾರಧಿಯಾಗಿರುವ ಕಥೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಮಾವನನ್ನು ಒಡಂಬಡಿಸುವನು. ಶಲ್ಯನು ಒಲ್ಲದ
ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕರ್ಣನಿಗೆ ಸಾರಧಿಯಾಗಲು ಒಪ್ಪುವನು. ಆದರೆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಾದ್ರೇಶನು ಕೀಳ್ಚಗೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿ,
ವೀರರಿಗೆ ತಗದ ಮಚ್ಚರದಿಂದ ಅಂಗನೃಪಾಲನನ್ನು ಬೈದು ಕೌರವನು ಮೇಲ್ಮೈಯನ್ನೆ ಕೀಳು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ!

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ದುರಂತ ಕರ್ಣ [೧೦ – ೧೨]

೧೦

ಮಾದ್ರೇಶನನ್ನು ಸಾರಥಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅತಿರಥ ಭಯಂಕರ ಭಾನುಸುತನು ಆಹವಕ್ಕೆ ಹೊರಹೊರಟನು. ಅಂದಿನ ಸಂಗರದಲ್ಲಿ ಜಯಮರಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲೆಬೇಕೆಂದು ಆತನು ದೃಢನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಸೇನಾಪತಿಯ ಇಕ್ಕೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ರಣಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತರಾದ ಸೈನಿಕರು ಬಹು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಹೊರಟರು.

ಇಕ್ಕೆಲದ ರಾವುತರ ತೇರಿನ ತೆಕ್ಕೆಗಳ ಗಜಘಟೆಯ ಕಾಲಾ
ಳಕ್ಕೆಜದ ನಿನ್ನಾಳದೊಳಗಿನ ಲಗ್ಗೆ ತಂಬಟದ,
ಉಕ್ಕಿ ಚಲಿಸಿದುದಭಿಯನೆ ಸಾಲಿಕ್ಕಿ ನಡೆದುದು ಸೇನೆ, ರಾಯನ
ಉಕ್ಕಿನವಸರದಾನೆ ನಿಜಪಾಳೆಯವ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ!

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಆ ದಿನ ಕರ್ಣನಿಗಾಗುವ 'ಅಮಂಗಳ'ವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕೆಲವು ಉತ್ಪಾತಗಳು ತೋರಿದುವು. ನರಿ ಒದರಿದುವು; ಮುಗ್ಗಿದುವು ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಅತ್ತುವು. ಬಿರುಗಾಳಿ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಕೆದರಿ ಬೀಸಿತು. ಮಹಾಸೈನ್ಯ ಆ ಅಮಂಗಳ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಬೆರಗಾಯಿತು. ಬಿದಿಯನ್ನು ಮೂದಲಿಸಿ ಕೆರಳಿಸಲು ಹೊರಟ ಕರ್ಣನು ಆ ಉತ್ಪಾತಗಳನ್ನು ತೃಣವೆಂದೆಣಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಲು ಅವರೆದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚಿನ ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಲು,

ರಣ ಮನೋರಾಗದಲಿ ದಳಸಂದಣಿಯ ನಿಲಿಸದನ್, ಅತಿರಥರ ಲಾ
ವಣಿಗಗೊಂಡನು; ಕರ್ಣ ಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಕೈಮುಗಿದು,

ವೀರಭಾಷಣ ಮಾಡಿದನು

ನೊಂದವರು ನಿಲಿ; ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಕೆ ಹಿಂದೆಗೆದವರು ಮರಳಿ; ಮನೆಗಳ
ಮುಂದಣಾಸೆಯ ಹೇವ ಮಾರಿಗಳಿಗೆದೆ ಮಾನವಮಿ!
ನಿಂದಡೊಳ್ಳಿತು ನೃಪನ ದೆಸೆಯಲಿ; ಕಂದುಕಳೆಯುಳ್ಳವರು ಕಾಳೆಗ
ವಿಂದು ಬೀಳ್ಕೊಂಬುವುದು. ನಿಮಗೆಯು ಭೀತಿ ಬೇಡಂದ.

ಓಡಿ ವಾಚಿಸುವವರು ನಿಲಿ; ರಣಖೇಡರೀಗಳೆ ಹೊಗಿ; ಮನವ
ಲ್ಲಾಡಿ ಮರುಗುವರೇಳಿ! ಮರಣದಲಾವ ಫಲಸಿದ್ಧಿ?

ಕೂಡಗಲಕರು ನಿಲ್ಲಿ; ಇಹಪರಗೇಡಿಗಳು ಹೆರಸಾರಿ! ಗುಣದಲಿ
ಬೇಡಿಕೊಂಬೆನು, ಖಾತಿಗೊಳ್ಳೆನು! ಮರಳಿ! ಸಾಕೆಂದ.

ಸಂದ ಸುಭಟರು ಬನ್ನಿ! ಸ್ವರ್ಗದ ಬಂದಿಕಾರರು ಬನ್ನಿ! ಮನದಿಂ
ಮುಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯ ತವಕಿಗರು ಬಹುದೆಮ್ಮ ಸಂಗಾತ!
ನೊಂದಡುಬ್ಬುವರಿತ್ತ ಬನ್ನಿ! ಪುರಂದರನ ಸಮಗದ್ದುಗೆಯ ಮನ
ಸಂದವರು ಹೋಗಿ ರಣವನೆಂದನು ಕರ್ಣ ಕೈಮುಗಿದು!.. ...

ಕೇಳಿರೈ ಪರಿವಾರ, ಇಂದಿನ ಕಾಳೆಗವಲೇ ನಮಗೆ ಭೀಷ್ಮನ
ಕೋಲಗುರುವಿನ ಹರಿಬವನು ಮನವಾರೆ ಹೋಯ್ತಿನಲು,
ಸೋಲವೋ? ಕುರುಪತಿಯ ಭಾಗ್ಯದ ಕಾಲವೋ? ಹರಿ ಬಲ್ಲ! ಎನ್ನಯ
ತೊಳ ಬಲುಹನು ಹಗೆಗೆ ತೋರುವೆನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ!

ಆವ ತೋರಿಸಲಾವನರ್ಜುನದೇವನದು ರಿಪುಬಲದೊಳಾತಂ
ಗೀವೆನೀ ಪದಕವನು ಖಡೆಯುವ ವಜ್ರಮಾಣಿಕದ!
ಆವನಾ ಫಲುಗುಣನ ತೇರಿನ ರಾವದೇ ಎಂದವಗೆ ಇದೆ ಮು
ಕ್ತಾವಳಿಯಲಂಕಾರವೆಂದನು ಕರ್ಣ ನಿಜಬಲಕೆ...

ನರನ ಶರಹತಿಗೆನ್ನ ತನು ಜಜ್ಜರಿತವಾಗಲಿ, ಎನ್ನ ಕಣೆಯಲಿ
ಬಿರಿಯಲಾತನ ದೇಹ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಯುದ್ಧದಲಿ!
ಕರುಳು ಕರುಳಲಿ ತೊಡಕಿ, ನೊರೆ ನೆತ್ತರಲಿ ನೆತ್ತರುಗೂಡಿ, ಕಡಿಕಡಿ
ವೆರೆಸಿ ಮಿಗೆ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಕಾದುವೆನಿಂದು ಹಗೆಯೊಡನೆ.

ಸರಳು ಸರಳಿಂಗೊಮ್ಮೆ ರೋಮಾಂಕುರದ ಗುಡಿಯಲಿ ರಕ್ತಜಲದಲಿ
ಕರುಳ ಹೂಮಾಲೆಯಲಿ ವೀರರಣಾಭೀಷೇಕವನು
ಧರಿಸಿದರೆ ಪ್ರತಿಗಾಯಗಾಯದ ಧುರಧುರಕೆ ಮೈಹೆಚ್ಚಿ ಮನದು
ಬ್ಬರದಲಿರಿದಾಡಿದರೆ ದಿಟ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾವೆಂದ.

ಅವನ ಮುಂದಲೆ ತನ್ನ ಕೈಯಲಿ! ಅವನ ಕೈಯಲಿ ತನ್ನ ಮುಂದಲೆ!
ಅವನ ಗಾಯನ ತನ್ನದೇಹದ ಗಾಯ ಚುಂಬಿಸುತೆ
ಅವನ ಖಡುಗಕೆ ತನ್ನ ಮೈ, ತಾ ತಿವಿದ ಖಡುಗಕ್ಕವನ ಮೈ, ಲವ
ಲವಿಸಿದಡಿಮೇಲಾಗಿ ಹೊರಳ್ಳಡೆ ಧನ್ಯ ತಾನೆಂದ !...

ಹಾಯ್ ಕರುಳಿನ ಮೆದುಳ ಜೋರಿನ ತೊಯ್ ರಕ್ತಾಂಬರದಲಾನಿರ
ಲೈದೆ ಕುರುಪತಿ ಬಂದು ಕಂಡೆ ಧನ್ಯತಾನೆಂದ !

ಸೈನಿಕರು ಮಿಂಚಿನ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದರು. ಮೊಳಗಿದುವು ನಿಸ್ಸಾಳ ಕೋಟಿ. ಮಹಾಸೈನ್ಯ ದಾಳಿಟ್ಟಿತು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ
ಸಂಗಾಮರಂಗಕ್ಕೆ!

ಸಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದ ಶಲ್ಯನು ಕರ್ಣನ ವೀರ ವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕರುಬಿದನು. ಹೀಯಾಳಿಸತೊಡಗಿದನು. “ಮಾವ,
ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಕರ್ಣನ ನೀವು ಕೊಂಡಾಡಿದೆ ಫಲುಗುಣನಾವ ಪಾಡು?” ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕೌರವನ ಮಾತುಗಳನ್ನು
ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ವೀರನನ್ನು ಬೀಳುಗಳೆಯತೊಡಗಿದನು. ರಿಪುಗಳನ್ನು ಹೊಗಳತೊಡಗಿದನು. ಮಹಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ
ತೊಡಗುವಾತಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ಕೊಡುವುದು ಸುಸಂಸ್ಕೃತರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಆತನನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದು, ಆತನ
ಅಪಜಯ ಮೃತ್ಯುಗಳನ್ನು ಸಾರುವುದು ಕುಸಂಸ್ಕೃತರ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು? ಧರ್ಮವೋ ಅಧರ್ಮವೋ,
ಕೌರವಸ್ವಾಮಿ ಒಂದು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿರಲು ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೆರವಾಗುವುದು ವೀರರ ಕೆಲಸ.

ಹೇಳುವುದಕವರಲ್ಲ,
ಕೇಳುವುದಕವರಲ್ಲ,
ಮಾಡಿ ಮಡಿವುದಕವರು!

ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭೀಷ್ಮ, ಕೃಪ, ಆಶ್ವತ್ಥಾಮ, ಶಲ್ಯ ಇವರುಗಳು ಸದಾ ಅರಮನೆಯೆಂದಲ್ಲ, ಯುದ್ಧರಂಗವೆಂದಲ್ಲ,
ಉದ್ಯಾನವೆಂದಲ್ಲ, ಆಸ್ಥಾನವೆಂದಲ್ಲ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕೌರವನಿಗೆ ಪುಕ್ಕಟೆಯಾಗಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು: ಅದರಂತೆಯೆ
ಕರ್ಣನನ್ನು ಜರೆದಾಡಿದರು.

ಕೇಳುತಿರ್ದನು ಕರ್ಣನೀತನ ಬೀಳುವಚನವನಧಿಕ ರೋಷ
ಜ್ವಾಲೆ ಝಳಪಿಸಿ ಕಡಿದನೌಡನು; ತೂಗಿದನು ಶಿರವ !....

ಈಸು ನೀನರ್ಜುನನ ಪಕ್ಷಾವೇಶಿಯೇ ಶಿವಶಿವ ಮಹಾದೇ
ವೇಸುನಂಬಿಹನೋ ಸುಯೋಧನನೇನ ಮಾಡುವನೋ?
ಸೀಸವೇ ರವಿಕಾಂತವಾಗಿ ದಿನೇಶನನು ಕೆಣಕಿದವೊಲೀಗವ
ನೀಶನೀತನ ನಂಬಿ ಕೆಟ್ಟನು ಕೆಟ್ಟನಕಟೆಂದ....

ರೂಢಿಯೋಲೆಯ ಕಾರನ್ ಅರ್ಜುನನ್, ಆಡಿ ಪತೀಕರಿಸುವನು ನೀನ್, ಇದ
ನೋಡಿ ಸಂತಸಬಡುವರಿಬ್ಬರು ಕೃಪನು ಗುರುಸುತರು.

ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು ಗಡ! ಕೃತ
ಗೇಡಿಗುಚಿತವನೇನ ಮಾಡುವೆನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ!

ಹಗೆಯನೇ ಕೊಂಡಾಡಿ, ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಬೆಗಡು ಬೆರಸಿ, ತದೀಯ ಸುಭಟರ
ನಗಡು ಮಾಡಿ, ನಿಜಾಪ್ತಬಲ ನಿಸ್ತೇಜರೆಂದೆನಿಸಿ,
ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾದರೈವರು ವಿಗಡರ್, ಅದರೊಳಗಿಬ್ಬರಳಿದರು,
ಹಗೆಗಳುದಿರಿ ಮೂವರೆಂದನು ಭಾನುಸುತ ಮುಳಿದು.

ಕಡೆಗೆ ಶಲ್ಯನು ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡು ವಾಘೆಯನ್ನು ಬಿಸುಟು ಸ್ಯಂದನವನುಳಿಯಲು 'ಭಂಡ, ಫಡ ಹೋಗೆನುತ ಕಡುಗವ
ಜಡಿದು ನುಡಿದನು ಭಾನುಸುತ ಮುಳಿದು!'

ಒಡೆದು ತಲೆಯನು ನಿನ್ನ ರಕುತವ ಕುಡಿಸುವೆನು ಕೂರಸಿಗೆ! ಪವನಜ
ನೊಡಲ ನೆತ್ತರು ತುಂಬುವೆನು ಪಾರ್ಥನ ಕಪಾಲದಲಿ!
ಮಿಡುಕಬಾರದಲೇ! ಸುಯೋಧನ ತೊಡಗಿದಗ್ಗದ ರಾಜಕಾರ್ಯವು
ಕೆಡುವುದೆಂದೇ ನಿನ್ನನುಳುಹಿದೆನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ!

ತರುವಾಯ ಕೌರವ ಮಹೀಪಾಲನು ಕರ್ಣಶಲ್ಯರ ಕಿತ್ತಾಟದ ಗಲಭೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಸಂತೈಸಿ, ಶಲ್ಯನನ್ನು
ಮರಳಿ ತೇರೆಸಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ರವಿಸುತನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬಯಕೆಯಂತೆ, ಶಲ್ಯನ ಕೋಪವನ್ನು ಶಮನ
ಮಾಡಲು ಅವನ ಕಾಲಿಗೆಬೀಳಬೇಕಾಯಿತು. ವೀರಕರ್ಣನು ನೂರು ಜನ ಶಲ್ಯರನ್ನು ಮಿರಿದ ಮಹಾತ್ಮನು. ಆತನು
ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನೀಚನ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಮಿತ್ರ-ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಮಂಗಳವಾಗುವುದಾದರೆ, ಏತಕ್ಕೆ ಹಾಗೆ
ಮಾದಬಾರದೆಂದು ಬಗೆದು ಕುಸಂಸ್ಕೃತನ ಅಡಿಗೂ ಎರಗಿಬಿಟ್ಟನು. ಮರಳಿ ಸಮರಯಾತ್ರೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು.

ಕಡೆಹದಂಬುಧಿಯಂತೆ ವಾದ್ಯದ ಗಡಣ ಮೆರೆದುದು! ವಿಳಯ ಸಮಯದ
ಸಿಡಿಲವೊಲು ಸೂಳ್ಯಸಿದವು ನಿನ್ನಾಳ ಕೋಟಿಗಳು!

ಆ ದಿನದ ರಣಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ವಾಯುಸುತನು ಕರ್ಣನಂದನನನ್ನು ಕೊಂದನು. ಕರ್ಣನು ಧರ್ಮರಾಯನನ್ನು ಜಯಿಸಿ
“ಕೊಲುವಡವ್ವೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಭಾಷೆಗೆ ಅಳುಕಿದೆನು; ನೀ ಹೋಗು!” ಎಂದು ಕೆಡೆನುಡಿದು ಕಳುಹಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಭೀಮನಿಂದ
ಕೌರವಾನಿಜರು ಮಡಿದರು. ಯುದ್ಧದ ಮಧ್ಯೆ ಕೌರವರಾಯನು ರಿಪುಗಳ ತೆಕ್ಕೆಯಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಕರ್ಣನು
ಮೊಹರದ ನಡುವೆ ನುಗ್ಗಿ ಆತನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನು. “ಭೂತನಾಥನ ಭಾಳನಯನೋದ್ಧೂತ ಧೂಮ ಧ್ವಜದ
ಶಿಖಸಂಘಾತವಿದೆಯೆನೆ ಕೆದರಿದನು ಮಾರ್ಗಣ ಮಹೋದಧಿಯ!” ಕರ್ಣನು ಆ ದಿನ ತೋರಿದ ರಣಭಯಂಕರತೆಯನ್ನು
ಕಂಡು ಸಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದ ಶಲ್ಯನೂ ಕೂಡ “ಕರ್ಣ, ನಾವಿಂದರಿದೆವೈ, ದಿಟ, ನಿನ್ನನೋಲೆಯಕಾರ ನೆಂಬುದನು.

ಇರಿತವಿದಕಾರಿದಿಹರು? ನಿನ್ನರವಣೆಯನಾರಾನುವರು? ಮತ್ಸರವ ಬಿಟ್ಟೆನ್. ಫೂತು ರವಿಸುತ!" ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದನು.

೧೧

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ನಿರ್ಮಿತ ದುರಂತ ಕರ್ಣನ ಜೀವನ ನಾಟಕದ ಕಡೆಯ ಅಂಕದ ಕೊನೆಯ ದೃಶ್ಯ ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕವಾಗಿದೆ; ರುದ್ರರಸಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಆ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳ ತಾಯಿಯ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ವಿಚಿತ್ರ ಘಟನಾ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ವೈರಿಗಳಾಗಿ ಸಂಘಟ್ಟಿಸುವ ವಿಧಿವಿನೋದಕ್ರೂರಲೀಲೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಅಲ್ಲಿ ದ್ವಾಪರಯುಗದ ವೀರಾಗ್ರಣಿಗಳಿಬ್ಬರ ದರ್ಶನೀಯ ಭೀಷಣ ಸಮರ ಕೌಶಲವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುತ್ತೇವೆ. ಧರ್ಮದ ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅಧರ್ಮದ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಭಗವಂತನ 'ಅಧರ್ಮ' ಮಾರ್ಗವಲಂಬಿಯಾದ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಇದಿರುಗೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ.

ಅರಸ ಕೇಳೈ, ಧೂರ್ಜಟಿಯ ಡಾವರದ ಡಮರಧ್ವನಿಯೊ? ವಿಲಯದ
ಬರಸಿಡಿಲ ಬೊಬ್ಬಾಟವೋ? ಕಲ್ಪಾಂತಸಾಗರದ
ತೆರೆಗಳಬ್ಬರವೋ? ಧನಂಜಯ ಕರದಲಿಹ ಗಾಂಡೀವ ಮೌವೀರ್
ಸ್ಫುರಿತ ಕಳವಳ ಕೋದುದಬುಜಭವಾಂಡ ಮಂಡಲವ!....

ಅರಸ ಕೇಳಾದರೆ ಮಹಾ ವಿಸ್ತರವನಾ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ರಥ
ಸರಿಸದಲಿ ಚಾಚಿದುವು; ನೋಟಕರಾದುದುಭಯ ಬಲ!
ಹರಿ ವಿರಿಂಚಿ ಸುರೇಂದ್ರ ದಿಕ್ಪಾಲರು ಚತುರ್ದಶ ಮನುಗಳದಿ
ತ್ಯರು ಭುಜಂಗಮ ವಿಶ್ವವಸುಗಳು ನೆರೆದುದಭ್ರದಲಿ!

ನಾರಣವ್ವನು ತನಗೆ ಸಹಜಸುಲಭವಾದ ವೀರಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಾಯಿತುಂಬ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಆತನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ನುಡಿಗಳ ಬಡತನವನ್ನು ಮನಗಂಡು "ಅರಸ ಹೇಳುವುದೇನು?" "ಏನು ಹೇಳಲಿ?" "ಬಣ್ಣಿಸಲಳವೆ?" ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಯುದ್ಧ ಮಧ್ಯೆ ಕರ್ಣನ ಸರಳಸಾರದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಜೋಡು ಬಿರಿಯಿತು. ವಜ್ರಾಂಗಿಯಾದ ಹನುಮಂತನ ದೇಹವೂ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕಬಳಿಸಿತು. ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿಯ ಕುದುರೆ ಗದಗದಿಸಿದುವು.

ಮೊದಲಲೇ ಭೀಷ್ಮನ ಶರವ್ರಾತದಲೆ ನೊಂದುದು. ಬಳಿಕ ಕರ್ಣನ
ಕದನದಲಿ! ತಪ್ಪಲ್ಲ ತಪ್ಪಲ್ಲೆನುತ ಮುರವೈರಿ
ಗದಗದಿಸುವಶ್ವವನು ಬೋಳೈಸಿದನು. ಹನುಮನ ನೋಡಿ ತಲೆದೂ
ಗಿದನು ಮಂದಸ್ಥಿತ ಮಧುರ ಮುಖಕಮಲನೊಲವಿನಲಿ!

ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಹೆಚ್ಚು ಯಾರು ಕಡಿಮೆ ಎಂಬುದು ಯಾರಿಗೂ ಬಗೆಹರಿಯುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕವಿ “ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಫಡ ಹುಬ್ಬನಿಕ್ಕುವಳೊಬ್ಬಳೇ ಜಯವನಿತೆ!” ಎಂದು ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ. ವೀರರ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕೆ ಮಿತ್ರ ಪಕ್ಷದವರ ಮಾತುಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಅವರಿವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಹೊಗಳುವ ತೆಗಳುವ ಕಬ್ಬಿಗನ ಮಾತು ಕೂಡ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶತ್ರು ಪಕ್ಷದವರ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಬಹಳ ಬೆಲೆಯಿದೆ. ಕರ್ಣನ ಸರಳಿನ ಹತಿಗೆ ಪಾರ್ಥನ ತೇರು ತಿರನೆ ತಿರುಗಿ ಬಿಲ್ಲಂತರಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಲು ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಅಸುರಾರಿ ಬೆರಗಾಗಿ

ಅರರೆ! ಧಣು ಧಣು! ಭಾಪು ಮರುರೇ! ಸರಿಯ ಕಾಣೆನು ಬಾರೆನುತ ವಿ
ಸ್ತರಿಸಿ ದಾನವವೈರಿ ಕರ್ಣನ ಹೊಗಳಿದನು!

ಸಾರಥಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಹೊಗಳಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅರ್ಜುನನು ಖತಿಗೊಂಡು “ಹೂಳಿದ ಹಿಳುಕನೀಡಾಡಿದನು” “ಒಲವರವು ಹಿರಿದೆಂದುವಾ ಮುನ್ನಲೆ ಮುರಾಂತಕ ಬಲ್ಲೆನಾದಡೆ ಕಲಹವನು ಕೈಕೊಳ್ಳೆ ನೀವೆನುತಿಳುಹಿದನು ಧನುವ !” ಅರ್ಜುನನ ಸರಳೇಟಿಗೆ ಕರ್ಣನ ರಥ ಒಂದು ಯೋಜನದವರೆಗೆ ತೆರಳಿತ್ತು. ಕರ್ಣನ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ತನ್ನ ತೇರು ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಿಲ್ಲಂತರಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿತು. ಹೀಗಿರಲು ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳದೆ ಕರ್ಣನನ್ನೇಕೆ ಹೊಗಳಬೇಕು? ಎಂದು ಪಾರ್ಥನು ಬೆಸಗೊಳ್ಳಲು ‘ನುಡಿದನಸುರಾರಾತಿ ಉಚಿತದಲಿ’:

ಆಳುತನದಲಿ ವೀರಕರ್ಣನ ಹೋಲುವರ ನಾ ಕಾಣೆನೈ! ಸುರ
ಪಾಲಕರು ತಾವಾನಬಹುದೇ ಕರ್ಣನುರವಣೆಯ?...
ಬಸುರೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕೋಟಿಯ ಮುಸುಕಿಕೊಂಡಿಹೆ! ತಾ ಸಹಿತ ಮೇ
ಲೆನೆವ ಸಿಂಧದ ಹನುಮಸಹಿತೀ ದಿವ್ಯಧನು ಸಹಿತ
ಎಸುಗೆಯಲಿ ತೊಲಗಿಸಿದವನ ಸಾಹಸವು ಹಿರಿದೋ? ಹುಲುರಥವನೆ
ಬ್ಬಿಸಿದವನ ಸಾಹಸ ಹಿರಿದೊ ಹೇಳೆಂದನಸುರಾರಿ!

ಆ ದಿನ ಕರ್ಣನಾಟೋಪವನ್ನು ಕಂಡು ಭೀಮ ಮೊದಲಾದ ಪಡಿಬಲದವರೂ “ಬಲುಹು ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣರಿಂದಗ್ಗಳವಲಾ ಕರ್ಣಂಗೆ!” ಎಂದು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೊಗಳಿದರು. ರವಿಸುತನ ಮಾರ್ಗಣಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಪಾರ್ಥನು ಮೈಮರೆಯಲು “ವಿಷಮ ರಣ ನರಸಿಂಹ ಜಾಗೆಂದುದು ಭಟಸ್ತೋಮ!” “ಸೇನಾಜಾಲವನು ಬೇಳಿದನು ಕೂರಂಬುಗಳ ತಂಡದಲಿ! “

ನರನ ಬಿಗಿದುದು ಮೂರ್ಛೆ! ಭೀಮನ ಹರಣ ಕೊರಳಲಿ ಮಿಡುಕುತಿದೆ; ಮುರ
ಹರನುಸುರವೈಹಾಳಿಯದೆ ಮೂಗಿನಲಿ ಮೋಹರಿಸಿ!
ಬಿರುದ ಸಾತ್ಯಕಿ ನಕುಲ ಸಹದೇವರಿಗದಾವುದು ಹದನು? ಬಲು ಧರ
ಧುರವ ನೋಡಿದರೆ ನೀವು ಯೆಂದನು ನಗುತ ಕರುರಾಯ!
ಕೂಡೆ ಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕಿ ತಂದೆಗಳೋಡುತಿದೆ! ಸರಳಿಂಗೆ ತಮ್ಮನ

ನೀಡಿ ತೋರಿಸಿ ಜಾರುತಿದೆಯೆಂದಿರಾದವರು!
ಓಡುತಿದೆ ಯಾಳೊಡೆಯನನು ಬಿಸುಟೋಡಿ ತಾಯಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಗದೆ
ಕೂಡಿ ಮುಮ್ಮುಳಿ ಮುಸುಕುತಿದೆ ಗುರುಸೂನು ನೋಡೆಂದ!...
ಸುರನದೀಜ ದ್ರೋಣರೀಪರಿ ಪರಮ ಶೌರ್ಯದಲೊದಗಿದರೆ? ನಿ
ಷ್ಕರದ ನುಡಿಯೆನ್ನದಿರು! ಕಂಡುದನಾಡಬೇಕೆಂದ!...
ಒಂದು ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಲಿ ಕೌರವವೃಂದವನು ನೋಡುವಳು; ಕೈಯೊಡ
ನೊಂದು ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಲಿ ಮಾತಾಡಿಸುವಳರಿಬಲವ!
ಸೊಗಸು ಬೇರೊಬ್ಬನಲಿ, ನೇಹದ ತಗಹು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲಿ! ಸತಿಯರ
ವಿಗಡತನಕಿದು ಸಹಜ! ಜಯವಧು ಜಾರ ನೋಡೆಂದ!

ಮಿತ್ರನ ಸಮರ ಸಾಹಸವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೌರವೇಶ್ವರನು ಹಿರಿಹಿರಿ ಹಿಗ್ಗಿದನು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂಗ್ರಾಮ
ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದುಕೊಂಡಿರಬಹುದು.

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಲೇಖನಿ ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದಿತು! ಭಯಂಕರ ರಣರಂಗದ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ರುದ್ರತರ ಅದ್ಭುತ
ಸನ್ನಿವೇಶ! ವೀರ ಕರ್ಣನ ಫನಿಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗದ ಸಮಾರಂಭ ಸಂಭ್ರಮ!

ಮೀರಿತುರಿ ಸುಯ್ಯಿನಲಿ, ಕಂಗಳು ಹೇರಿದುವು ಕಡುಗಂಪನೊಗಡಿಸಿ
ಕಾರಿದುವು ರೋಮಾಳಿ ರೋಷಸ್ವೇದಬಿಂದುಗಳ!
ಕೌರಿದಲು ಕುಡಿಮೀಸೆ ಕಾದುದು ಮೋರೆ, ಬದ್ಧಭುಕುಟಿಯಲಿ ಹುರಿ
ಯೇರಿತಧಿಕ ಕ್ರೋಧ ತಾಮಸ ನಿನ್ನ ದಳಪತಿಯ !

“ಉಗಿದನುರಗಾಸ್ತ್ರವನು!” “ಹೊಗೆಯ ಹೊದರಿನ ಹೊರಳಿ ಹಬ್ಬಿತು ಕೂಡೆ ಕಿಡಿಯಿಡುತ! “

ಉಗಿಯೆ ಜಗ ಕಂಪಿಸಿತು; ತಾರೆಯನೊಗಡಿಸಿತು ನಭ; ಜಲಧಿ ರತುನಾ
ಳಿಗಳನೋಕರಿಸಿತು; ಕುಲಾದ್ರಿಗಳೊಲೆದುವೆಡಬಲಕೆ!
ದಿಗಿಭತತಿ ನಡನಡುಗೆ, ಕಮರನು ಬೆಗಡುಗೊಂಡೋಡಿದನು. ನಭದಲಿ
ಭುಗಿಲಿಡುತ ಫನಿಬಾಣ ಹೆದರಿಸಿತಖಿಲ ಲೋಕಗಳ!

ಉರಿಯ ಜೀರ್ಕೊಳವೆಗಳವೊಲು ಫೂತ್ಕರಿಸಿದುವು ಫನಿವದನದಲಿ ದ
ಳ್ಳುರಿಯ ಸಿಮಿಸಿಮಿಸಿಮಿ, ತುಷಾರದ ಕಿಡಿಯ ತುಂತುರಿನ
ಹೊರಳಿಗಿಡಿಗಳ ಕರ್ಬೊಗೆಯ ಕಾಹುರದ ಸುಯ್ಯಿನ ಯುಳದ ಗರಳಾ
ಕ್ಷರದ ಜಿಗಿಯಲಿ ಮಾತುದೋರಿತು ಬೆಸೆಸು ಬೆಸೆಸೆನುತ !

ಸಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದ ಶಲ್ಯನು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಕರ್ಣನನ್ನು ಹೊಗಳಿದನು. ಕೌರವನು ತನ್ನ ಗೆಲ್ಲವೆ ದಿಟವೆಂದು ಹಿಗ್ಗಿದನು. ಕರ್ಣನು ಅರ್ಜುನನ ಕೊರಳಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಗುರಿಯಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಶಲ್ಯನು

ಕೊರಳಿಗೊಡ್ಡಿದೆ. ಹೊಳ್ಳುವಾರಿದು ಸರಳು ಮಕುಟವ ತಾಗುವುದು; ತೆಗೆ ದುರಕೆ ತೊಟ್ಟೊಡೆ ಕೊಯ್ದುದೀಗಳ ಕೊರಳನರ್ಜುನನ. ಮರಳಿ ತೊಡು, ತೊಡು, ಬೇಗ ! ಕೌರವನರಸುತನವುಳಿವುದು ಕಣಾ! ಹೇ ವರಿಸದಿರು! ಹೇಳುವೊಡೆ ಪಂಥವಿದೆಂದನಾ ಶಲ್ಯ!

ಕರ್ಣನು ಸಾರಥಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ, ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಸಾರಥಿಯ ಮಾತನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದಂತೆ. ಕರ್ಣನಿಗೆ ತಾನು ಹಿಡಿದಿದ್ದೇ ಹಟ. ಈ ನ್ಯೂನತೆ ಆತನ ದುರಂತತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಒಂದು ಶರಸಂಧಾನ! ನಾಲಗೆಯೊಂದು! ನಮ್ಮಲಿ ಕುಟಿಲ ವಿದ್ಯೆಯ ನೆಂದು ಕಂಡ್ಯೆ ಶಲ್ಯ ನಾವಡಿಯಿಡುವ ಧರ್ಮದಲಿ?

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶಲ್ಯನ ರಾಜನೀತಿ ಸಮರನೀತಿಗಳನ್ನು ಸಡ್ಡೆಮಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟನು. ಅರ್ಜುನನ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದೂ ಬಿಟ್ಟನು! “ಜೇನುಹುಟ್ಟಿಯ ಬಸಿವ ವಿಷದಲಿ ಬಂದುದುರಗಾಸ್ತ. “ಆ ಬಾಣವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಭೀಮ, ಅರ್ಜುನ, ನಕುಲ, ಸಹದೇವ, ಸಾತ್ಯಕಿ ಮೊದಲಾದವರು ಎಷ್ಟು ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಅನಿತು ಶರವನು ನುಂಗಿ ಮಗುಳೆಚ್ಚನಿತನೊಳಕೊಳುತಾಜ್ಯ ಧಾರೆಗೆ ನೆನೆದ ಹುತವಹನಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು ಮತ್ತೆ ಫಣಿಬಾಣ! ತುರಗತತಿ ಕಳವಳಿಸಿದವು; ಮದಕರಿಯೊದರಿದವು; ಬಸವಳಿದು ರಥ ತುರಗವೆಳೆದವು; ತೇರ್ಗಳುರಿದವು ವಿಷದ ಜಳಹೊಯ್ದು! ಸುರಿವ ಗರಳದ ಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿದ ನರರು ನಂಜೇರಿತು; ಮಹಾದ್ಭುತ ಶರದ ಬಾರಿಯ ವಿಷಕೆ ಕೊಳ್ಳದಿಗೊಂಡುದರಿಸೇನೆ!

‘ಹಾವಿನಿಗ್ಗಿಗೆ ಹವಿಗಳಾದರೆ ಪಾಂಡವರು ಎಂದೊದರಿ ಮರುಗಿತು ಪಾಂಡುಸುತ ಸೇನೆ.’ ‘ನಿಂದರು ಭೀಮಸೇನಾದಿಗಳು ದುಡುಡದಲಿ.’ ‘ಅಪಮೃತ್ಯುವಿದನು ಮುಕುಂದ ತಾನೇ ಬಲ್ಲನೆನುತಿರ್ದುದು ಭಟಸ್ತೋಮ!’ ‘ಆರು ನಿಲಿಸುವರಕಟ ನಿಷ್ಪ್ರತಿಕಾರ ಶರವಿದು?’ ಮಹಾಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರವು ಪಾಂಡವ ಸೇನಾಸಾಗರವನ್ನು ಹೀರಿ ಬತ್ತಿಸಿಬಿಡುವ ಅಗ್ನಿಮುಖಿ ಅಗಸ್ತ್ಯನಂತೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಸರ್ವರೂ ಭಯಗೊಂಡರು. ಸರಳು ಮೇಲುವಾಯ್ದುದು ಕೊರಳ ಸರಿಸಕೆ ಕಲಿ ಧನಂಜಯನ! ಕವಿ ಪಾರ್ಥನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಭರತೆಯಿಂದ ಇದ್ದಾನೆ:

ಹರಿಯ ಹರಹಿನ ವಜ್ರಪಂಜರದರಗಿಳಿಯಲೇ ಪಾರ್ಥನಹಿ ಮಂ
ಜರನ ಮರುಕನ ಕೊಂಬುದೇ ಜನಮೇಜಯ ಕ್ಷಿತಿಪ?
ನಡುಗುತಿರ್ದುದು ಸುರನಿಕರ? ಬೊಬ್ಬಿಡುತಲಿರ್ದುದು ನಮ್ಮವರು; ಬಾ
ಯ್ವಿಡುತಲಿರ್ದುದು ಪಾರ್ಥನಳಿಗೆ ಪಾಂಡುಸುತಸೇನ!
ತಡೆಯದೈದಂಗುಲಕೆ ರಥವನು ನಡಿಸಿ ತುಳಿದನು ನೆಲಕೆ; ಪಾರ್ಥನ
ಮುಡಿಯ ಸರಿಸಕೆ ಬಾಣ ಬಂದುದು ಕೊಲುವ ತವಕದಲಿ!

ಮಾಧವನ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಾಣ 'ಅಣೆದಾದ ಮಕುಟವನು.' ಕೀರೀಟವು ಹಾರಿದರೂ ಕರೀಟಿಗೆ ಬಂದ ಅಮಂಗಳ
ಹೊಳ್ಳವಾರಿದುದು. ಆದರೆ ಆ ಸರ್ಪಬಾಣ

ವಿನುತ ಮಕುಟವನುಗಿದು, ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ, ಅರಿತಲೆ ಬದುಕಿತೇ ಹಾ
ಎನುತ, ಹಲುವೊರೆವುತ್ತ ಮರಳಿತು ಕರ್ಣನಿದ್ದೆಡೆಗೆ.

ತುಡಕಿ ತೊಡು, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ! ಅಕಟಾ ಕೆಡಿಸಿದೆಯಲಾ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯವ;
ನುಡಿದು ಹೇಳನೆ ನಿನ್ನ ಸಾರಥಿ ಲಕ್ಷ್ಯ ಭೇದನವ?
ಅಡಗಲಿನ್ನೀರೇಳು ಭುವನದಲಡಗ ತಿಂಬೆನು ನರನನೆನುತನ
ಗಡಿಸಿ ಕರ್ಣನ ಬೆಸನ ಬೇಡಿತು ಮತ್ತೆ ಘಣಿಬಾಣ!

ಶಿವನ ವಕ್ಷದೊಳಿರಲಿ, ಮೇಣ್ ವಾಸವನ ಸೀಮೆಯೊಳಿರಲಿ, ಪಾತಾ
ಳವನು ಕೊಗಲಂಬುಧಿಯ ಮುಳುಗಲಿ, ಜವನ ಕೆಳೆಗೊಳಲಿ,
ತಿವಿದು ಕೆಡಹುವೆನಹಿತನನು. ಪಂತವನು ಹಾರಿದರೆನಲು, ಕೇಳಿದು
ರವಿಯ ಮಗ ಬೆರಗಾಗಿ ನೋಡಿದನಂದು ಘಣಿಶರವ!

ಸರಳು ಈ ಪರಿ ಬೇಡಿದರೂ ಸತ್ಯದ ಪರಮ ಸೀಮೆಗೆ ತಪ್ಪಲರಿಯದೆ ಕರ್ಣನು ಬಾಣರೂಪಿಯಾದ ಅಶ್ವಸೇನನನ್ನು
ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ ಶಲ್ಯನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಕರ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ಬೈದಂತೆ ಈಗ
ಆತನನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಲ್ಯನ ನಿಂದೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿನಿತು ತಥ್ಯಾಂಶವಿದೆ:

ಮರುಗಿದನು ಶಲ್ಯನು. ನೃಪಾಲನನಿರಿದೆಯೋ ರಾಧೇಯ ನೀನಂ
ದುರುಬು ಮಿಗ ಗರ್ಜಿಸುತ ಕರ್ಣನ ಬೈದು ಕೋಪಿಸಿದ.

ತಿರುಹಿ ತೊಡು ಸಂಧಾನವನು, ನಿಮ್ಮರಸನಭ್ಯುದಯಾರ್ಥವನೆ ಧಿ
ಕ್ಕರಿಸಿ ನಮ್ಮನು ನೂಕಿ ಕಳೆದೆ ಮಹಾಹಿಮಾರ್ಗಳವ!

ನರನ ತಲೆ ಬದುಕಿದುದು, ಸಾಕಂತಿರಲಿ; ಸರಳೇ ತನ್ನ ಕಳುಹೆಂ
ದೊರಲುತಿದೆ, ತೊಡು ಮರಳಿ ಎಂದನು ಶಲ್ಯನಿನಸುತನ!

ತೊಡು ತೊಡಲವೋ ಸರಳ! ರವುವನು ತಡೆಗಡಿವೆನೆಂದೊರಲುತಿದೆ; ನೃಪ
ನೊಡೆತನವ ನೀ ಬಯಸುವಾಯತವುಂಟೆ ರಿಪುಗಳಲಿ?
ನುಡಿದ ಮಾತೇ ಹೊರತು, ಹೇಳಿದಕೊಡಬಡುವ ನೀನಲ್ಲ! ಕುರುಪತಿ
ಬಿಡದೆ ನಿನ್ನನು ಸಲಹಿದಕ್ಕುಪಕಾರವಾಯ್ತೆಂದ!

ಎಲವೋ ನಿನ್ನನು ಜಗವರಿಯೆ ಕಬ್ಬಿಲನ ಮಗನನು ತಂದು ವಂಚಿಸಿ
ಕುಲಜನನು ಮಾಡಿದನಲಾ ಒಡನುಂಡು ಪತಿಕರಿಸಿ!
ನೆಲನು ಹೇಸದೆ? ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯ ಬೆಳಗು ಮಾಸದೆ? ಬಿಡದೆ ಸಾಕಿದ
ಹೊಲೆಯನವಸರಕೊಡಗುವನು! ನೀ ಕಷ್ಟ! ಹೋಗೆಂದ!

ಕೌರವನ ಮನ್ನಣೆಯಲಾವುದು ದೂರವಾದುದು ನಿನಗೆ? ನಿಜ ದಾ
ತಾರನಲಿ ವಂಚಿಸಿದೆ. ನಿನಗಿನ್ನಾವ ಗತಿಯಹುದೊ?
ಭಾರವಿದು ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕ ರೌರವಾಕರ್ಷಣವು! ಸ್ವರ್ಗಕೆ
ದೂರವಹರೇ ಕರ್ಣ? ಕೆಡಿಸದಿರಿಹಪರವನೆಂದ.

ನಂಬಿ ಹಿಡಿದರೆ ನದಿಯ ಮಗ ಹಗೆಯಂಬಿಗಿತ್ತನು ಕಾಯವನು; ಮಗ
ನೆಂಬ ನೆವದಲಿ ತನುವ ಬಿಸುಟನು ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ!
ಅಂಬು ಬೆಸನನು ಬೇಡಿದರೆ ನೀನೆಂಬನೀ ವಿಧಿಯಾದೆ! ಮೂವರ
ನಂಬಿ ಕೆಟ್ಟನು ಕೌರವೇಶ್ವರನೆಂದನಾ ಶಲ್ಯ!

ಕರ್ಣನು ಮಾತೆಗಿತ್ತ ಭಾಷೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ! “ಮಾತುಗಳು ಕವಲಾದ ಬಳಿಕ ಇನ್ನೇತಕೆ ಈ ತನುವು? ಇದನು ಪಾರ್ಥನ
ಘಾತಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಕಳೆವೆನೆಂದನು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ!” ಕರ್ಣನು ವಿಷಮತಮ ಧರ್ಮಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು, ಶತ್ರುಗಳು
ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಾನು ಆರಾಧಿಸಲು ಹೊರಟು ತನಗೂ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗೂ ಕೇಡು ತಂದುಕೊಂಡನು.
“ಅಪತ್ತೆಸಗಿದಾಗಲೆ ಹಗೆಯ ಗೆಲವುದು ವಸುಮತೀಶರ ನೀತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದರೆ ಅದರ
ಕಥೆಯೇ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಧೇಯನು ತನ್ನ ಹಿಡಿದ ಹಟವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಶಲ್ಯನು ಕೋಪದಿಂದಲೂ
ಅಸಹ್ಯದಿಂದಲೂ “ಅರಸನೊಲಿದಂತಾಗಲಿ! ಎನ್ನದು ಮರುಳತನ! ಕುಲಹೀನನಲಿ ಗುಣವರಸಲೇನಹುದು? ಎನುತ
ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿದನು ಧಾರುಣಿಗೇ!” “ಖತಿ ಗೊಂಡು ಮರಳಿತು ಸರ್ಪಶರ! “

ಮುಂದಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಜಯನು ಹೀಗೆಂದು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ. “ಹೇಳಿ ಫಲವೇನಿನ್ನು? ಮುಂದಣ ಕಾಳೆಗದ ಕರ್ಣಾಮೃತದ ಮಳೆಗಾಲ ಮಾದು ವಿಲೋಚನದ ಮಳೆಗಾಲವಾಯ್ತೆಂದ!” ಸಾರಥಿ ತೇರಿಳಿದು ಹೋದರೆ ಇನತನೂಜನು ಬೆದರುವನೆ? ರಥಿಯೆ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಭೈರವ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಯುಗಶ್ರೇಷ್ಠ ಯೋಧರ ಎದುರು ನಿಂತು ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು.

ಆದೊಡೇನದು ಮತ್ತೆ ಕರ್ಣನ ಕೈದುಕಾರತನಕ್ಕೆ ಸುಭಟರು
ಮೇದಿನಿಯಲಾರುಂಟು? ಫಡ ದೈವಾಭಿಮುಖವಳಿಯೆ
ಹೋದೆ! ಹೋಗಿನ್ನೆನುತ ಕಣೆಗಳನಾದರಿಸಿ ತನಿವೀರರಸದಲಿ
ತೇದು ಚಿತ್ತನ ಬರೆದನರ್ಜುನನಂಗಭಿತ್ತಿಯಲಿ!

ಇಳಿದು ಹೋದೊಡೆ ಶಲ್ಯನೊಡನಗ್ಗಲಿಕೆ ಹೋಯಿತೆ? ಇನ್ನು ಭುಜಬಲ
ತೊಲಗಿತೇನಸಹಾಯಶೂರಗೆ ಪರರ ಹಂಗೇಕೆ?
ಗೆಲುವೆ ಹಗೆಯನು ಎನುತ ಮಿಗೆ ಕೈಚಳಕದಲಿ ತೆಗೆದೆಸುವ ತಾವರೆ
ಗೆಳೆಯನಣುಗನ ಧೃತಿಗೆ ಬೆರಗಾಗಿತ್ತು ಸುರಕಟಕ!

ಚಳಕದಲಿ ತೆಗೆದೆಸೆವ ಚಾಪವನಿಳುಹುವನು ರಥದೊಳಗೆ; ವಾಘೆಯೆ
ಸೆಳೆದು ತುರಗವ ತಿರುಹಿ ಸುಳಿಸುವನೆಡಬಲಕೆ ರಥವ!
ಬಲುಹು ತನ್ನದು, ಸಾರಥಿತ್ವದ ಬಲುಹು ತನ್ನದು, ರಣದ ಕೌತೂ
ಹಳದ ಕರ್ಣನೊಳಾರು ಸರಿಯೆನುತಿರ್ದುದಮರಗಣ!

ಪುನಃ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರಿಗೆ ವಿಷಮ ಸಮರ ನಡೆಯಿತು. ಅದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತ ಸಂಜಯನು ರಾಧೇಯನೆಗೆ ವಿಧಿ
ವಿಮುಖವಾದುದನು ಇಂತೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿರುವನು:

ಅರಸ ಹೇಳುವುದೇನು? ರಾಯನ ಸಿರಿಯ ಪೈಸರವನು, ಸುಯೋಧನ
ನರಸುತನದಾಧಾರಮೂಲಸ್ತಂಭ ಭಂಜನವ?
ನರನ ಗೆಲವೆಲ್ಲಿಯದು? ದೈವವ ಮರಳುಮಾಡಿದರವರು! ನಿಮ್ಮಯ
ಧರಣಿ ನಿಮಗನುಚಿತವ ನೆನೆದಳು! ಹೇಳಲೇನೆಂದ.

ಧರೆ ನೆನೆದ ದುಷ್ಕರ್ಮವೇನೆಂದರಸ ಬೆಸಗೊಂಬೈ? ನಿರಂತರ
ಸುರಿವ ರುಧಿರದ ಸಾರದಲಿ ಕೆಸರೆದ್ದ ಕಳನೊಳಗೆ

ಹರಿವ ಬಿಂಕದ ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಗರುವತನ ಗಾಳಾಯ್ತು; ನೆಲ ಖೊ
ಪ್ಪರಿಸು ತಗ್ಗಿತು ತೇರು; ತಡೆದುದು ರಥವನಿಳೆಯಿಂದ.

ಗಾಲಿಯದ್ದವು; ಕೊಡೆ ಯಂತ್ರದ ಕೀಲುಗಳು ಸಡಿಲಿದುವು; ಹಯತತಿ
ತೂಳಿ ಸತ್ಯದಲೌಕಿ ಸೆಳೆದುವು ಕುಸಿದು ನಿಜಮುಖವ;
ಮೇಲು ಮಿಡುಕದು ತೇರು; ಕುರುಬಲಜಾಲ ಜರುಗಿತು; ವೈರಿಬಲದಲಿ
ಸೂಳವಿಸಿದರು ಭುಜವನೊದರಿತು ಬೆರಳ ಬಾಯ್ಕಳಲಿ!

ದುರುಳ ದೋರ್ಯೋಧನನ ನಿಖಿಳ್ಕೈಶ್ವರಿಯವಿಳೆಗದ್ದಂತೆ ಕರ್ಣನ
ತುರಗ ಸಹಿತವನಿಯೊಳಗದ್ದದು ತೇರು ಕುಕ್ಕರಿಸೆ;
ಕೆರಳಿ ಕಂಬಿಯ ಸೆಳೆದು, ವಾಘೆಯ ತಿರುಹಿ ಚಪ್ಪರಿಸಿದರೆ ಸತ್ಯದ
ಲುರವಣಿಸಿ ತಲೆವಾಗಿ ಜವಗುಂದಿದುವು ತೇಜಿಗಳು!

ಕವಿವರ್ಯ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು. ತೇರು ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿತ್ರವೂ,
ಕುದುರೆಗಳ ಸಾಹಸದ ಚಿತ್ರವೂ, ಕರ್ಣನ ಪ್ರಯತ್ನಭಂಗದ ಚಿತ್ರವೂ, ಮುಂದೆ ಮೂಡುವ ಆತನ ಸಾಹಸದ ಚಿತ್ರವೂ,
ಕಣ್ಣಿನ ಮುಂದೆ ಕುಣಿಯುವುವು. ಬಣ್ಣಗಾರ ನಾರಣಪ್ಪನು ಮುಂದೆ ಬರೆಯುವ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನೋಡಿ! ರವಿತನಯನು
ಮಕುಟವ ತೂಗಿ ತೊನೆದನು. “ಭಾಪು ವಿಧಿ! ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯನು ರಾಯನಕಟಾ!” ಎನುತ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಮರುಗಿ
ಬೇಗಬೇಗನೆ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದನು:

ಇಳುಹಿದನು ರಥದೊಳಗೆ ಚಾಪವನಳವಡಿಸಿದನು ಸೆರಗನಲ್ಲಿಂ
ದಿಳಿದು, ಗಾಲಿಯನಲುಗಿ, ಪಾರ್ಥನ ನೋಡಿ ನಸುನಗುತ,
“ಎಲೆ ಧನಂಜಯ, ಸೈರಿಸಿನ್ನರೆಗಳಿಗೆಯಲಿ ರಥವೆತ್ತಿ ನಿನಗಾ
ನಳವಿಗೊಡುವೆನು. ತನ್ನ ಪರಿಯನು ಬಳಿಕ ನೋಡೆಂ “ದ!

“ಶಿವನ ಬಲಹುಂಟೆಂಬನೇ? ಶಿವನವರ ಕಡೆ! ಹರಿಯೆಂಗನೇ? ಪಾಂ
ಡವರ ಬಂಡಿಯ ಬೋವನ್! ಇಂದ್ರಾದ್ಯರು ಸಹಾಯಿಗಳೆ?
ಅವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅರ್ಜುನರು! ನಮ್ಮವನಿ ನಮಗುಂಟೆಂಬನೇ? ಕೌ
ರವನ ಪುಣ್ಯವಿದೇ?” ಎನುತ ಮರುಗಿದನು ಕಲಿಕರ್ಣ!

“ರೂಢಿಸಿದ ಭಟ ನೀನು; ಪಂತದ ಪಾಡುಗಳ ನೀ ಬಲ್ಲೆ; ಶಾಸ್ತ್ರವ
ಖೋಡಿಗಳೆವನಲ್ಲ ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ;

ನಾಡೆ ಬಲ್ಲಿರಿ ಶಸ್ತ್ರಹೀನರ ಕೊಡೆ ವಾಹನರಹಿತರಲಿ ಕೈ
ಮಾಡಲುನುಚಿತವೆಂಬ ಮಾರ್ಗವನ್” ಎಂದನಾ ಕರ್ಣ!

ಎನುತ ಗಾಲಿಯನಲುಗಿ, ಕೀಲಚ್ಚಿನಲಿ ಮುಂಗೈಗೊಟ್ಟು, ಮೊಳಕಾ
ಲಿನಲಿ ಧರಣಿಯನೌಕಿ ಮುಗ್ಗಿದ ರಥವ ನೆಗಹುತಿರೆ;
ದನುಜರಿವು ಚಮ್ಮಟಿಕೆಯಲಿ ಫಲುಗುಣನ ತಿವಿದನು: ನೋಡು ರಾಧಾ
ತನಯನಿರವನು, ಬೇಗ ಮಾಡೆಂದರ್ಜುನನ ಜರೆದ!

ಎಸೆ, ಮರುಳೆ ಗಾಂಡೀವಿ! ಆಪತ್ತೆಸಗಿದಾಗಲೆ ಹಗೆಯ ಗೆಲುವುದು
ವಸುಮತೀಶರ ನೀತಿ! ತೊಡು, ತೊಡು ದಿವ್ಯ ಮಾರ್ಗಣವ!
ವಿಷಮವೀರನು ರಥವ ಮೇಳಾಪಿಸದ ಮುನ್ನವೆ ಹರುವ ನೆನೆ ನೀನ್,
ಒಸೆದುಯೇರಿದ ಬಳಿಕ ಕೈಕೊಂಬನೆ ತ್ರಿಯಂಬಕನ?

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ದುರಂತ ಕರ್ಣ [೧೩]

೧೩

ನಾವಿಲ್ಲಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಂತು, ಭಾರತ ಯುದ್ಧದ ಧರ್ಮಧರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ಮಿಜರ್ಷೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಪಾಂಡವರು ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮ, ಕೌರವರು ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅಧರ್ಮ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಜನರ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇದು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜ? ಸಮಸ್ತ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯದು ಭೀಷ್ಮಪರ್ವದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪರುಟವಣಿಗೆ ಕೈಹಾಕದೆ ವಿಹಂಗಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಥಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೌರವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿಬಿಡಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಕಠಿನ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟರೆ, ಈಗ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಜನರು ಪರಿಗಣಿಸಿರುವ ಕೌರವನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗದಿದ್ದರೂ ಅಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲವೆಂದಾದರೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ ಪಾಂಡವರಷ್ಟೇ ಕೌರವರು ಅಧರ್ಮಿಗಳೆಂದಾದರೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬಹುದು. ದ್ವಿತೀಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಪಾಂಡವರು “ಕೈತವದ ಶಿಕ್ಷಾಗುರು “ವಿನ ಸಹಾಯ ಪಡೆದು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಂತಮೇಲೆ, “ರಾಜನೀತಿ” “ಸಮರನೀತಿ” ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನೇಕ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪಕ ಧರ್ಮಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ನೇತೃತ್ವ ಮಂತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನೇಕ ಅಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೌರವರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದರು. ದ್ವಿತೀಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೌರವನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವೀರರಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ಧರ್ಮಗಳು

ನಲಿದಾಡುವುದನ್ನು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನೋಡಬಹುದು. ಕೌರವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನ್ನು ಒಳಕೊಂಡು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ವೀರನೂ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ವಿಜಯಿಗಳಾಗಬಹುದಾಗಿದ್ದ ವಿಷಮ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಕೌರವನ ವೀರರು ಅಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನೂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ! ಆದರೆ ಧರ್ಮರಾಯನ ಕಡೆಯವರು ಮುದುಕನಾದ ಭೀಷ್ಮನನ್ನು ಎಂತಹ ಮಹಾಧರ್ಮದಿಂದ ಗೆದ್ದರು? ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ ದ್ರೋಣನನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಂಹರಿಸಿದರು? ಸ್ನೇಹಮೂರ್ತಿ ಕಲಿಕರ್ಣನನ್ನು ಎನಿತು ಸುಲಿದು ಕೊಂದರು? ಕುರುಕುಲ ಸಾರ್ವಭೌಮನನ್ನು ಎಷ್ಟು ವಿಶಾಲಹೃದಯದಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿದರು? ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕುರಿತು ಅಲೋಚಿಸಿದರೆ ಪಾಂಡವರ ಧರ್ಮವು ಬರಿಯ ಬಿಸಿಲುಮರೆ ಎಂದು ಎಂಥವನಿಗೂ ವೇದ್ಯವಾಗದೆ ಇರದು! “*

ಧರ್ಮಸಮರದಲ್ಲಿ ವೀರವರನೊಬ್ಬನು ಪ್ರತಿವೀರನನ್ನು ಕುರಿತು “ಸೈರಿಸು. ಇನ್ನರೆಗಳಿಗೆಯಲಿ ರಥವೆತ್ತಿ ನಿನಗಾನಳವಿಗೊಡುವೆನು” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿ ತೇರಿಳಿದು ರಥದ ಗಾಲಿಗಳನ್ನು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಎತ್ತುತ್ತಿರಲು “ಎಸೆ, ಮರುಳೆ ಗಾಂಡೀವಿ! ಆಪತ್ತಸಗಿದಾಗಲೆ ಹಗೆಯ ಗೆಲುವುದು ವಸುಮತೀಶರ ನೀತಿ” ಎಂದು ಸಾರಥಿ ರಥಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಎಂತಹವನಿಗೂ ಎದೆ ಕುದಿಯದಿರದು; ಬಗೆ ಮರುಗದಿರದು. ಅದನ್ನಾದರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಳುವಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಕಳ್ಳನಂತೆ “ದನುಜರಿಪು ಚಮ್ಮಟಿಕೆಯಲಿ ಫಲುಗುಣನ ತಿವಿದನು, ನೋಡು ರಾಧಾತನಯನಿರವನು ಬೇಗಮಾಡೆಂದುರ್ಜುನನ ಜರೆದ!” ದನುಜರಿಪುವಿನ ಅಭಿನಯ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿದೆ; ಆತನ ಪಿಸುಮಾತುಗಳನ್ನು ನಾವೂ ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಧೂರ್ತ ಮುರಾರಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಜುನನು ತೆಕ್ಕನೆ ಮರುಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ಣನ ಮೇಲೆ ಅವನಿಗೇನೋ ಒಂದು ಅಕ್ಕರೆಯುಂಟಾಯಿತು. “ಕಣ್ಣರಿಯದೊಡಂ ಕರುಳರಿಯದೆ?” “ಅಹಿತನೊಳುಕ್ಕಿದನು ರಾಗದಲಿ” “ಸಿಕ್ಕಿದನು ಕರುಣಾ ಲತಾಂಗಿಯ ತೆಕ್ಕೆಯಲಿ” “ತೇರಿನಲಿ ಚಾಚಿದನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಭಾರಿ ಧನುವನು.” ಅರ್ಜುನನ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಕುಹಕಿಯಾದ ಮುರಾರಿ “ವಿಪರೀತವೇನೆಲೆ ಪಾರ್ಥ?” ಎಂದು ಹೂಂಕರಿಸಿದನು. ಪಾಪ! ಆತನಿಗೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯನ್ನು ಉದುವ ಪ್ರಸಂಗ ಒದಗುವುದೋ ಎಂದು ಭಯವಾಗಿರಬಹುದು! ಪಾರ್ಥನಿಗೆ ಕರ್ಣನ ಮೇಲೆ ಮಮತೆ ಹುಟ್ಟಿ ಎದೆ ಕರಗಿ “ಕರ್ಣನಾರು?” ಎಂದು ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಶೋಕವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಾತುಗಳ ಕಣ್ಣೀರಿನಂತೆ ಹರಿಯುತ್ತವೆ:

ದೇವ, ಹಗೆಯಾಗಿರನು ಕರ್ಣನದಾವ ಹದನೆಂದರಿಯೆ; ಮನದಲಿ
ನೋವು ಮಿಗುತಿದೆ; ಕೈಗಳೇಳವು ತುಡುಕುವರೆ ಧನುವ.
ಜೀವವಾತನ ಮೇಲೆ ಕರಗುವುದಾವ ಸುಖನೋ? ಶತ್ರುವೆಂಬೀ
ಭಾವನೆಯ ಬಗೆ ಬೀಳುಕೊಂಡುದು. ಕರ್ಣನಾರೆಂದ!

ಈತನೀ ಭವನದಲ್ಲಿಯೊಡವಂದಾತನೋ? ಮೇಣ್ ಪೋದ ಜನ್ಮದ
ಲೀತನೊಡವಂದಾತನೋ ಮೇಣೆನ್ನ ಸಂದೇಹ!
ಮಾತಿನಲಿ ಮನದಲಿ ಗುಣದಲಿ ನೀತಿಯಲಿ ಸತ್ಪಾತಿಶಯದಲಿ
ಸೂತಕುಲದವನಲ್ಲ! ಕರ್ಣನದಾರು? ಹೇಳೆಂದ... ..

ಭೇದವನು ಕೆಡೆಯೊತ್ತಿ, ರೋಷವಿಷಾದ ತಲೆಯೊತ್ತುವುದು, ರೋಷವಿ
ಷಾದಶಿಖಿಯನು ನಂದಿಸುವುವಿ ನಯನವಾರಿಗಳು!
ಕೈದುವಲ್ಲವು! ಕೈಗಳೇ ಮುನ್ನಾದಿಯಲಿ ಹಿಂಗಿದುವು! ಮನ ಲೇ
ಸಾದುದೆಂದಾನರಿಯನಕಟಾ ಕರ್ಣನಾರೆಂದ!... ..

ದೂರುವವರಾವಲ್ಲ: ಕರುಣವ ತೋರು. ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡಿದೆನು. ಹಗೆ
ಎರದಿವನಲಿ! ತೋರುವುದು ಸೋದರದ ಸಂಬಂಧ!
ಅರೆನೀತನ ಕೊಲೆಗೆ! ಹೃದಯವ ಸೂರೆಗೊಂಡನು ಕರ್ಣನಕಟಾ!
ತೋರಿ ನುಡಿಯಲು ಕೃಷ್ಣ ಕರುಣಿಸು ಕರ್ಣನಾರೆಂದ.

ಧರೆಯ ಬಿಟ್ಟೆವು ಕುರುಪತಿಗೆ! ನಾವರುವರೊಡಹುಟ್ಟಿದರು ವಿಪಿನಾಂ
ತರದೊಳಗೆ ಭಜಿಸುವೆವು ನಿಮ್ಮನು ಭಾವಶುದ್ಧಿಯಲಿ!
ತೆರಳುವಿ ಸಿರಗೋಸುಗವು ಸೋದರನ ಕೊಲವನೆ, ಕೃಷ್ಣ? ಕರುಣಿಸು
ಕರುಣಿಸಕಟಾ ಕೃಷ್ಣ! ಹೇಳೈ ಕರ್ಣನಾರೆಂದ!

“ಬಳಿಕ ಪಾರ್ಥವ ಕರುಣರಸಧಾರೆಗಳ ವಾಗ್ವಿಸ್ತರಕೆ ಮನದಲಿ ಮರುಗಿದನು ಮುರವೈರಿ ನಸುನಗುತ! ಕರಳಿದನು
ಮಾತಿನಲಿ, ‘ಸುಡು ಬಾಹಿರನಲಾ ನೀನ್! ನಿನ್ನ ವಂಶಕೆ ಸರಿಯೆ ಸೂತಜನ್?’ ಎಂದು ಮುರರಿಪು ಜರೆದನರ್ಜುನನ!”
ಅಂತೂ ಸಾರಥಿಗೂ ರಥಿಗೂ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ವಾಗ್ಯುದ್ಧ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕೃಷ್ಣನು ಗುಟ್ಟು ಬಿಡದೆ.
“ತೊಲಗಿಸು ಸೂತಜನ ಶಿರವ” ಎಂದೇ ಬೆಸಸುತ್ತಾನೆ. ಕಡೆಗೆ ಅರ್ಜುನನು ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡು,

ಅಕಟ, ಇಷ್ಟರುಣಿಯೆ! ವೃಥಾ ಪಾತಕವದೇಕೈ ನಿನಗೆ? ಜಯಕಾ
ಮುಕರು ನಾವ್ ಕೊಲ್ಲದೊಡೆ ನಿಮಗೇಕೀಸು ನಿರ್ಬಂಧ?
ಪ್ರಕಟ ಕುರುವಂಶದಲಿ ಯದುರಾಜಕದೊಳಗೆ ಹಗೆಯಿಲ್ಲಲೇ! ಮತಿ
ವಿಕಳನಾದೆನು ಕೃಷ್ಣ; ಕರ್ಣನ ಕೊಲುವನಲ್ಲೆಂದ!

ಬಿಸುಟು ಹೋದನು ರಥವ ಸಾರಥಿ! ವಸುಧೆಯೊಳು ತೇರದ್ದಿ ಕೆಡೆದುದು!
ನಿಶಿತ ಮಾರ್ಗಣವಿಲ್ಲ ಕೈಯಲಿ! ದಿವ್ಯಧನುವಿಲ್ಲ!
ಎನೆಯಲೆಂತೇಳುವುದು ಕೈ? ನೀ ಬೆಸಸುವೊಡೆ ಮನವೆಂತು ಬಂದುದು?
ಬಸುರ ಶಿಖಿ ಬಲುಹಾಯ್ತು! ಕರ್ಣನ ಕೊಲುವನಲ್ಲೆಂದ!

ಗುರುವನೆಸುವೊಡೆ, ಮೇಣು ಭೀಷ್ಮರ ಸರಳುಮಂಚಕೆ ಚಾಚುವೊಡೆ, ಧಿ
ಕೈರಿಸಿದನೆ? ಕುರುಪತಿಯ ಶಕುನಿಯ ಶಲ್ಯ ಸೈಂಧವರ

ಕೆರಳಿಚಲು ತೇರೈಸಿದನೆ? ಹಾ! ಮರುಗಿದೆನು ಕರ್ಣನಲಿ! ಕಲಿತನ
ಕರಗಿತೇನೆಂದರಿಯೆ! ಕರ್ಣನು ಕೊಲುವನಲ್ಲೆಂದ!

ಕೃಷ್ಣನು ಪಾರ್ಥನನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸಿ, ಕರ್ಣನ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಕೌರವನು ಮಾಡಿದ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿ,
ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಮರಣದ ಕತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಭೀಮನ ಪರಾಜಯವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ, ಧರ್ಮಜನ ಅಪಜಯದ
ಗಾಯಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ, “ನೀತಿಯ ನೆನೆಯದಿರು! ನೀನೆಲ್ಲಿಯವನು, ಇವ ವೈರಿ ಕರ್ಣನದೆಲ್ಲಿಯವನು? ಎಸೆ ಮರುಳೆ.”
ಎಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿ,

ಬೀಸಿದನು ನಿಜಮಾಯೆಯನು, ಡೊಳ್ಳಾಸದಲಿ ಹರಹಿದನು ತಮವನು,
ರೋಷವನು ಬಿತ್ತಿದನು ಮನದಲಿ, ನರನ ಕಲಿಮಾಡಿ.

ಬಳಿಕ ಧನಂಜಯನು

ಐಸೆ! ಬಳಿಕಿನ್ನೇನಖಿಲ ಗುಣದೋಷ ನಿನ್ನದು, ಪುಣ್ಯಪಾಪದ
ವಾಸಿ ಎನಗೇಕೆನುತ ಕೊಂಡನು ಧನುವನಾ ಪಾರ್ಥ!
ಹಿಡಿ ಧನುವನನುವಾಗು! ಸಾಕಿನ್ನೆಡಬಲನ ಹಾರದಿರೆನುತ ಕೈ
ಗಡಿಯಲೆಚ್ಚನು ನೂರು ಶರದಲಿ ಸೂತನಂದನನ!

ಆದರೆ ಕರ್ಣನು ಕಲಿಯಲ್ಲವೇನು?

ತೊಡಗಿತೇ ಕಕ್ಕುಲೆತೆ ಮನದಲಿ? ಫಡ! ಎನುತ ನೂರಂಬನೆಡೆಯಲಿ
ಕಡಿದು ಬಿಸುಟನು ಸೆಳೆದ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಕಠಾರಿಯಲಿ;

ಅರ್ಜುನನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಶರವರ್ಷವನ್ನು ಕಠಾರಿಯ ಕೈಚಳಕದಿಂದಲೆ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ

ರಥವ ಸಂವರಿಸಿದನು. ಬಳಕತಿರಥಭಯಂಕರನೇರಿದನು ನಿಜ
ರಥವನತಿ ಹರುಷದಲಿ! ತೊಳೆದನು ಚರಣಕರತಳವ!

ಮರಳಿ ಭೈರವ ಸಮರ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ವಂದಿಗಳು ಕರ್ಣನನ್ನು ಹೊಗಳಿದರು:

ಅಳುಕಿದನೆ ರಥ ಮುಗ್ಗಿದೊಡೆ? ಕಳವಳಿಸಿದನೆ ಶಲ್ಯಾಪಸರಣಕೆ?
ಕೆಲಬಲನ ಹಾರಿದನೆ ನರನವಗಡಿಸಿ ಕಾದಿದೊಡೆ?

ಬಲಿಮಥನ ಮರು ಭಾಪು! ಪಾಂಡವಬಲದಿಶಾಪಟರಾಯ ಮದನ
ಪ್ರಳಯಹರ ಭಾಪೆಂದು ಹೊಗಳಿತು ಭಟ್ಟಸಂದೋಹ!

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗವನ್ನು ವಣಿಸಿದ ಸಂಜಯನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು

ಸಾಲದೇ ಕಥೆಯನ್ನು? ಮೇಲಣ ಕಾಳಗದ ಮಾತುಗಳನಾಲಿಸಿ
ಕೇಳಿ ಜೀವನ ಹಿಡಿಯಲಾಪ್ಯೆ, ತಂದೆ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ?
ಹೇಳುವೊಡೆ, ಕರ್ಣವೃಥೆಯ ನೀನಾಲಿಸುವೊಡೇನರಿದು! ನುಡಿಗಳ
ಕಾಳಕೂಟವ ಬಡಿಸುವೆನು ಕಿವಿಯಾರ ಕೇಳೆಂದ!

ದ್ವಾಪರಯುಗದ ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ದುರ್ವಿನಾಶ ಯಾರನ್ನು ತಾನೆ ಮರುಗಿಸದು? ಯುದ್ಧ ಭಯಂಕರವಾಯಿತು.
ಕರ್ಣನ ಕೈ ಹಿಂದಾಯಿತು. ಕುರುಸೈನ್ಯ “ಧೂಮಚುಂಬಿತ ಚಿತ್ರದಂತೆ” ಇದ್ದುದು. ತನ್ನ ಸೋಲಿನ ಸುಳಿವನ್ನು ಅರಿತ
ಕರ್ಣನ “ಚಿತ್ರದಲಿ ಕರುಣಾರಸದ ಕಾಲಾಟವಾಯ್ತು!” ತನ್ನ ಅಪಜಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಮರುಗಲಿಲ್ಲ; ಅರಿಯ ಗೆಲವಿಗಾಗಿ
ಶೋಕಿಸಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರಸ್ವಾಮಿಯ ಕೇಡಿಗಾಗಿ ಮಮ್ಮಲ ಮರುಗಿದನು.

ದ್ರೋಣಭೀಷ್ಮರ ನೆಚ್ಚಿದರೆ ಮುಂಗಾಣಿಕೆಯಲೇ ಮಡಿದರೆನ್ನಯ
ಗೋಣ ಕೊಯ್ತುನು ಕೃಷ್ಣ ಮುನ್ನಿನ ಕುಲವನೆಚ್ಚರಿಸಿ!
ಪ್ರಾಣ ಪಾಂಡವರೆಂಬ ನುಡಿಯನು ಜಾಣಿನಲಿ ಹರಿ ಬಲಿದನೊಡೆಯಗೆ
ಕಾಣೆನಾಪ್ತರೆಂದು ಮಮ್ಮಲ ಮರುಗಿದನು ಕರ್ಣ!... ..

ಮೊದಲಲಾತ್ಮಜರಳಿವನ್ ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಮರಿಯಲಿ ಮರೆದನ್ ಒಡಹು
ಟ್ಟಿದರು ನೂರ್ವರು ಮಡಿಯೆ ಮರೆದನು ಎನ್ನ ಸುಳಿವಿನಲಿ;
ಕದನವೆನ್ನಯ ಸುಳಿವನೊಳಕೊಂಡುದು; ಸುಯೋಧನ ನೃಪತಿಗೆನ್ನಾ
ವುದನು ಕಾಣೆನು! ಶಿವಾಶಿವಾ! ಎಂದೊರಲಿದನು ಕರ್ಣ!

ಸಲಹಿದೊಡೆಯನ ಜೋಳವಾಳಿಗೆ ತಲೆಯೆ ಮಾರುವುದೊಂದು ಪುಣ್ಯದ
ಬೆಳಸು, ಮರಣದ ಹೊತ್ತು ಕೃಷ್ಣನ ಕಾಬ ಸುಕೃತ ಫಲ,
ಇಳೆಯೊಳಿಂದೆನಗಲ್ಲದಾರಿಗೆ ಫಲಿಸುವುದು. ತಾ ಧನ್ಯನೆನುತವೆ
ಹಳಚದಸುರಾಂತಕನನೀಕ್ಷಿಸುತಿರ್ದನಾ ಕರ್ಣ!

ಇತ್ತ ಕರ್ಣನು ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರಲು ಅತ್ತ ಕೃಷ್ಣನು ಧನಂಜಯನನ್ನು ಕುರಿತು

ಸರಳ ತೊಡು ಬೇಗದಲಿ, ಕರ್ಣನ ಶಿರವನಿಳುಹೈ! ಹರದಿರು; ಹೇ
ವರಿಸದಿರು! ತೆಗೆ ದಿವ್ಯಶರವನು; ಬೇಗ ಮಾಡು!.....
ಕರಗುವರೆ, ನೀ ಸಾರು! ಭೀಮನ ಕರೆದು ಕೊಲಿಸುವೆನೀತನನು! ನಿ
ಷ್ಕರನಲಾ ಎನ್ನದಿರು, ತೆಗೆ! ನಿನ್ನಿಂದ ತನ್ನಿಂದ
ಹರಿಯದಿರೆ ಹಗೆ, ನಮ್ಮ ಚಕ್ರದಲರಿಭಟನ ಮುರಿವೆನು! ಯುಧಿಷ್ಠಿರ
ನರಸುತನವನು ನಿಲಿಸು ತೋರುವೆನೆಂದನಸುರಾರಿ!

“ಈಸು ಕರ್ಣನ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ದ್ವೇಷವೇನೋ? ಎನುತ ಮನದಲಿ ಗಾಸಿಯಾದನು ಪಾರ್ಥ ಕರುಣಕ್ರೋಧದುದುಪಟಳಕೆ!”
ಅಂತೂ ಸ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಾಡಿ ಅರ್ಜುನನೆಚ್ಚನು. ನಿರಾಯುಧನಾಗಿದ್ದ ಕರ್ಣನ ಎದೆಯನ್ನು ಆ ಬಾಣ
ಭೇದಿಸಿತು. ಆದರೆ ಅಮೃತ ಕಲಶ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಗಳು ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ತನಕ ಕರ್ಣನ ಅಸು ತೊಲಗದು ಎಂಬ
ಮರ್ಮವನ್ನರಿತ ಮುರಾರಿ ಮತ್ತೆ ಸುಲಿಗೆಗೆ ಕೈ ಹಾಕಿದನು. ವಿಪ್ರವೇಷ ತಾಳಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ರಾಧೇಯನ ಹೊರಗೆ
ಬಂದು ಬಿಕ್ಕಿ ಬೇಡಿದನು. ಬಿದಿಯೇ ಸುಲಿಗೆಗೆ ಹೊರಟ ಮೇಲೆ ತಡೆಯುವವರಾರು? ತ್ಯಾಗಮೂರ್ತಿಯಾದ ಕರ್ಣನು
ಕುಂಡಲವನ್ನು ತೆಗೆದು, ಎದೆಯ ಅಮೃತಬಿಂದುಗಳನ್ನು “ಘರಿಘರಿಸಲು ಘರಿಸೆನಲು” ತೆಗೆದು ದಾರಯೆರೆದೇ
ಬಿಟ್ಟನು.* ತರುವಾಯ ಅರ್ಜುನನು ಗಿರಿಜಾದತ್ತ ಅಂಜನ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಕೌರವ ಮಿತ್ರ ರಾಧೇಯನ ಶಿರವನ್ನು
ತುಂಡು ಮಾಡಿದನು. “ಶಿವಶಿವಾ! ಎನುತಿರ್ದುದೈ ತೈಭುವನವು!” “ಪರಮಕರುಣಾ ಸಿಂಧು ಕರ್ಣಂಗಿರದೆ
ನಿಜಮೂರ್ತಿಯನು ತೋರಿಸಿ, ಉರುತರ ಪ್ರೇಮದಲಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಪದವ” ನೇಮಿಸಿದನಂತೆ!

ಅರರೆ ಭಾಪುರೆ ಕರ್ಣ! ವರು ಭಾಪುರೆ ಭಾಟಾಗ್ರಣಿ! ನಿನ್ನ ಸರಿದೊರೆ
ಯೆರಡು ಯುಗದಲಿ ಕಾಣೆನೆಂದುಳಲಿದನು ಕಲಿ ಹನುಮ!

“ಕೌರವ ಕೆಟ್ಟನಕಟಕಟೆಂದು ಕಾಯವ ಬಿಟ್ಟು ಕರ್ಣಂಗಾರು ಸರಿಯೆನು ತಿರ್ದುದಮರಗಣ! “

ಬಲುವಿಡಿಯ ಬಿಲು ವಾಮದಲಿ, ಬೆರಳೊಳಗೆ ಸವಡಿಸಿ ತೆಗೆದು ತಿರುವಿನ
ಹಿಳಕು, ನಿಮಿರಿದ ತೋಳ ತೋರಿಕೆ ಬಲದ ಭಾಗದಲಿ!
ಬಲಿದ ಮಂಡಿಯ ಬಾಗಿದೊಡಲಿನ ಹೊಳೆವ ತನುಕಾಂತಿಯ, ಮಹೀಪತಿ
ತಿಲಕ, ಕೇಳೈ, ಕರ್ಣನೆಸೆದನು ರಥದ ಮಧ್ಯದಲಿ!

ಕಳಚಿ ದುರ್ಯೋಧನನ ಬೆಳುಗೊಡೆ ನೆಲಕೆ ಬೀಳ್ವಂದದಲಿ ಕೌರವ
ಕುಲದ ನಿವಿಳೈಶ್ವರ್ಯವಿಳೆಗೊರ್ಗುಡಿಸಿ ಕೆಡೆದಂತೆ,
ಥಳಥಳಿಪ ನಗೆಮೊಗದ, ಬಿಗು ಹೆಕ್ಕಳದ ಹುಬ್ಬಿನ, ಬಿಟ್ಟ ಕಂಗಳ,
ಹೊಳೆವ ಹಲುಗಳ, ಕರ್ಣಶಿರ ಕೆಡೆದುದು ಧರಿತ್ರಿಯಲಿ!

ಕರ್ಣ ಹಾ! ಹಾ ಸೂತಸುತ! ಹಾ ಕರ್ಣ! ಹಾ ರಾಧಾತನಯ! ಹಾ
ಕರ್ಣ! ಹಾ ಎನ್ನಾನೆ! ಹಾ ಬಹಿರಂಗ ಜೀವನನೆ!
ನಿರ್ಣಯವು ಕುರುಬಲಕೆ ಹಾ! ಹಾ ಕರ್ಣ ಬಾರ್ಯೆ, ತಂದೆ! ಎನುತವೆ
ನಿನ್ನ ಮಗ ರಥದಿಂದ ದೊಪ್ಪನೆ ಕೆಡೆದನವನಿಯಲಿ!

ಕರ್ಣನ ಸಾವಿಗೆ “ಕರಿತುರಗ ಕಂಬನಿ ಕರೆದುದ್ಯೆ!” “ನರಗೆ ಸೈರಣೆಯಲ್ಲಿಯದು?” ಭೀಮ ನಕುಲ ಸಹದೇವ
ದ್ರೌಪದಿಯರ ಚಿಂತೆ ದುರಂತವಾಯ್ತು! “ಒರಲಿತ್ತು ವಂದಿಗಳೆರಡು ಥಟ್ಟಿನಲಿ!” “ಅರ್ಜುನ ತಿರುಗಿದನು ಪಾಳಯಕೆ
ದುಮ್ಮಾನದಲಿ ಹರಿಸಹಿತ!” “ಕೃಷ್ಣ ಕುದಿದನು ಕರ್ಣನಳಿವನು!” “ತೆತ್ತನೇ ಮಗನಸುವನಕಟಾ ಎನುತ ತತ್ತ
ಚಿಂತಾರಾಗದಲಿ ಕಡಲತ್ತ ಹಾಯ್ದರು, ಬಿಸುಟನಂಬುಜಮಿತ್ರನಂಬರವ! “

ದ್ಯುಮಣಿ ಕರ್ಣದ್ಯುಮಣಿಯೊಡನಸ್ತಮಿಸೆ, ಕಮಲಿನ ಕೌರವನ ಮುಖ
ಕಮಲ ಬಾಡಿತು, ತಿಮಿರ ಹೆಚ್ಚಿತು ಶೋಕತಮದೊಡನೆ!
ಅಮಳ ಚಕ್ರಾಂಗಕ್ಕೆ ಭೂಪೋತ್ತಮನ ವಿಜಯಾಂಗನೆಗೆ ಅಗಲಿಕೆ
ಸಮನಿಸಿತು; ನೀ ಕೇಳು ಜನಮೇಜಯ ಮಹೀಪಾಲ!

* ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತ ಸಾಮಾಜಿಕ ನೀತಿದೃಷ್ಟಿಗೆ ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಪರಿಹಾರ್ಯ.

* ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ದಾನ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ನೆನೆಯಬಹುದು.

ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ [೧ - ೨]

೧

ವಿಮರ್ಶೆ ಎಂದರೆ ಕವಿಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಸುಂದರ ಭಾವಮಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮತಿಯಾದ ಸಹೃದಯನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ವಿಹಾರಯಾತ್ರೆ ಅಥವಾ ಸಾಹಸಯಾತ್ರೆಯ ಕಥನಕಾರ್ಯ. ಅಂತಹ ಯಾತ್ರೆ ಹರ್ಷಕರವಾದುದಾದರೂ ಸಾಹಸ ಪೂರ್ಣ. ಯಾತ್ರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಫಲವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅನುಭವಿಸುವ ಸರಸಹೃದಯದೊಂದಿಗೆ ಆಲೋಚಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮತಿಯೂ ಅವಶ್ಯಕ. ಮನಸ್ಸೂ, ಹೃದಯವೂ, ಬುದ್ಧಿಯೂ ಭಾವವೂ, ಅಂತಃಕರಣವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಂಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಾಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿದರೆ ಆತ್ಮಾನಂದ ಸಾಧ್ಯ. ಹಾಗಾದರೇ ಕವಿಯ ರಸಕೃತಿ ನಮ್ಮ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ. ಅಂತಹ ಸಾರ್ಥಕತೆಯೇ ಉತ್ತಮ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಗುರಿ. ನಿಜವಾದ ವಿಮರ್ಶಕನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯೂ ಅಲ್ಲದೆ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಆತನೂ ರಸದ್ರಷ್ಟನೇ ಹೌದು. ಆತನ ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ ಇತರರ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಆತನ ಎದೆಯ ಕಿಡಿ ಇತರರ ಎದೆಗೆ ಕಿಡಿ ಸೂಸುತ್ತದೆ; ಆತನ ಆತ್ಮದ ಶಾಂತಿ ಇತರ ಆತ್ಮಗಳಿಗೆ ಶಾಂತಿದಾನಮಾಡುತ್ತದೆ. ಓದುಗರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಕಾಣದುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಹಿಂದೆ ಅನುಭವವಾಗದುದು ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ; ಪರಿಚಿತವಾದುದು ಅಪರಿಚಿತವಾದಂತಾಗಿ ಚಿರನೂತನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಲಭಿಸದು; ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರಂತೂ ಅದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಅಲ್ಲ. ವಿಮರ್ಶಕನು ಕವಿಗೆ ಶರಣಾಗುವಂತೆ, ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭಾವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಲ್ಲದೆ ತೇಲಿಬಿಡುವಂತೆ, ವಾಚಕನೂ ವಿಮರ್ಶಕನಿಗೆ ಅನುಗಾಮಿಯಾಗಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಆತನೊಡನೆ ತನ್ನ ಕಲ್ಪನೆಯ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಹಾರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ರಸಕೃತಿಗಳ ಆಸ್ವಾದನೆ ಅಗಮ್ಯ. ಎಂದರೆ ವಿಮರ್ಶಕನಂತೆ ವಾಚಕನೂ ಕವಿಗೆ ಸಮಾನಹೃದಯನಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು.

ಉತ್ತಮವಾದುದನ್ನು ಬೆರಳಿಟ್ಟು ತೋರುವುದು ಹೇಗೆ ವಿಮರ್ಶೆಯೇ ಹಾಗೆಯೇ ಅನುತ್ತಮವಾದುದನ್ನು ಮುಚ್ಚುವುದೂ ಒಂದು ತೆರನಾದ ವಿಮರ್ಶೆಯೆ. ರಸವೂ ಅರಸವೂ ಮಿಶ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ಅದನ್ನು ಬೇರೆಗೈಯುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇರುವುದೆಲ್ಲವೂ ರಸವೆಂದೂ ಅಥವಾ ಅರಸವೆಂದೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಸಂಭವವುಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಸಂಗ್ರಹಕಾರ್ಯವೂ ವಿಮರ್ಶೆಯೇ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ 'ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಸಂಗ್ರಹ'ವು ರಾಘವಾಂಕನ ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾದ 'ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ'ದ ಮೇಲಣ ಪ್ರಥಮ ವಿಮರ್ಶೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಬಿ.ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಸಂಗ್ರಹಕಾರ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ:—

“ನಮ್ಮ ಪ್ರೌಢಕಾವ್ಯಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪರಿಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ಪಠ್ಯಭಾಗವಾಗಿ ಇಡುವ ಪದ್ಧತಿ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಂತೂ ಈ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಓದುವುದೇ ಅಪೂರ್ವ. ಇದು ವ್ಯಸನಕರವಾದ ಸಂಗತಿ. ಒಂದು ಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸನ್ನು, ಒಬ್ಬ ಕವಿಯ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದಬೇಕು; ಇಲ್ಲ, ಉತ್ತಮ ಭಾಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನಾದರೂ ನೋಡಬೇಕು. ಈ ಸಮಷ್ಟಿದೃಷ್ಟಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ, ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ ಮೀರದಂತೆ, ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಅದರದರ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಕ್ಕೂ ಹಿತಕರವೂ ಪ್ರಯೋಜನಕರವೂ ಆಗಬಹುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಈ ಸಂಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಗಮನ — ಕಥಾಸರಣಿ ಕೆಡಬಾರದು; ಒಟ್ಟು ಕಥೆಯ ಸ್ವಾರಸಕ್ಕೆ, ಪಾತ್ರ ನಿರೂಪಣಕ್ಕೆ ಭಂಗಬರಬಾರದು; ಅವಶ್ಯವಾದ ವರ್ಣನೆಯ ಮತ್ತು ವಿವರಣೆಯ ಸಾರ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬಾರದು; ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು, ಕವಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಆತನ ವಿಶೇಷ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಲೋಪ ಬರಕೂಡದು. ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುವುದು ಸಂಗ್ರಹಕಾರನ ಕರ್ತವ್ಯ. ಆದರೆ ಕಷ್ಟ:— ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಣವಾದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮನಃಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟರೂ, ಆತನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಧರ್ಮಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಇರಲಾರನು. ಯಾವ ಸುಂದರವಾದ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ, ಈ ಭಾವವನ್ನೂ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಬಿಡಲಿ, ಎಂದು ಆತನು ತನ್ನೊಡನೆಯೇ ಹೋರಾಡದೆ ಇರನು. ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನೂ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ, ತನ್ನ ಸಂಗ್ರಹ ಬಹುಜನ ಸಮ್ಮತವಾಗ ಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯನು. ಕೊನೆಗೆ ಸಹೃದಯರ ಕರುಣೆಗೆ ಸಂಗ್ರಹಕಾರನು ಶರಣನು. “

ಕವಿಯೂ ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು! ಏಳೆಂಟು ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದಿದ್ದ ರಾಘವಾಂಕನು ಅಂದಿನ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಅಭಿರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕಮತೆ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ: ಉತ್ತಮವಾಗಿಯೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಇವತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದು ಭಿನ್ನರುಚಿ. ಅಂದಿನ ಮಂದಿಯ ಮತ್ತು ಮನೀಷಿಗಳ ಅಭಿರುಚಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ತೋರಿರಬಹುದಾದ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳು, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳು, ಶ್ಲೇಷಗಳು, ಕವಿ ಸಮಯಗಳು, ದೀರ್ಘವರ್ಣನೆಗಳು, ಇಂದಿನ ನಮಗೆ ಅಷ್ಟೇನೂ ಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶತಮಾನಗಳ ಆಚೆ ನಿಂತು ತನ್ನ ಸುದೀರ್ಘ ಬಾಹುಗಳಲ್ಲಿ ಫಲಕುಸುಮಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಸ್ವರ್ಣಸ್ಥಾಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಆಶೀರ್ವಾದ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮ್ಮೆಡೆಗೆ ಚಾಚಿರುವ ರಾಘವಾಂಕನಿಂದ ನಾವು ಬೇಕಾದ ಹಣ್ಣು ಹೂಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆತನಡಿಗೆ ಮೈ ಚಾಚಿ ಕೃತಜ್ಞರಾಗುವುದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಆತನನ್ನು ಅಗೌರವಿಸದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಆತನ ಕೀರ್ತಿಕಲಶಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನದ ಮುಲಾಮು ಕೊಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಸಂಗ್ರಹ’ದಿಂದ ಅಂತಹ ಕೆಲಸವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು — ‘ಗಧಾಯುದ್ಧ ನಾಟಕ’ ದಿಂದ ರನ್ನನ ಕೃತಿರತ್ನಕ್ಕಾದಂತೆ.

‘ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಸಂಗ್ರಹ’ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಓದಿ ಪೂರೈಸುವವರೆಗೂ ಮನಸ್ಸು ಸಮಾಧಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಓದಿದಂತೆಲ್ಲ ಇನ್ನೂ ಓದಬೇಕೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಓದಿದಷ್ಟೂ ಅದರ ಮಹತ್ವ ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೊಸ ಹೊಸ ವಿಷಯಗಳು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತವೆ. ಕಡೆಗೆ ಕಂಡಕಂಡವರಿಗೆಲ್ಲ ಅದನ್ನು ಓದಿ ಹೇಳಬೇಕು ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸೊಗಸಾದ ಕಾವ್ಯ ಅನೇಕರಿಗೆ ಅಪರಿಚಿತವಾಗಿದೆಯಲ್ಲಾ ಎಂದು ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಘವಾಂಕನ ಕಥನಕೌಶಲ, ದೃಶ್ಯವಿಭಾಗ ರೀತಿ, ಪಾತ್ರಗಳ ಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತು ಅಭಿನಯಕ್ರಿಯೆಗಳ ವರ್ಣನೆ, ಅವರ

ಸಂಭಾಷಣೆ, ಶೋಕ, ಕ್ರೋಧ, ಸತ್ಯಸಂಧತೆ, ಕ್ರೌರ್ಯ, ಕರ್ತವ್ಯಪರಾಯಣತೆ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಕ್ತಿ — ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಸೂಸಿರುವ ನಾಟಕೀಯತೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೊಂದಾಗಿ, ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ನುಗ್ಗಿ ಬಂದು, ನಮ್ಮನ್ನು ಭಾವನಾಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ನಗಿಸಿ, ಅಳಿಸಿ, ಸಿಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿ, ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ ತಣಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಘವಾಂಕನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಮ್ಮವನಾಗುತ್ತಾನೆ; ನಾವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆತನವರಾಗುತ್ತೇವೆ. ವಸಿಷ್ಠ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ಚಂದ್ರಮತಿ, ಲೋಹಿತಾಶ್ವ, ನಕ್ಷತ್ರಕ, ವೀರಬಾಹು, ಹಂಪೆ, ಕಾಶಿ, ಇಂದ್ರನ ಆಸ್ಥಾನ, ಮಣಿಕರ್ಣಿಕೆಯ ಶ್ಮಶಾನ, ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲವೂ ಸಜೀವವಾಗಿ ಅವಿಭೂತವಾಗಿ ಸತ್ಯವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ನಲಿಯುತ್ತವೆ. 'ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಯಸಂಗ್ರಹ'ದ ವಾಚನ ರಸಿಕರಿಗೊಂದು ರಸಯಾತ್ರೆ.

9

ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸ್ತುತಿಯಾಗುವಾಗಲೆ ಹೊಸಗಾಳಿ ಬೀಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ — ತೆಂಕಣ ಗಾಳಿ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಸುಗ್ಗಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಅದರ ಭಾವ ಮಹೋನ್ನತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಉಪಮೆ, ಕವಿಸಮಯ, ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಗಳ ಕರಟವನ್ನು ಒಡೆದು ತಿರುಲನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕು:

ಶ್ರೀಪತಿಗೆ ಸೊಬನುಡುಪತೀತೆ ಶಾಂತಿಯನು ವಾ
 ಣೀಪತಿಗೆ ಚಾತುರ್ಯಮಂ ದಿವಸ್ಥತಿಗೆ ಪ್ರ
 ತಾಪಮಂ ಸುರಪತಿಗೆ ಭೋಗಮಂ ರತಿಪತಿಗೆ ಮೂಲೋಕವಾವರಿಸುವ
 ರೂಪಂ ಸರಿತ್ವತಿಗೆ ಗಂಭೀರತೆಯನು ಸ್ವಾ
 ಹಾಪತಿಗೆ ತೇಜಮಂ ಕೊಟ್ಟ ಗುರುಮೂರ್ತಿ ಪಂ
 ಪಾವತಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೆಮಗಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಂ ಮಾಳ್ಕೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ

ಈ, ಪದ್ಯಕ್ಕೆ, ಶ್ರೀಪತಿಗೆ=ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ, ಸೊಬಗನ್=ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ — ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದೆನೆಂಬ ಮೊಂಡಕೆಚ್ಚಿನಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯಲೂ ಬಹುದು. ಆದರೆ ನಿಜವಾದ ಭಾವ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಪದ್ಯದ ಅಂತರಾರ್ಥವಿದು:

ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರು ಸೌಂದರ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ,
 ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಯಾರು ಶಾಂತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ,
 ಯಾರು ಸೃಷ್ಟಿರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಾಕೌಶಲವಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ,
 ಯಾರು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ದೀಪ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ,
 ಯಾರು ಭುವನದ ಭೋಗಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ,

ಯಾರು ಸರ್ವಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಿಸುವ
ಪ್ರೇಮ ಸೌಂದರ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ,
ಯಾರು ಸಮುದ್ರದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವೋ,
ಯಾರು ಅಗ್ನಿಯ ತೇಜವೋ,
ಅಂತಹ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಾದ ಗುರುಮೂರ್ತಿ
ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲಿ!

ಮೊದಲು ಸಜೀವವಾಗಿದ್ದು ಬರಬರುತ್ತ ಮರವಟ್ಟು ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿ ನಿರ್ಜೀವವಾಗಿರುವ ಪದಗುಂಫನಗಳಿಗೆ ನಾವು ಬಿಸಿಯಾದ ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಬೀಸಿ ಜೀವದಾನಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪೂರ್ವಕವಿಗಳ ಮಹಾಕೃತಿಗಳು ನಮಗೆ ನೀರಸವಾಗಿ ತೋರದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿದ್ದರೆ ಕವಿಸಮಯ ತಳತಳಿಸುವ ಕಿಡಿ; ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬರಿಯ ಬೂದಿಯ ಪುಡಿ.

ಕವಿ ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಗೆ ನಾಮವು 'ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಚಾರಿತ್ರ'ವೆಂದೂ, ಕೃತಿಗೊಡೆಯನು ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನೆಂದೂ, ಕೃತಿಗೆ ಪಾಲಕರು ಲೋಕದ ಭಕ್ತಜನವೆಂದೂ ಹೇಳಿ ತರುವಾಯ ಸಹಜವಾದ ಆತ್ಮಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ "ಪೇಳ್ವಾತನಾರಂದಡೆ 'ಚತುರ ಕವಿರಾಯ ಹಂಪೆಯ ಹರೀಶ್ಚರನ ವರಸುತನ್ ಉಭಯ ಕವಿಕಮಲ ರವಿ ರಾಘವಾಂಕ ಪಂಡಿತನ್' ಎಂದೊಡೆ ಈ ಕಥಾರಸದ ಲಹರಿಯನು ಬಣ್ಣಿಸದರಾರ್ ಈ ಧರೆಯೊಳು?" ಎಂದು ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಬೀಜರೂಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ, ಐದನೆಯದರಲ್ಲಿ "ನಡೆವರೆಡಹದೆ ಕುಳಿತರೆಡಹುವರೆ?... ಒಂದೆರಡೆಯೊಳು ಎಡೆವಾಯ್ತು ಬಂದ ತಪ್ಪಂ ಹಿಡಿದು ಸಾಧಿಸದೆ ಕಡೆತನಕ ಬಂದ ಲೇಸಿಂಗೆ ತಲೆದೂಗೆ ತಲೆಯೊಡೆವುದೇ? ಬೇನೆಯರಿಯದ ನೀರಸರನೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದನಬುಜಭವನು?" ಎಂದು ಓದುಗರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಹೇಳಿ ಭರ್ತ್ಸನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ೬, ೧೦, ೧೧ನೆಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಾಳದೇಶ, ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರ, ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ದುರ್ಗ ಇವುಗಳನ್ನು ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿ, ೧೩, ೧೪, ೧೫ನೆಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ಚಂದ್ರಮತಿ, ಲೋಹಿತಾಶ್ವರನ್ನು ಆಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾನೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ:

ತನುರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕವ್ವ ಕ
ಪ್ಪನೆ, ಕೋಪದಿದಿರೊಳೊರ್ವಾನಳಂ ತಣ್ಣ ತ
ಣ್ಣನೆ, ಕೊಡುವ ಕೈಯಿದಿರೊಳಮರತರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ, ಮೋಹನವನಪ್ಪಿದ
ಘನರೂಪಿನಿದಿರೊಳಂಗಜ ರೂಪು ನೊಪ್ಪ ನೊ
ಪ್ಪನೆ, ಗಭೀರತೆಯಿದಿರಲಂಬುನಿಧಿ ತೆಳ್ಳ ತೆ
ಳ್ಳನೆ, ಶಾಂತಿಯಿದಿರ ಶಶಿ ಬೆಚ್ಚಬೆಚ್ಚನೆಯನೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನೆಸೆದಿದನು.

ಕಥಾರಂಭವಾಗುತ್ತಲೆ ಕಥನ ಸರಣಿ ಕ್ರಿಯಾಮಯವಾಗುಯೂ ನಾಟಕೀಯವಾಗಿಯೂ ದೃಶ್ಯದಿಂದ ದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮಿ ವೇಗವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮ ದೃಶ್ಯವಿರುವುದು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಇಂದ್ರನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ. ಕವಿ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಸೊಗಸಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ, ಆತನೋಲಗದ ಐಸಿರಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿ, ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಭೆಯ ನಡುವೆ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ವಸಿಷ್ಠ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೇ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಚರಿತ್ರಗೆ ಪ್ರೇರಕ ಶಕ್ತಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. “ಒಡಲನಾವರಿಸಿದಗೋಪಾಂಗ ಸಂಕುಳದ ನಡುವೆ ನಯನ ದ್ವಯಂಗಳು,.... ಉರ್ವಿ ಯಂ ಪರ್ವಿ ಪಸರಿಸಿದ ನಾನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವೆ ಸುರುಚಿರ ಗಂಗೆ ತುಂಗಭದ್ರೆಗಳ ಒಪ್ಪವಡೆದು ಮಹಿಮೆಯೊಳೆಸೆವ ತೆರದಿ ಸುರಪನ ಸಭೆಯನ್ ಎಡೆಗೊಂಡ ಮುನಿಕುಲದ ನಡುವೆ ಇರ್ದರ್ ಅಧಿಕ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರವಾಸಿಷ್ಠರು.” ಮುಂದಿನ ನೋಟ ಉತ್ತಮ ರೂಪಕದಂತಿದೆ; ಆದರ ಸಂವಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ; ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮುನಿಗಳಿಬ್ಬರ ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ ನಮಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ, ಅವರ ಅಭಿನಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ.

ಇಂದ್ರನು ವಸಿಷ್ಠಮುನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ವಂಶದ ಆರಸುಗಳಲ್ಲಿ ‘ಮನ ವಚನಕಾಯದೊಳಗೆ ಒಮ್ಮೆಯುಂ ಹುಸಿ ಹೊದ್ದದಂತೆ ನಡೆವ ಕಲಿಗಳಾರಯ್ಯ ಹೇಳ್’ ಎನಲು, ವಸಿಷ್ಠನು ಹಿಂದಣ ರಾಜರುಗಳಲಿ ಹುಸಿ ಹೊದ್ದದವರಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವರನುದ್ದರಿಸಲು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಅವತರಿಸಿದ್ದಾನೆ; ‘ಆತನ ಸತ್ಯದಸಕಮಂ ಪೊಗಳಲ್ ಎನ್ನಳವೆ? ಘಣಿಪತಿಗರಿದು; ಶಶಿಮೌಳಿಯಾಣೆ!’ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಕ್ರುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ:

ತೀವಿದೊಡ್ಡೋಲಗದ ನಡುವೆ ತನ್ನಂ ಮೊದಲೊ
 ಳೋವಿ ನುಡಿಸದ ಕೋಪವೊಂದಾ ವಸಿಷ್ಠ ಮುನಿ
 ಯಾವುದಂ ಪೇಳ್ಕಡದನಲ್ಲೆಂಬ ಭಾಷೆಯೆರಡಖಿಳ ಜೀವಾವಳಿಯಲಿ
 ಭಾವಿಪಡೆ ಕುಂದನಲ್ಲದೆ ಲೇಸ ಕಾಣದಿಹ
 ಭಾವ ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡು ಕುಡಿವರಿದು ಕಡುಗೋಪ
 ವಾವರಿಸಿ ಕೌಶಿಕಂ ನಿಂದು ನಿಲ್ ನುಡಿಯಬೇಡೆಂದು ಜರೆದಿಂತೆಂದನು.

ವಿಶ್ವಾ: — ಬೇಸರದೆ ಕೇಳ್ಕ ದೇವೇಂದ್ರನುಂಟೆಂದು ಇಂತು ಹೇಸದೆ ಅಕಟಕಟ ಸೊರಹುವರೆ, ವಾಸಿಷ್ಠ?
 ವಸಿಷ್ಠ: — ನಾ ಸೊರಹಿದಾತನೆ? ಅವನಧಿಕನಲ್ಲದನೆ ಹೇಳ್?
 ವಿಶ್ವಾ: — ರಾಶಿ ಹೊನ್ನುಂಟು: ಅಧಿಕನಹನ್!
 ವಸಿಷ್ಠ: — ಹೊನ್ನ ಮಾತೀ ಸಭೆಯೊಳೇಕೆ? ಸತ್ಯನೆ? ಹೇಳ್!
 ವಿಶ್ವಾ: — ಸತ್ಯವಂತನವನಾಳ್ಕ ದೇಶದೊಳು ಕೇಳ್ಕರಿಯೆನ್.

ಇಂತೆಂದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಪೂರ್ವಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೇಳತೊಡಗುತ್ತಾನೆ: ಮಗನನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಆತನನ್ನು ಮರಳಿ ಯಾಗಪಶುವ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ವರುಣನಿಗೆ ಮಾತುಕೊಟ್ಟು, ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಮೋಹದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡಲಾರದೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೈಚಿಟ್ಟು, ಕಡೆಗೆ ವರುಣನ ಕೋಪದಿಂದ ತನುಗುಂಟಾದ ಜಳೋದರರೋಗಕ್ಕೆ

ಅಜೀಗರ್ತ ಮುನಿಯ ಮಗನಾದ ಶುನಶ್ಯೇಫನನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಬಂದು 'ಬೇಳಲೈ ಮನದಂದ ಪಾತಕನು ಭೂವರನನೇತಕ್ಕೆ ಹೇಸದೆ ಹೊಗಳೈ?'

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಹೊರಿಸಿದ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ವಸಿಷ್ಠನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ "ಹಲವು ಮಾತೇಕೆ? ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಲಿ ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಿಸಲು ಬಲ್ಲರು ಮುನ್ನ ಹುಟ್ಟಿದವರಿಲ್ಲ: ಇನ್ನು ಹುಟ್ಟುವರ ಕಾಣೆ; ನಾನಿದ ಬಲ್ಲೆನು. ಉಳಿದವರ ಹವಣಾವುದು?" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ.* ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮನದೊಳತಿ ಮುಳಿದು, "ನಿಲ್, ಆಡದಿರು! ಬಾಯಿ ಹಿರಿದುಂಟು! — ಧರೆಗರಸಾತನ್ ಧನವುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಯನ್. ನಿನಗೆ ಅತಿವಿಪುಳ ಧನವನಾರಾಧಿಸುವನ್: ಅಂತಲ್ಲದೆ ಆತನಾರೈಕೆಯೊಳಗಿರ್ಪೆ ನೀನಿ. ಎನಿತನಗ್ಗಿಳಿಸಿ ಬಣ್ಣಿಸಲೊಪ್ಪದಯ್ಯ, ಹೇಳ್? — ಮುನಿಯಬೇಡ. ಆತ ಹುಸಿದನಾದಡೆ ನಿನ್ನನೇಗೈಯಬಹುದು?" ಎಂದು ಸವಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ವಸಿಷ್ಠನು "ಶ್ರುತಿ ಮತ ಕುಲಾಚಾರ.... ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮಂ ಬೆಳೆದ ಪುಣ್ಯದೊಳಗಾದವಂ ತೊರೆದು ಕಳೆದು, ಸತಿಯನುಳಿದು, ಅತಿದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಮುಕ್ತಕೇಶಿತನಾಗಿ ನರಕಪಾಲದೊಳು ಸುರೆಯೆರೆದು ಕುಡಿಯುತ ತೆಂಕಮುಖವಾಗಿ ಹೋಹೆಂ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಮರೆದು ಹುಸಿಯಂ ನುಡಿದಡೆ" ಎಂದು ಘೋರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಭಯಂಕರ ಮುನಿಗಳ ಕಲಹದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಓಲಗದ ಸ್ಥಿತಿ? ಗತಿ!

ಧರೆಗನವಡಸಿ ಕಾದುವಡೆಡೆಯಲಿಹ ಚರಾ
ಚರವೆಲ್ಲಿ ಹೊಗಲಿ? ಮುನಿದವಿಳಮಂ ಸುಟ್ಟೊಸೆದು
ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟಿಸಬಲ್ಲ ಮುನಿಗಳಿಬ್ಬರ ಶಾಂತಿ ತವಿದ ಕದನದ ಮುಖದಲಿ
ಇರಬಾರದೇಳಬಾರದು, ನುಡಿಯಬಾರದಂ
ತಿರಬಾರದಹುದೆನಲುಬಾರದಲ್ಲೆನಬಾರ
ದರೆಡುಂ ನಿರೋಧದಿಂದೊಡ್ಡೊಲಗಂ ಚಿಂತೆ ಮುಸುಗಿ ಸೈವೆರೆಗಾದುದು.
ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಿತನುಡಿಯೆ ಪಕ್ಷವೆಂದೆರಡುವಂ
ಹಿಂದುಗಳೆದಿರಲುಪೇಕ್ಷಿತನೆಂದು ಜರೆದಡೆ
ಮೈಂದಧಿಕನೇ ಎಂದು ಹೊಗಳ್ಳಡುಪಚಾರವೆಂದೆತ್ತಿದಡೆ ಧೂರ್ತನೆಂದು
ನೊಂದು ಶಾಪವನೀಯದಿರರೆಂದು ಸುರಪನಾ
ನಂದರಸವರತು ಬೆರೆಗಿದ ಮೊಗದೊಳಿರಲು ನಾ
ರಂದ ಧಟ್ಟಿಸುತೆದ್ದು 'ಕೊಡು ವಸಿಷ್ಠಂಗೆ ಭಾಷೆಯನು' ಕೌಶಿಕ ಎಂದನು.

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ತಾನು ಸೋತರೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಜನ್ಮಗಳತ್ತಿ ಬರುವವರೆಗೂ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತನ್ನ ತಪಸ್ಸು ಪುಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧವನ್ನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆಯುವೆನೆಂದೂ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕಲಹವಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಕೊನೆಗಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ವಸಿಷ್ಠನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಚಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆಂದು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಅವನನ್ನು ಹಂಗಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಸಿಷ್ಠ: — ಆ ನಾಡುವನೆ ಹೇಳು!

ವಿಶ್ವಾ: — ಎನ್ನ ಗಾಸಿಗಾರದೆ ನೃಪಂ ಹುಸಿನುಡಿಯೆ ಮುನಿತನವನೀಡಾಡಿ ಹೋಹಂತಿರಾದವುದು.

ವಸಿಷ್ಠ: — ತರುಣಿ ತೇಜಂಗಿಡದಿರು, ಅಗ್ನಿ ಬಿಸುಪಾರದಿರು ಎಂದು ಬೋಧಿಸಲೇಕೆ? ನಿಜವಳಿವುವೇ ಸುಮ್ಮನಿರಲು?

ವಿಶ್ವಾ: — ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆವಡೆ ಹಿಡಿದ ಕೊಡೆ ಕಾವುದೆ? ಮುನಿಪ ನಿನ್ನ ಬಡಬೋಧೆಗೀದೆಗಳು ರಕ್ಷಿಸುವವಲ್ಲ, ನೀ ಹೇಳದಿದರಡೆ ಮದನಹರನಾಣೆ, ಹೋಗು!

ವಸಿಷ್ಠ: — ಕುಲವ ನಾಲಗೆಯರುಹಿತೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಿಂದು ನೆಲೆಯಾಯ್ತುಲಾ! ಬ್ರಹ್ಮಋಷಿಯಾದಡೊಳಗು ನಿರ್ಮಳವಪ್ಪುದಯ್ಯ! ನೀ ರಾಜರ್ಷಿ! ಕೋಪಿಸದೆ ಧಟ್ಟಿಸದೆ ಕೆಡೆನುಡಿಯದೆ ನಿಲಲೆಂತು ಬಲ್ಲೆ!

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಿಗೆ ಕೋಪ ಮಿತಿಮಿರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ನೋಡು ನೋಡು! ಇಂದೆನ್ನ ರಾಜಋಷಿಯೆಂದು ಕೆ
ಟಾಡಿತ್ತಕ್ಕೆ ಆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನ್ ಅಸತ್ಯನನ್
ಮಾಡಿಸುವೆನ್, ಅಧಿಕ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳನಾಂತ ನಿನ್ನಂ ವ್ರತಭ್ರಷ್ಟನೆನಿಸಿ
ರೋಡಾಡಿ ಕಾಡುವೆನ್ ಎನುತೆದ್ದು ಸಾವನೀ
ಡಾಡಿದವರೊಡೆಯನೋಲಗದಿಂದ ಹೊರವಂಟ
ನಾಡಂಬರದ ಸಿಡಿಲು ಗಜರಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಮೇಘದಿಂ ಪೊರೆಮಡುವಂದದಿ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ದೃಶ್ಯ ಮುಗಿಯಿತು. ವಾಚಕರು ಕಥೆಯ, ಕ್ರಿಯೆಯ, ಅಭಿನಯದ, ಭಾವದ ಹೊನಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ, ಪ್ರತಿಭೆಯ ಸಮ್ಮೋಹಿನೀ ಶಕ್ತಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಕವಿಯ ಶೈಲಿಯನ್ನೂ ಇತರ ಕಾರುಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮರಯಬಾರದು. 'ಶೈಲಿ ಚಿಂತನೆಗಳ ಚರ್ಮ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ರಾಘವಾಂಕನೂ ಹಿರಿಯ ಸಾಕ್ಷಿ. ಆತನ ಪದಗಳೂ ಪದಗುಂಫನಗಳೂ ಮೂರ್ತಭಾವಗಳು, ಭಾವಮೂರ್ತಿಗಳು.

* ಅಂದು ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಇಂದು ಹಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಧ್ವನಿ.

ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ [೩ - ೪]

೩

ಪುನಃ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ.

ಅಂತೂ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ವಸಿಷ್ಠರ ಕಲಹವು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಸಂಕಟ ಪರಂಪರೆಗೆ ಮುನ್ನುಡಿಯಾಯಿತು. ಕವಿ ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸಿ ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ “ಕೋಣನೆರಡುಂ ಹೋರೆ ಗಿಡುವಿಂಗೆ ಮಿತ್ತು” ಎಂದು ಕಥಾಲಾಪನೆಗೆ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಹುಸಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಉಪಾಯವಾವುದೆಂದು “ಅಖಿಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಕಲಾಪ್ರವೀಣನ್ ಅಂತಃಕಾಂತದೊಳ್ ಚಿಂತೆಯಿಂ ಭ್ರಾಂತಿಯೋಗದೊಳಿದನು.” ಕಡೆಗೆ ‘ನಿಜವೈರದಂತಫವರಿಯದ’ ಮುನಿಗಳನ್ನು ಕರೆದು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನ್ನು ಸುವರ್ಣಯಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಿಸುವಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನು ಒಪ್ಪಿ, ಯಾಗಮಾಡಿ, ಮೇಲೆ ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡುವಾಗ, ವಸಿಷ್ಠ ಮುನಿ ಹೋದ ಹೊತ್ತನರಿದು ‘ಸುಜನ ಮೃಗ ಧೀವರಂ ಕಪಟ ವಟು ಕೌಶಿಕಂ’ ಅವನೆಡೆಗೆ ಹೋಗಲು ಅವನು ಚರಣ ಸರಸಿರುಹಮಂ ತೊಳೆದು ‘ನೆನೆದರ್ಥಮಂ ಬೆಸಸಿಂ’ ಎನೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ‘ಪಿರಿಯ ಕರಿಯಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕವಡೆಯಂ ಮಿಡಿದಡೆ ಎನಿತುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಹುದು ಅದರ ಸರಿಯೆನಿಸಿ ಸುರಿದ ಹೊಸ ಹೊನ್ನರಾಶಿಯನ್ ಈವುದು, ಅರಸ’, ‘ಹನಾದಂ, ಕೊಟ್ಟೆನ್ ಅದನೀಗಲೆ ಇರದೊಯ್ಯುದು’ ಎನೆ ‘ನಿನ್ನ ಮೇಲಿರಲಿ ಬೇಹಾಗ ತರಿಕೊಂಡಪೆನ್’ ಎಂದನು.

ಸ್ವರ್ಣಯಾಗದ ಬಲೆಗೂ ಬಿದ್ದು ಪಾರಾದ ದೊರೆಯನ್ನು ತನ್ನಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆ ದೊಯ್ಯು ‘ಅವನ ಸತ್ಯದ ಬಲುಹ’ ನೋಡುವೆನೆಂದು ಕೌಶಿಕನು ಮತ್ತೊಂದು ಹೂಟ ಹೂಡುತ್ತಾನೆ. ಕವಿ ಒಂದೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಮಿಂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯ ಮತ್ತು ಅಭಿನಯಕ್ರಿಯೆಯ ವರ್ಣನೆ ಎಷ್ಟಿದೆ ನೋಡಿ:

ಅನುವುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಯನ್ ಕಂಡೆನ್, ಎಂದತಿ ಮೆಚ್ಚಿ
ತನಗೆ ತಾ ತೂಪಿರಿದುಕೊಂಡು ಕಣ್ಣುಚ್ಚುತಂ
ಮನದೊಳ್ ಉತ್ಪತ್ತಿಮಂತ್ರವ ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಜಲವನ್ ಒಸೆದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ತಳಿದು
ವಿನಯದಿಂ ನೋಡನೋಡಲು ದಿಕ್ಕು ಧರಣಿ ತೆ
ಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ನಿಂದ ನಾನಾ ಪಕ್ಷಿ ಮೃಗಸಂಕುಲಕೆ
ಕೊನೆವೆರಳನ್ ಅಲುಗಿ ತಲೆದೂಗಿ ಕೈವೀಸಿದಂ ದೇಶಮಂ ಗೋಳಿಡಿಸಲು.

ಸರಿ; ಮಾಯದ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳು ನಾಡಿನ ಪೈರನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಜನರು ಬಂದು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಾರೆ.(III, ೧೦, ೧೧. ೧೨, ೧೩) ದೊರೆ ಬೇಟೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಶಬರಜಾಲವನ್ನು ಕರೆಸುತ್ತಾನೆ. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ‘ನಿಟ್ಟಿಸುವ ಕಣ್ಣಾಲಿ ಕತ್ತಲಿಸೆ ಕತ್ತಲೆಯ ತತ್ತಿಗಳಂತೆ ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಹೊರಗಾಗೆ’ ಬಂದು ನೆರೆದರು. ಕವಿ ಬೇಟೆಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನಿರುಪಮವಾಗಿ

ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ಎಷ್ಟು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ನಾವೂ ಬೇಡರ ಉದ್ದೇಗ ಉತ್ಸಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ಹಾರಾಡುತ್ತೇವೆ.

ಎರಳೆ ಸರಳಿಸಿ ಹೋದುದಿಲ್ಲ: ಹಿಂಗಾಲೊಡೆದು
ರುಳ್ಳ ಮಣ್ಣಿದೆ. ಸೊಕ್ಕಿದ ಎಕ್ಕಲಂಗಳು ಹೋದವು:
ಎರಡು ಕಟವಾಯಿಕಡೆ ಸುರಿದ ನೊರೆಯಿದೆ. ಕರಡಿ ತಣಿದಾಡಿ ಹೋದುದಿಲ್ಲ:
ನೆರೆದ ಒರಲೆಗಳ ಹೊರೆಯೊಳ್ ಒಡೆದ ಹುತ್ತಿದೆ: ಹುಲಿಯು
ಮರೆಯನ್ ಎಳೆಯಿತ್ತಿಲ್ಲ: ಬಿಸುನೆತ್ತರಿದ್ದುದು. ಎಂದು
ಇರದೆರೆಗಿ ಹಜ್ಜೆಯಂ ನೋಡಿ ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದು ಹರಿವ ಲುಬ್ಧಕರೆಸೆದರು

ಹುಲಿಗಳನ್ನು ನಾಯಿಗಳಂತೆ ಬೇಟೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಸಾಕಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹೊಂಚಿ ಹಿಡಿಯುವಂತೂ ಕವಿ ಎದೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ನೋಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ:

....ಬಂಡಿಯಿಂದಿಳುಹಿ ಹುಲಿಯ
ಹಾರಯಿಸಿ ತಲೆದಡವಿ ತೋರಿ ಹಾಸವನುಗಿಯೆ
ದೂರದಿಂ ಕಂಡು ಹಸರಿಸಿ ಹತ್ತಿ ಹಣುಗಿ ನೆಲ
ಕೋರಂತೆಯಡಗಿ ತನ್ನನುವಿನಳವಿಗೆ ಜುಣುಗಿ ನಡೆದು ಬಳಿಕೇಗೈದುದು:

ಕುಸಿದ ತಲೆ, ಹಣುಗಿದೊಡಲ್, ಅರಳ್ಳ, ಬಾಯ್, ಸುಗಿದ ಕಿವಿ,
ಉಸಿರಿಡಿದ ಮೂಗು, ಮರೆದು ಎವೆ ಇಕ್ಕದ ಉರಿಗಣ್ಣು,
ಬಸುರೊಳಡಗಿದ ಬೆನ್ನು, ನಿಮಿರ್ದ ಕೊರಳ್, ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಗಜಬಜಿಸು ತಿಹ
ಮುಂದಡಿ ಎಸೆಯೆ ಲಂಘಿಸಿ ನೆಲನನೊದೆದು ಪುಟನೆಗೆದು ಗ
ರ್ಜಿಸುತ ಬರೆ ಹೆದರಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಡೆಂಢಣಿಸಿ ಸರ
ಳಿಸುವ ಹರಿಣಂಗಳಂ ಮೋದಿ ಮುರಿದಟ್ಟಿ ಕೆಡಹಿದವು ದೀಹದ ಹುಲಿಗಳು.

ಹಾಗೆಯೇ ಬೇಟೆಗಾರರು ವಸಿಷ್ಠಮುಷಿಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ಅವನಿಪವರೇಣ್ಯನು' 'ಮುನಿವರೇಣ್ಯನನು' ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಆ ದರ್ಶನ ಅತ್ಯಂತ ಚೇತೋಹಾರಿಯಾಗಿದೆ. ತಿಳಿಗೊಳ, ತಣ್ಣೆಳಲು, ತೆಳುಗಾಳಿ, ಪುಳಿನ ಸ್ಥಳ, ಅಶೋಕೆಯ ತರುವಿನ ತಳಿರತೊಂಗಲ ಗದ್ದುಗೆ, ಅದರ ಮೇಲೆ 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೃತ್ತಿ ಗೋಚರಿಸಲೆಳಸಿತೊ' 'ಶಾಂತಿ ರೂಪಾಯ್ತೊ' ಎಂಬಂತಿರುವ ವಸಿಷ್ಠ ಮಹರ್ಷಿ. ಆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಿರುದೇರೆಗಳ ಶಿಶುನರ್ತನ, ನವಪಲ್ಲವ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದಪವನನ ಅಲಸಕ್ರೀಡೆ, ಶ್ವೇತ ಸೈಕತರಂಗದಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ತರುಚ್ಚಾಯೆ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದರೊಡನೊಂದು ಮಿಳಿತವಾಗಿ ಮೋಹಿಸುವಂತಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಲಲಿತಾಕ್ಷರಗಳು, ಲಘುಗಳು, ಳಕಾರ

ತಕಾರಗಳು ಎದೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಮಿಡಿಯುತ್ತವೆ; ವೀಣಾನಾದವನ್ನು ಹೊರಸೂಸುತ್ತವೆ. ಭಾವ, ಚಿತ್ರ ,ಶೈಲಿ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ.

ತಿಳಿಗೊಳನ ಬಳಸಿ ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದೊಳಮಾವು
ಗಳ ತಳದ ಮಲ್ಲಿಕಾಮಂಟಪದ ತಣ್ಣೆಳಲ
ತೆಳುಗಾಳಿಯೊಳು ಪುಣ್ಯವಪ್ಪ ಪುಳಿನಸ್ಥಳದ ಮೇಲಶೋಕೆಯ ತರುವಿನ
ತಳಿರ ತೊಂಗಲ ಗದ್ದುಗೆಯೊಳೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು
ಬಳಸಿ ಹಿಂದೆಡಬಲದೊಳಿಪ್ಪ ಮುನಿಗಳ ಕೂಡೆ
ನಲವಿನಿಂ ನುಡಿವ ಪಶುಪತಿಯಂತಿರಿದ್ ಮುನಿನಾಥ ಕಣ್ಣೆನೆದಿದ್ನು.

ಋಷಿವರ್ಯನು ರಾಜಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಉಚಿತರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಚರಿಸಿ ಪಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನನ್ನು ತೋರಿ (ಏಕೆಂದರೆ ವಸಿಷ್ಠಾಶ್ರಮವಿದ್ದುದು ಹಂಪೆಯಲ್ಲಂತೆ) 'ಅರಸನ ಮೇಲೆ ಕೌಶಿಕನ ಕಾಟವಡಿಯಿಟ್ಟ ಅನುವನು' ತಿಳಿದು 'ಪೇಳದಂತೆ ಪೇಳಪೆನೆಂದು' 'ಮಗನೆ ಹೋಗದಿರು ಮರೆದು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ' ಎಂದು ಬೋಧಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ.

೪

ಮೃಗಯಾವಿನೋದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಘವಾಂಕನು ಹಂದಿಯ ಬೇಟೆ ಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಸಹಜತೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವನು ಅದನ್ನು ತಾನೇ ನೋಡಿದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಕೌಶಿಕನ ಮಾಯವರಾಹ ಗೋಚರಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಏನು ಗಲಿಬಿಲಿ! ನಾರಕನಿನಾದ! 'ಎಲೆಲೆಲೆಲೆಲೆ ಹಂದಿಯನುವಾದುದು!' ಎಂಬ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿದ ತಕ್ಷಣವೆ ನಮಗೂ ಜೀವ ಬೆಬ್ಬಳಿಸಿ ಮರವನಡರಲು ನಾಲ್ಕನೆಯನಾರೈಯುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲ; ಮರವನೇರಲೂ ಪುರಸತ್ತಿಲ್ಲ. ವರಾಹನು 'ನಾಳಲ ಹೊರೆಗಳಂ ಕೊಚ್ಚಿದಂತೆ ಎಲ್ಲರೊಡಲ ಕವಳಿಗೆಯಿದು ಬೀದಿವರಿದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿತ್ತು!' ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳುವುದೇ ಸರಿ! ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳುವ ನಮ್ಮಂತಹ ಜೀವಗಳನ್ನಾದ ಬೇಡನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕವಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಳುತ್ತೀರೋ ನಗುತ್ತೀರೋ ನೀವೇ ನೋಡಿ. ಅದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ:

ಬಿಟ್ಟ ತಲೆ, ಗಿಡು ಹಿಡಿದು ಕಳೆದುಡುಗೆ, ಕಾಡ ಮುಳು
ನಟ್ಟು ಕುಂಟುವ ಪದಂ, ಬೆನ್ನ ಬಿಗುಹಳಿದು ಎಳಲ್ಪ
ಮೊಟ್ಟೆಗೊಳ್, ಎಡಹಿ ಕೆಡೆದೊಡೆದ ಮೊಳಕಾಲ್, ತೇಕುವ
ಆಳ್ವೆಗಳು ಬೆರಸಿ, ಒರಲುತ,
ಕೆಟ್ಟೋಡುತಿರಲೊರ್ವನ್, ಅವನ ಕಂಡು ಇದಿರಡ್ಡ

ಗಟ್ಟಿ ಕೇಳಲು-‘ಹುಹುಹು’-‘ಹುಲಿ?’ ಅಲ್ಲ, ಹಂದಿಯರೆ
ಯಟ್ಟಿ ಬರುತ್ತಿರ್ದುದು’ ಎನೆ-‘ಎಲ್ಲಿ ತೋರ್’ ಎನಲು-
‘ನೀವೇ ಆರಸಿಕೊಂಬುದು’ ಎಂದ.

ಬೇಡನು ಬೆನ್ನಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಬುತ್ತಿಯ ಗಂಟು ಓಟದ ಭರದಲ್ಲಿ ಸಡಿಲವಾಗಿ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ ಚಿತ್ರ
ನಗುವವನಿಗೆ ಚಕ್ಕುಳು ಗುಳಿ ಇಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆದರಿದವನು ಬಾಯಿಬಿಡಲಾರದೆ ಸ್ವರ ಹೊರಡಲಾರದೆ ‘ಹು! ಹು!’
ಹು! ಎನ್ನುವುದೂ, ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದನು ‘ಹುಲಿ?’ ಎಂದು ಕೇಳುವುದೂ ಎಷ್ಟು ಸಹಜವಾಗಿವೆ! ರೇಗಿದ ಹಂದಿಯನ್ನು ನೋಡಿ:

ಮನೆದ ದಾಡೆಯ ಕುಡಿಗಳಿಂದ ಕಿಡಿ ಸುರಿಯೆ, ಘೂ
ಮಿಫಸುವ ಮೂಗಿಂದ ಕರ್ಬೋಗೆ ನೆಗೆಯೆ, ಮುನಿದು ನಿ
ಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕಡೆಯಿಂದ ದಳ್ಳುರಿ ಸೂಸೆ; ಬಲಿದ ಕೊರಳ್ ಒಲೆದ
ಮುಸುಡು
ಕುಸಿದ ತಲೆ, ನೆಗೆದ ಬೆನ್, ನಟ್ಟ ರೋಮಾಳಿ, ಮಿ
ಳ್ಳಿಸುವ ಬಾಲಂ, ರೌದ್ರಕೋಪಮಂ ಬೀರಿ ಗೆ
ರ್ಜಿಸಿ ಬೀದಿವರಿದು ತೊತ್ತಳದಳಿದು ಕೊಂದು ಕೂಗಿಡುತ್ತು ಲುಬ್ಬಕರನು.

ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ವರಾಹನನ್ನು ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಗಾಯವಾದ ಹಂದಿಯ ರಂಪವನ್ನು ನೋಡಿ:

ಗರಳಗೊರಳವನರಳ ಸರಳಂಗೆ ಮುನಿವಂತೆ
ಯಿರುಳ ತಿರುಳಿನ ಹೊರಳಿಗಾ ತರಣಿ ಕೆರಳ್ಳಂತೆ
ಸರಳ ತೆರಳಿಕೆಗೆ ಮರಳಿತು ಕರುಳ ಸುರುಳಿಯೊಳು ಹೊರಳುತ್ತ ಬೀಳುತ್ತಲು.
ಹುರುಳಳಿದುದು; ಉರವೊಡೆದು ಸರಳುರ್ಚೆ ನರಳುತ್ತ
ತೊರಳೆಯಡಸಲು ಮೂಗನ್ ಅರಳಿಸಿ ಎಚ್ಚಂಬ ಹೊತ್ತು
ಉರುಳ್ಳ ಕಂಬನಿಯಿಂದ ತರಳಚಿತ್ತದ ಹಂದಿ ಮರಳಿ ಕಾನನಕ್ಕೆದಿತು.

‘ಇರುಳ ತಿರುಳಿನ ಹೊರಳಿಗಾ ತರಣಿ ಕೆರಳ್ಳಂತೆ’ ಎಂಬ ಉಪಮಾನ ಅದ್ಭುತವಾದುದು. ಇರುಳು ಹಗಲುಗಳು
ಸಂಧಿಸುವ ಪ್ರಾತಃ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯಗಳ ಬಾನ ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿಭವಿಸುವ ರಕ್ತಾಕ್ಷರೋಹಿತ ಜ್ವಾಲಾಗ್ರಸ್ತ
ಮೇಘರಣರಂಗದ ರುದ್ರಮನೋಹರತೆಯನ್ನು ಯಾರು ತಾನೆ ನೋಡಿಲ್ಲ? ಇರುಳಂತೆ ಕರಗಿದ್ದ ಮಹಾವರಾಹನನ್ನು
ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಬೆಳ್ಳಗಿದ್ದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಬಾಣಗಳು ತಾಗಲು ನೆತ್ತರು ಬುಗ್ಗೆ- ಬುಗ್ಗೆ- ಯಾಗಿ ಚಿಮ್ಮಿ
ಪ್ರಾಣಿಯ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ರಂಪಾದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕವಿ ಒಂದು ಉಪಮಾನದಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾನೆ! ಅದಲ್ಲವೇ
‘ಭೀಮಕಲೆ!’

ಹಂದಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು. ರಕ್ತದ ಜಾಡು ನೋಡುತ್ತ ಬೇಟೆ ಗಾರರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು. ಗ್ರಹಚಾರ!

ಫಳಭಾರದಿಂದೊಲೆದು ತೂಗಿ ಬಾಗುವ ಮರಂ

ಗಳ ಕೆಳಗೆ ತುರುಗಿ ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆಗಳಲತೆಯ

ತಳಿರ ತಿಳಿಗೊಳನ ಪುಳಿನಸ್ಥಲದ ಕಮಲ ಕೈರವದ ತನಿಗಂಪುವೆರಸಿ

ಸುಳಿವ ತಣ್ಣಲರ ತಂಪಂ ಕಂಡು....

ಮಂತ್ರಿ 'ಭೂನಾಥ ಬಿಡುವಡೆ ಇದು ತಾವು' ಎನಲು ದೊರೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿ ಬೀಡು ಬಿಡಿಸಿದನು ಅಲ್ಲಿ ಆನಂದದಿಂದ 'ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಂಗಳಂ' ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಚಂದ್ರಮತಿಯ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು 'ನಿದ್ರೆಕವಿದು ವಿತತಸುಖದಿಂದಿರುತ್ತಿರಲೆ ನಾನಾ ದುಃಖಯುತವಪ್ಪದೊಂದು ಕನಸಂ ಕಂಡು ನೊಂದು ಬೆದರಿದಂತೆ ಭೋಂಕೆನಲೆದ್ದು ಬೆಬ್ಬಳಿಸಿ ನಾಲ್ಕನೆಯನಾರೈದನು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಚಂದ್ರಮತಿ 'ಧುರದೊಳರಿಭೂಭು ಜರನಂಜಿಸುವ ಬಿರುದಂ ಕಮಲ್ಲ ನೀ ನಡುಗಲೇತಕ್ಕೆ' ಎಂದು ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಡಿಸಲು ರಾಜನು ತಾನು ಕಂಡ ಕನಸನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸ್ವಪ್ನ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಮುಂದೊದಗಲಿರುವ ಜೀವಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೂಪಕದಂತಿದೆ. ಚಿತ್ರವೂ ಭಯಂಕರ ವಾಗಿದೆ:

ಘಡುಘಡಿಸುತೊಬ್ಬ ಮುನಿ ಬಂದು ನಾನೋಲಗಂ

ಗೊಡುವ ಮಣಿಮಂಟಪದ ಕಂಭವೆಲ್ಲವನು ತಡೆ

ಗಡಿದು ಹೊಂಗಳಸಂಗಳಂ ಮಾಣದೊಡೆಬಡಿದು ನೆರೆದ ಸಭೆಯೊಳಗೆನ್ನನು

ಕೆಡಹಿ ಸಿಂಹಾಸನವನೊಯ್ಯಾಗಳೆನ್ನೆದೆಯ

ನಡದೊಂದು ಕಾಗೆ ಕರೆದುದು ಬಳಿಕ್ಕಾಂ ಗಿರಿಯ

ನಡದು ಶಿಖರದೊಳೆವ ಮಣಿಗೃಹಂ ಬೊಕ್ಕೆನ್....

ಚಂದ್ರಮತಿ ಪತಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳಿ, ಏನು ಬಂದರೂ ಬರಲಿ 'ಸತ್ಯವಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಡದಿರವನೀಶ ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿದೆನು' ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದೊರೆಯ ಇಸುಗೆಯಿಂದ ಗಾಯಗೊಂಡ ಮಾಯಾವರಾಹನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಆಶ್ರಮದತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದು 'ತೂಗಿ ತೊನೆದು ಮೈಮರೆದೆ' ರೀತಿಯನ್ನು ಕವಿಯು ಕೆತ್ತಿ ಕೊರೆದು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ (IV, ೧೪). ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಮಯವಾಗಿಯೂ ಚಿತ್ರಮಯವಾಗಿಯೂ ನಾಟಕೀಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಕೃದ್ಧನಾದ ಕೌಶಿಕನ ಮಹಾವಾಣಿಯೂ ಭಯಂಕರ ಹೂಂಕಾರವೂ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಣಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೂಂಕಾರದಿಂದ ಗೆಳ್ಳನೆ ಮೂಡುವ 'ಸತಿ' ಯರನ್ನು ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಯಮೂಕರಾಗುತ್ತೇವೆ:

ಹಂದಿಯಂ ಕಾಣುಹ ತಡಂ ಕೋಪಗಿಚ್ಚು ಭುಗಿ

ಲೆಂದು ಜಪ ಜಾರಿ ತಪ ತಗ್ಗಿ ಮತಿ ಗತವಾಗಿ

ಸಂದ ಯೋಗಂ ಹಿಂಗಿ ದಯೆ ದಾಂಟಿ ನೀತಿ ಬೀತಾನಂದವರತುಹೋಗಿ

ಹಿಂದ ನೆನೆದುರಿದೆದ್ದು ಸಿಕ್ಕಿದನಲಾ ಭೂಪ

ನಿಂದು ನಾನಾಯ್ತು ತಾನಾಯ್ತು ಕೆಡಿಸದೆ ಮಾಣೆ

ನೆಂದು ಗರ್ಜಿಸುವ ಕೌಶಿಕನ ಹುಂಕಾರದಿಂದೊಗೆದರಿಬ್ಬರು ಸತಿಯರು.

'ಮುನಿಗೆ ಹೊಲೆಯಾವುದು? ಅತಿ ಕೋಪ, ಬದ್ಧದ್ವೇಷ, ಅನಿಮಿತ್ತ ವೈರ'. ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರಾಗಿ ಆ ಸತಿಯರು ಹೊಲತಿಯರಾಗಿ 'ಬೆಸನಾವುದು' ಎನಲು 'ದುರ್ಮಂತ್ರ ಬಲವಂತನಾದ ಕೌಶಿಕನು' ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನು ಮರಳು ಮಾಡುತಿರಿ ಹೋಗಿ ಎಂದಟ್ಟಿದನು. 'ಸಂದ ಕಾರಿರುಳ ಕನ್ನೆಯರು ಹಗಲಂ ನೋಡಲೆಂದು ಬಂದರೋ' ಎಂಬಂದದಲಿ ಅವರು ಅವನಿಪನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಭಿನಯ ಕ್ರಿಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ವಿಶೇಷತಃ ಸಂವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಆ ದೃಶ್ಯ ಅತ್ಯಂತ. ನಾಟಕೀಯವಾಗಿದೆ. ವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಗಳು, ವಾದ ಪ್ರತಿವಾದಗಳು, ಉಪಮಾನ ಪ್ರತ್ಯುಪಮಾನಗಳು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಬಾಣಗಳಂತೆ ವೇಗದಿಂದ ಮಿಂಚುತ್ತವೆ. ಮಾಯದಬಲೆಯರ ವಾದದ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಬೆರಗಾಗಿ ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟುವ ನಾವು ಒಡನೆಯೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಪ್ರತಿಯುಕ್ತಿಗೆ ಬೆಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಹಿಗ್ಗಿ ಕರತಾಡನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಸಮಬಲರಾದ ಪಟುಭಟರ ಧ್ವಂಧ್ಯಯುಧದಲ್ಲಿ ಜಯ ಯಾರಿಗೆ, ಸೋಲು ಯಾರಿಗೆ ಎಂಬುದು ಎಂತು ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಂತೆಯೆ ನಾವು ಸಂಶಯಗ್ರಸ್ತರಾಗುತ್ತೇವೆ. ಅಯ್ಯೋ ಮಾಯದಬಲೆಯರ ಈ ಮಾತಿಗೆ ದೊರೆ ಏನು ಉತ್ತರವನ್ನು ತಾನೆ ಕೊಡಬಲ್ಲನು? ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೆ ಆತನ ಸಮಂಜಸವಾದ ಅದ್ಭುತ ಪ್ರತಿಭಾಪೂರ್ಣವಾದ ಉತ್ತರದ ವೈಖರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದದಿಂದ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತೇವೆ. ಅಂತಹ ವಾಗ್ಯುಧಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ನಡೆದಿಲ್ಲ.

ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ [೫ - ೬]

೭

ಮುಂದೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಘವಾಂಕನ ಪ್ರತಿಭೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಗುಣವೆಂದು ತೋರುವ ನಾಟಕೀಯತೆ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಗೆ ಏರುತ್ತದೆ. ಕಥನಕ್ರಿಯೆಯ ಪ್ರವಾಹವೂ ಅನತಿದೂರದಲ್ಲಿಯೆ ಸಮುದ್ರಲಗ್ನೆಯಾಗಲಿರುವ ತರಂಗಿಣಿಯಂತೆ ವೇಗದಿಂದಲೂ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಲೂ ಮುಂಬರಿಯುತ್ತದೆ.

'ಇಂತು ನೃಪರಿತ್ತ ದಿವಸಂ ಕಳಿವುತಿರಲ್ ' ಅತ್ತ ಚಂದ್ರಮತಿ ಲೋಹಿತಾಶ್ವರು ವಿಪ್ರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಮನೆಯ ಆವರಣ ಸನ್ನಿವೇಶವಿದು:

ಒಡೆಯನತಿಕೋಪಿ, ಹೆಂಡತಿ ಮಹಾಮೂರ್ಖೆ, ಮಗ
ಕಡು ಧೂರ್ತ, ಸೊಸೆಯಾದಡಧಿಕನಿಷ್ಠರ, ಮನೆಯ
ನಡವವರು ದುರ್ಜನರು, ನೆರೆಮನೆಯವರು ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿಗಳೂ, ಪಶುಗಳಗಡು!

ತಾಯಿ ಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲ ಹೊಡೆದು ಬೈದು ಮೈಮುರಿಯೆ ದುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಂದ್ರಮತಿ ಹಲವು ಸೂಳ್ ಒಡೆಯನರಮನೆಗೆ ನೀರಡಕಬೇಕು; ಕೊಟ್ಟಷ್ಟು ಬತ್ತವ ಮಿದಿಯಬೇಕು; ಎಡಯಿಕ್ಕಿದನಿತುಮನೆ ಉಣಬೇಕು. ಲೋಹಿತಾಶ್ವನು ಉದಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಬೈಗಿನವರೆಗೆ ಹೇರಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಲು ಹುಳ್ಳಿಯನೊಟ್ಟಿ ಮನೆಗೆ ತರಬೇಕು. ಹೀಗಿರಲು ಒಂದು ದಿನ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕುಮಾರನು ಎಂದಿನಂತೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ನಡೆದು 'ಅಡಗಬ್ಬ ನಾಯ್ಕೊಟ್ಟಿ ಹೊರೆಗಟ್ಟಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಉರಿಬಿಸಿಲೊಳು ಎದೆಬಿರಿಯೆ ಜವಗುಂದಿ ತಲೆ ಕುಸಿದು ನಡೆಗಟ್ಟು ಬಾಯಾರಿ ಹಣೆಯಿಂದ ಬೆಮರುಗೆ ನೆತ್ತಿ ಹೊತ್ತಿ ತೇಂಕುತ ಹರಿತಪ್ಪಾಗಳ್ ಬಟ್ಟಯೆಡೆ ಹುತ್ತಿನ ಮೇಲೆ 'ನಳನಳಿಸಿ ಕೋಮಲತೆಯಿಂ ಕೊಬ್ಬಿ ಕೊನೆವಾಯ್ತು ಕಂಗಳವಟ್ಟು ಬೆಳೆದೆಯೆ ದರ್ಭೆಯಂ' ಕಂಡು, ಅದನ್ನು ಕೊಯ್ತು ಒಡೆಯನಿಗಿತ್ತರೆ ಇಂದಾದರೂ ಮುಳಿಯದಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹಾರೈಸಿ 'ಕಡುಗೋಲ್ವಿಡಿದು ಸಾರ್ದನು!' ದರ್ಭೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವಾಗ ಕೈಕಡಿದು ಮೈಮೇಲೆ ಬಂದ ರುದ್ರ ಸರ್ಪವನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರಿ ಹವ್ವನೆ ಹಾರಿ ಹಾ ಎಂದು ಕೈಕಾಲು ಕೆದರಿ ತಲೆಕೆಳಕಾಗಿ ಕೆಡೆದನ್! ಜೊತೆಯಿದ್ದ ಬಾಲಕರು ಹೆದರಿ ಊರಿಗೆ ಓಡಿದರು. ಹಸುಳೆ ತಾಯ್ಗೆ ಹಲುಬಿ, ತಂದೆಯ ಕರೆದು, ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು' ವಿಷವೇರಿ ಮಡಿದನು. ಕತ್ತಲಾಯಿತು.

ಇತ್ತ ಚಂದ್ರಮತಿ 'ತನಯನೆಂದುಂ ಬಪ್ಪಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಾರದಿರೆ' ಉದ್ವಿಗ್ನೆಯಾದಳು. 'ಸುಯ್ಯುತ್ತ ಮರುಗುತ್ತ ಬಸುರಂ ಹೊಸೆದು ಕೊನೆವೆರಳ ಮುರಿದುಕೊಳತ ತನುವ ಮರೆದಡೆಗಡೆಗೆ ಹೊರಗನಾಲಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಮನೆಯೊಡತಿಗಂಜಿ'

ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. 'ಸತಿಯಳಲು ಸೀಗೆಯೊಳಗಣ ಬಾಳೆಗೆಣೆಯಾದುದು' (viii. ೯, ೧೦). ಆಕೆಯ ಭಾವ ಅನುಭಾವಗಳನ್ನು ಕವಿ ಎಷ್ಟು ನಾಟಕೀಯ ಸಹಜತೆಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ:

ಬಂದರಂ ಲೋಹಿತಾಶ್ವಾ ಎಂದು, ಬಟ್ಟೆಯೊಳು
ನಿಂದರಂ ಲೋಹಿತಾಶ್ವಾ ಎಂದು, ಗಾಳಿ ಗಿರಿ
ಕೆಂದಡಂ ಲೋಹಿತಾಶ್ವಾ ಎಂದು ಕರೆಕರೆದು

ಬೆಂದೆದೆಯ ಚಂದ್ರಮತಿಗೆ ಜತೆಹೋಗಿದ್ದ ಬಾಲಕನೊಬ್ಬನು ಐತಂದು ನಡೆದುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಾಯಿಯ ಎದೆಗೋಳು ಉಹೆಗೂ ನಿಲುಕದಿದೆ. 'ಏಕೆ ಕಚ್ಚಿತು?' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಪ್ರಶ್ನೆ ತಾಯಿಯಾದವಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಸಾಧ್ಯ (vii. ೧೩). ಚಂದ್ರಮತಿ ಮಾತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಓಡಿಬಂದು ಒಡೆಯನಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು —

ಚಂದ್ರ: — ಅಯ್ಯೋ ಅರಣ್ಯದೊಳ್, ಎನ್ನ ಮಗನ್ ಉಗ್ರಕಾಳೋರಗಂ ಕಚ್ಚಿ ಮಡಿದನ್.

ವಿಪ್ರ: — (ಮುಖಗಂಟಿಕ್ಕಿ) ಲೇಸಾಯ್ತು! ಮಡಿದರೆ ಮಡಿದನ್!

ಚಂದ್ರ: — ಬಂಟರನು ಕೊಟ್ಟುರಿಸಿಸೈ ತಂದೆ!

ವಿಪ್ರ: — ನಡುವಿರುಳು ಬಂಟರುಂಟೆ? ನಿಡ್ಡೆಗೈಯಬೇಕು, ಏಳು, ಕಾಡದಿರ್.

ಚಂದ್ರ: — ನರಿಗಳೆಳೆಯದ ಮುನ್ನ ದಹಿಸಬೇಡವೆ? ತಂದೆ, ಕರುಣಿಸು.

ವಿಪ್ರ: — ದುರ್ಮರಣವಟ್ಟು ಶೂದ್ರನನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವವರಾವಲ್ಲ.

ಚಂದ್ರ: — ಆನಾದಡಂ ಹೋಗಿ ಕಂಡು ಮಗನ ಉರಿಗಿತ್ತು ಬಪ್ಪೆನೇ?

ವಿಪ್ರ: — ಕೆಲಸಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಹರಿಯದೆ ಇರ್ದುದನ್ನೆದೆ ಗೈದು ಹೋಗು.

ಎಂದು ನಿಷ್ಕರವಾಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಣಿ ಮಾಡುವ ಕಜ್ಜವೆಲ್ಲನ್ನೂ ಚಚ್ಚರದಿ ಮಾಡಿ 'ದಟ್ಟಿಸಿ ಮಡಿಲಿರಿವ ಕಾಳದೊಳು' ಕಾಡಿಗೆ ಹೊರಟು ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಕಡೆಗೆ 'ಹುಲುವಟ್ಟಿಯೊಳು ಬೆಳದ ಹೆಮ್ಮರನ ಮಲಗಿಸಿ ನಿಂದ ಹುಳ್ಳಿ ಹೊರೆಯಂ ಕಂಡಳು.' ಆ ಭಯಂಕರವಾದ ಕತ್ತಲ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ, ಆ ಶ್ಮಶಾನ ಮೌನದಲ್ಲಿ ತಾಯಿ "ಮಗನೇ, ಮಗನೇ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನ ಕುಮಾರ!" (viii. ೧೭) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಪೈಶಾಚಿಕ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಒರಲುತ್ತದೆ! ಅಂತೂ ಕಡೆಗೆ ಹುತ್ತಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಮಗನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾಳೆ. ರಾಘವಾಂಕನು ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲಾಕೋವಿದನು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

ವಿಷದ ಹೊಗೆ ಹೊಯ್ದು ಹಸರಾದ ಮೈ, ಮೀರಿ ನೊರೆ

ಯೊಸರ್ವ ಗಲ್ಲಂ ಕಂದಿದುಗುರ್ಗಳರೆದೆರೆದುಗು

ವಿಫಸುವ ಕಣ್ ಹರಿದು ಹುಲುಹಿಡಿದು ಹರಹಿದ ಕೈಗಳುಂಬ ಹೊತ್ತುಣ ಹಡೆಯದೆ

ಹಸಿದು ಬೆಂಗಳೂರು ಬಸುರಕಟಕಟ ಮುರಿದು ಹೋಣ್
ದೆನೆಗುರುಳಿ ಹುಡಿ ಹೊಕ್ಕು ಬರತ ಬಾಯ್ಕಿರನಂದು
ಬಸವಳಿದ ನಿಜಸುತನ ಕಂಡಳು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನರಸಿ ಹುತ್ತಿನ ಮೊದಲೊಳು ||*

ಚಂದ್ರಮತಿಯ ಪ್ರಲಾಪ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಕಾಲುವೆಯಾಗಿದೆ. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೌರವ ಪ್ರಲಾಪಕ್ಕೆ ಹೊಯಿಕ್ಕೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ವೀರ ಮಿತ್ರನ ಕಣ್ಣೀರು; ಇದು ಹಡೆದ ತಾಯಿಯ ಕಂಬನಿ! ಕವಿಗೆ ವಾಧಿಕಷಟ್ಪದಿಯ ಧೀರಗಮನ ಸಾಲದೇಹೋಯಿತೋ ಎನೋ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯ ಚಂಚಲ ಚಲನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ (viii. ೧೯, ೨೦, ೨೧, ೨೨, ೨೩. ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆ.)

ಮುಂದೆ ಭಯಾನಕ ಶ್ಮಶಾನ! ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಕಾವಲಿರುವ ರುದ್ರ ಭೂಮಿ! ರಮಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಮಡಿದ ಕಂದನನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಾಳೆ! ತರುವಾಯ ಬರುವ ಆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಓದಿದಲ್ಲದೆ ಬಣ್ಣಿಸಲಸಾಧ್ಯ (viii. ೨೫ರ ವರೆಗೆ). ಚಂದ್ರಮತಿ ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಸುಟ್ಟುಳಿದಿದ್ದ ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಿ ಸೂಡುಮಾಡಿ ಅದರ ಮೇಲೆ “ಮಂಗಳಮಯ ಕುಮಾರನಂ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಕೆಲದೊಳುರಿವಗ್ನಿಯಂ ಪಿಡಿದು ನಿಂದು, ಬೆಳೆದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ, ಹುಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ಎಂದು ನುಡಿದು” ಸೂಡಿಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಡಲಾರದೆ ಎದೆಬಡಿದುಕೊಂಡು ಹುಯ್ಯಲಿಟ್ಟಳು. ಆ ದನಿಗೇಳ್ತು ನಿಡ್ಡೆ ತಿಳಿದು ಬಂದನು ಭೂಮಿಪತಿ. ಬರುಬರುತ್ತ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೆ “ನಟ್ಟಿರುಳು! ಸುಡುಗಾಡಳೊಬ್ಬಳೋರಂತೆ ಬಾಯ್ಕಿಟ್ಟು ಹಲುಬುವ ವೀರನಾರಿ ಯಾವಳೊ?” ಎಂದುಕೊಂಡು ಒಡನೆಯೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನೂ ಆಕೆಯ ಸಾಹಸವನ್ನೂ ನೋಡಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬೇಗಬೇಗನೆ ನಡೆದು “ಮೀರಿ ಸುಟ್ಟೆಯಾದಡೆ ನಿನಗೆ ವೀರಬಾಹುಕನಾಣೆ! ಕದ್ದು ಸುಡಬಂದೆ? ನಿನ್ನ ನಿಟ್ಟೆಲುವ ಮುರಿವೆನ್” ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಬಂದು ಚಂದ್ರಮತಿ ‘ಹಿಡಿದಿದರ್ಧ ಕಿಚ್ಚಂ ಕೆದರಿ, ಮುಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲಿದರ್ಧ ಸುತನ ಹಿಂಗಾಲ್ವಿಡಿದು ಸೆಳೆದು ಬಿಸುಟಂ ಭೂಪನು.’ ಆ ಭಯಂಕರ ದೃಶ್ಯವನು ನೆನೆದರೆ ಮೈ ನಡುಗುತ್ತದೆ! ಮೃತಕ್ಕೂ ಸಜೀವಕ್ಕೂ ಭೇದವರಿಯದ ಅಳ್ಳಕರೆಯಿಂದ ರಾಣಿ “ಬಿಸುಡದಿರು! ಬೇಡ, ಬೇಡ! ಅಕಟಕಟ ಹಸುಳೆ ನೊಂದಹನ್” ಎಂದು ಮಗನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎದೆಗಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಮಸಣಗಾಹಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ “ಕುಲವನೋಡದೆ ಬೇಡಿಕೊಂಬೆನ್. ಇವನೆನ್ನ ಮಗನಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ಸಿಸುವಿನೋಪಾದಿ! ಸುಡಲು ಅನುಮತ ವನಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸು, ಕರುಣೆ” ಎನ್ನಲು ಚಾಂಡಾಲವೇಷದ ದೊರೆ “ಎಲೆ ಮರುಳೆ, ಹೆಣನುಟ್ಟುದಂ ಮಸಣವಾಡಗೆಯ ಹಾಗವನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಏನೆಂದಡಂ ಬಿಡೆನ್” ಎಂದನು. ತಲೆಯಕ್ಕಿಯ ಭಾಗ ತನ್ನದಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದಾನೆ!

೮

ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ತಾಳಿಯನ್ನು ಅಡವಾಗಿ ಕೇಳಿದ್ದು ಹೊದಲೊಂಡು ಚಂದ್ರಮತಿ ಮಸಣವಾಡಗೆಗಾಗಿ ಒಡೆಯನಿಂದ ಋಣಂಬಡಲು ಹೊದುದರವರೆಗಿರುವ ಶೋಕಮಯ ಕಥೆಯನ್ನು ವಾಚಕರು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಕಂಡುಂಟು ಕರಗಿ ಕುದಿಯಬೇಕು. ರಾಘವಾಂಕನು ಅನನುಕರಣೀಯ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಹಸುರೆಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಶಿಶಿರ ಬಿಂದುವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಚಂದ್ರಮತಿ ಮಗನನ್ನು ಸುಡಲಾರದೆ ಮಸಣವಾಡಗೆಯನ್ನು ತರುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸುಡುಗಾಡಿನಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಿರಲು ಕೌಶಿಕ ಮುನೀಂದ್ರನು ಮತ್ತೊಂದುಪದ್ರವವನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವು ಚೋರರನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಪುರದರಸನ ಕುವರನನ್ನು ಕೊಂದು 'ಆಕೆ ಬಪ್ಪ ಬಟ್ಟೆಯೊಳಿರಿಸಿ' ಎಂದು ಬೆಸಸಲು ಆ ಮಾಯಾ ಚೋರರು ಅಂತೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕಳ್ಳರು ಕೊರಳನ್ನರಿಯುವಾಗ ಶಿಶು ಒರಲಲು ಆ ದನಿಯನ್ನು ದೂರದಿಂದ ಕೇಳಿ ಚಂದ್ರಮತಿ ತನ್ನ ಮಗನು ಗತಪ್ರಾಣನಾಗಿ ಶ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಮರೆತು 'ಎನ್ನ ಮಗನಾಗದಿರನ್ ಎನುತ್ತ ಆರೋ ನಿರೋಧಿಸುವರೆಮದು ಓಜೆ ಹುಟ್ಟದೆ ಅವಿಚಾರದಿಂದ ಹರಿದಳು ಎಂಬಾಗಳ್ ಅತಿದುಃಖಿಗುಂಟೇ ಬುದ್ಧಿ ಜಗವರಿಯಲು!' ಆಕೆ 'ಸಾರೆ ಬರೆ' ಓಡಿಹೋದ ಚೋರರ ಖಡ್ಗಧಾರೆಯಿಂದ ಬಸವಳಿದ ಹಸುಳೆಯನ್ನು ತನ್ನಯ ಕುಮಾರನೆಂದೇ ಬೆಗೆದು ತಲೆದಡವಿ ಮೈಗುರಹನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರಲು 'ಬಾರಿಸುವ ಬೊಂಬುಳಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಭೇರಿಗಳ ಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಕಳಕಳದೊರಳಿಸಿ ಬಂದಾರುತ್ತ ಹರಿತಂದ ಹಿರಯ ಹುಯ್ಯಲ ಭಟರು ಕಂಡು ಪಿಡಿದರು ಸತಿಯನು.' ಆವರಣ ಚಿಹ್ನೆಯೊಳಗಣ ವಾಕ್ಯಭಾಗದ ಶೈಲಿಯ ವೇಗ ಉದ್ದೇಗಗಳು ಬಟರ ವೇಗ ಉದ್ದೇಗಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕರು ಗಮನಿಸಲಿ. ಭಟರು ಚಂದ್ರಮತಿಯನ್ನೇ ಕೊಲೆಪಾತಕಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕತ್ತು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಹಸುಳೆಯನ್ನು ಆಕೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಹೊರಿಸಿ 'ಒಸರ್ವ ರಕುತ ತಲೆಯಿಂದ ಸುರಿದು ಉಟ್ಟ ಸೀರೆ ತೊಪ್ಪನೆ ತೋಯಿ, ಲಲನೆಯಂ ಕಿತ್ತಲಗುಗಳ ನಡುವೆ ಹೆಡಗೈಯ ಬಲಿದ ನೇಣಂ ಪಿಡಿದು ಜಡಿಜಡಿದು ನಡಸಿ ತಂದರು ರಾಜಬೀದಿಯೊಳಗೆ!' ಮುಂದೆ ಕವಿ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿನ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನೂ (viii, ೫೧) ನೆರೆದ ಮಂದಿಯ ನಿಷ್ಕರ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಗಜಿಬಿಜಿಯನ್ನೂ (viii, ೫೪) ರಾಜನ ವಿಚಾರಪರತೆಯನ್ನೂ (viii, ೫೨, ೫೩) ಚಿನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದೊರೆ ಚಂದ್ರಮತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಆಕೆಯ ಕೊಲೆಗಾರ್ತಿ ಎಂದು ನಂಬಲಾರದೆ "ಲೋಗರಿಟ್ಟುದೋ? ನಿನ್ನ ಕೃತಕವೋ? ಹೇಳು!" ಎಂದು ಕೇಳಲು ಆಕೆ ತಾನು ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಿರ್ಣಯದಂತೆ (viii, ೫೦) "ಕೊಂದುದು ದಿಟಂ ಸತ್ತ ಶಿಶು ಕೈಯಲಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದನೀಗ ಕಾಂಬುದು" ಎಂದು ಜೀವದಾಸೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. 'ಕೊಂದರಂ ಕೊಂದು ಕಳವುದೆ ಧರ್ಮ' (viii, ೫೪). ದೊರೆ ವೀರಬಾಹುವನ್ನು ಕರೆಸಿ ನರಕವನಿತೆಯನ್ನು ಕೊಲಿಸುವಂತೆ ಬೆಸಸಲು ಅವನು ಮಸಣಗಾಹಿಯಾಗಿದ್ದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೇಮಿಸಲು 'ಅಡಸಿ ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿದು, ಕುಸುಕಿ ಕೆಡೆ ಮೆಟ್ಟಿ, ಕೈಗಳ ಸೇದಿ, ಬೆಂಗೆ ಬಾಗಿಸಿ ಬಿಗಿದು, ಹೆಡಗೈಯ ನೇಣಿಂದ ಹೊಡೆದು ದಟ್ಟಿಸಿ, ಪಾಪಿ ಹೊಲತಿ ನಡೆ ನಡೆ ಎಂದು ನಡಸಿ ತಂದಂ ತನ್ನ ತವಗದೆಡೆಗೆ!'

ಪುನಃ ಕರುಣೆ ದುಃಖಗಳ ಚಿಲುಮೆ ಸಾಸಿರ್ಮುಡಿಯಾಗಿ ಚಿಮ್ಮುತ್ತದೆ. ಆಗತಾನೆ ರವಿ ಉದಯಗಿರಿಯ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ix, ೧). ಚಂದ್ರಮತಿ ಮೂಡಣ್ಣೆ ಮೊಗವಾಗಿ ಕುಳುತಿದ್ದಾಳೆ. 'ಹಿಂದೆ ಎಡದಲ್ಲಿ ನೀಡಡಿಯಿಟ್ಟು ನಿಂದು ಖಡ್ಗವ ಸೆಳೆದು ಜಡಿದು ನೋಡಿ' ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು "ಅನುವಾದೆನ್, ಅನುವಾದೆನ್! ಅನುವಾಗು, ಆಗು, ಮಡದಿ! ನೆನೆ ನಿನ್ನ ದೈವವನು! ಬಿಡದೆ ಎನ್ನೊಡೆಯನಂ ಹರಸು ಹರಸು!" ಎಂದನು.* ಚಂದ್ರಮತಿಯೂ ಶಾಂತಹೃದಯದಿಂದ ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಚಿತ್ರ ಪವಿತ್ರ; ಏಕೆಂದರೆ ಚಂದ್ರಮತಿ ಧೀರತಪಸ್ವಿನಿ:

ಬಲಿದ ಪದ್ಮಾಸನಂ ಮುಗಿದಕ್ಷಿ ಮುಚ್ಚಿದಂ
ಜುಳಿವೆರಸಿ ಗುರುವನಿಷ್ಠಂಗೆರಗಿ ಶಿವನ ನಿ

ಮಫಲ ರೂಪ ನೆನೆದು ಮೇಲಂ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿ “ಭೂಚಂದ್ರಾರ್ಕ ತಾರಂಬರಂ
ಕಲಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯಂ ಸತ್ಯವರಸಿ ಬಾ
ಳಲಿ. ಮಗಂ ಮುಕ್ತನಾಗಲಿ, ಮಂತ್ರಿ ನೆನದುದಾ
ಗಲಿ, ರಾಜ್ಯದೊಡೆಯ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ನಿತ್ಯನಾಗಲಿ, ಹರಕೆ! ಹೊಡೆ!!” ಎಂದಳು

ಅದುವರೆಗೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೆಂಗಸು ತನ್ನ ಸತಿ ಎಂಬ ಭಾವವಿರಲಿಲ್ಲ. ‘ಹರಕೆಯಂ ಕೇಳಿ ಹವ್ವನೆ ಹಾರಿದನು!’ ಆದರೂ
‘ಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯುಳಿದಡೆ ಸಾಕೆನುತ್ತ ಕೊಲಲನುವಾದನು.’ ಆ ವಿಷಮ ಮಾನಸಿಕ ಸನ್ನಿವೇಷವನ್ನೇ ಕಾದುಕೊಂಡಿದ್ದ
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಅಂಬರದಿಂದ “ಹೊಡೆಯಬೇಡ. ಎನ್ನ ನಂದನೆಯರಂ ಮದುವೆಯಾದಡೆ ಸತ್ತ ಮಗನಂ ಎತ್ತುವೆನು.
ಇವಳ ತಲೆಗಾವೆನು... ರಾಜ್ಯಮಂ ಪೊಗಿಸಿ ಮುನ್ನಿನ ಪರಿಯಲಿರಿಸುವೆಂ” ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ದೊರೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ
ನೋಡಿ “ಎನ್ನ ಸಿರಿ ಪೋದೊಡೇನು? ರಾಜ್ಯಂ ಪೋದೊಡೇನು?. ... ನಾನೆನ್ನ ತರುಣಿಯಂ ಕೊಂದಡೇಂ ಕುಂದೆ?
ಸತ್ಯವಂ ಬಿಟ್ಟಿರನ್ ಎನಿಸಿದಡೆ ಸಾಕು!. ... ಹೊಲೆಯನಾದವನಿನ್ನು ಸತಿಗಿತಿಯ ಕೊಲೆಗೆ ಹೇಸಿ ಬೆನ್ನೀವನೇ?”
‘ಎನುತಾರ್ಥ ನನ್ನಿಕಾರಂ ವಧುವಂ ಎಲೆಲೆ ಶಿವ ಶಿವಾ ಮಹಾದೇವ! ಹೊಡೆದಂ ಹೊಡೆದನು!’ ಮುಂದಿನ ಸಂಭ್ರಮದ
ಶಿಖರವನ್ನು ನೋಡಿ: ಅಲಿಸಿ: ಜಯ ಡಿಂಡಿಮ ಹೊಡೆದಂತಿದೆ ಪದನಾದ ವಿನ್ಯಾಸ —

ಹೊಡೆದ ಕಡುಗದ ಬಾಯ ಕಡೆಯ ಹೊಡೆಗಳನಾಂತು
ಮಡದಿಯೆಡೆಗೊರಳ ನಡುವಡಸಿ ಮೂಡಿದನು ಕೆಂ
ಜಡೆಯ ಶಶಿಕಳೆಯ ಸುರನದಿಯ ಬಿಸಿಗಣ್ಣ ಘಣಿಕುಂಡಲದ ಪಂಚಮುಖದ
ಎಡದ ಗಿರಿಜೆಯ ತಳಿತ ದಶಭುಜದ ಪುಲಿದೊಗಲಿ
ನುಡುಗೆಯ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ನಯನವೇರಿಸಿದ ಮೆ
ಲ್ಲಡಿಯ ಕಾಶೀರಮಣ ವಿಶ್ವನಾಥಂ ಸುರರ ನೆರವಿ ಜಯಜಯವೆನುತಿರೆ.*

ಅವಶ್ಯಾಂಗವಾಗಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಬಂದರು! ವಸಿಷ್ಠ ಸಹಿತ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನೂ ಬಂದನು. ಕವಿ ಕೌಶಿಕನ ಮೇಲೆ
ನಮಗಿರುವ ಸಿಟ್ಟನ್ನೆಲ್ಲ ತೊಡೆದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಋಷಿಯ ಕಾಟ ದೊರೆಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ‘ಕುಡಿದೊಷಧಂ ಬಾಯ್ಲಿ ನಿಗ್ರಹಂ
ಮಾಡಿ, ತಾಳೊಡಲಿಂಗೆ ಸುಖವನೀವಂತೆ!’ ಆಮೇಲೆ ಲೋಹಿತಾಶ್ವನೂ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. (ix. ೧೪) ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು
ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನೆ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಮರ್ತ್ಯನಲ್ಲ, ದಿವ್ಯ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು
ಕ್ರೂರಕೃಪೆಯಿಂದಲೂ ವಸಿಷ್ಠನ ಕರುಣಕೃಪೆಯಿಂದಲೂ ಈಶ್ವರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಿರುವ ಸರ್ವಪೂಜ್ಯ, ಸಕಲಲೋಕ
ಭವ್ಯ.

ಕವಿ ತನ್ನ ವಿಶಾಲ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಾರ್ವತೀ ಪತಿಯಿಂದ ಇಂತು ಹೇಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ‘ಅತಿ ಹುಸಿವ ಯತಿ ಹೊಲೆಯ,
ಹುಸಿಯದಿಹ ಹೊಲೆಯನುನ್ನತ ಯತಿವರನು.’ ಕಾವ್ಯದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಹೀಗೆ ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ:

ಹರನೆಂಬುದೇ ಸತ್ಯ, ಸತ್ಯವೆಂಬುದು ಹರನು,
ಎರಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಸಾರುತಿರಲಾ ವಾಕ್ಯ
ವರರೆ ನಿರುತವ ಮಾಡಿ ಮೂಜಗಕೆ ತೋರಿದ ಹರಶ್ಚಂದ್ರ ಕಥೆಗಳೆಲ್ಲೆಡೆ

'ತರಣಿಯದಯದ ಮುಂದೆ ನಿಂದ ತಿಮಿರದ ತೆರದಿ' ಪಾತಕವೆಲ್ಲ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ! ಏಕೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯಗಂಗೆಯ
ರಸತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಿಂದ ಹೃದಯ ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿ, ಪುನೀತವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ
ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

* ರಾತ್ರಿ, ದೀವಿಗೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ, ಇಂತಹ ವಿವರದೃಷ್ಟಿ ಸಾಧ್ಯವೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದುಳಿದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ

* ಒತೆಯೊ ದೆಸೆಡಿಮೊನಳನ್ನು ಕೊಲೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳೂ ಆ ದೃಶ್ಯವೂ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ.
ಆದರೆ ಮನೋಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ!

* ಇದರ ಅಂತಸ್ಸತ್ಯವನ್ನು "ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾ" ಎಂಬ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ, 'ರಸೋ ವೈ ಸಃ' ಎಂಬ
ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ.